

Biblioteca Academiei Române

Colecţiile de patrimoniu în era digitală

Comunicări şi articole

24-25 noiembrie 2014

Coordonatori:
Florin G. FILIP
Doina BANCIU
Măriuca STANCIU

Calea Victoriei 125
Bucureşti, România

Colecţiile de patrimoniu în era digitală

Comunicări şi articole

24-25 noiembrie 2014

Redactori:

Mihai DOINEA

Cristina POPESCU

CUPRINS

În loc de cuvânt înainte.....5

Biblioteconomia în Secolul XXI şi Biblioteca Academiei Române 5
Mircea REGNEALĂ

De la abordarea sistemică a managementului conţinutului la biblioteca infinită 12
Doina BANCIU, Florin Gheorghe FILIP

Secţiunea I – Digitizarea documentelor medievale.....18

"BYZANTION" – un proiect de valorificare a colecţiei de manuscrise a Bibliotecii Academiei … şi mai mult decât atât.....18
Măriuca STANCIU

Proiectul Byzantion – obstacolele unui periplu iconografic.....28
Alina POPESCU

Corpusul manuscriselor din colecţia Bibliotecii Academiei Române valorificate în proiectul „Byzantion".....37
Luminiţa KÖVARI

Secţiunea II – Abordări informaţionale referitoare la digitizarea documentelor de patrimoniu 52

Sisteme informatice bazate pe metodologii inovative de digitizare a patrimoniului cultural; studiu de caz: BYZANTION"* 52
Ovidiu ANICĂI, Horia MOGA, Mihai ANDREI

Tehnici de securitate pe baza de ontologii în sistemele de biblioteci virtuale 62
Mihai DOINEA, Flori DUMITRESCU

Expoziţii virtuale şi modele de interacţiune între actanţii implicaţi 71
Cristian CIUREA

Secţiunea III – Digitizarea colecţiilor – o modalitate modernă de prezervare şi diseminare.....84

Proiecte internaţionale de digitizare ale Arhivelor Naţionale ale României 84
Codruţa MIHAILOVICI

Diseminarea informaţiei dobrogene patrimoniale în mediul electronic 93
Corina-Mihaela APOSTOLEANU

Proceduri de digitizare în Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Cluj 105
Róbert BODNÁR

Restaurarea, prezervarea, digitizarea şi diseminarea colecţiilor patrimoniale în contextul erei digitale 112
Gabriela DUMITRESCU

Valenţele patrimoniale ale publicaţiilor periodice – studiu de caz «Anuarul comercial pe anul 1906 …», Craiova 126
Iuliana Delia BĂLĂICAN

Clasarea cărţilor în patrimoniul cultural naţional - o "radiografie" a bibliotecilor româneşti 138
Elena CHIABURU

„Prezervare şi valorificare prin digitizare a patrimoniului naţional în cadrul Arhivei Istorice a Colecţiilor Speciale ale BNaR; expoziţiile virtuale ca modalitate de valorificare a Arhivei Istorice" 145
Elena COJUHARI

Europeana pentru biblioteci: scop în sine sau oportunitate ? (aspecte culturale şi tehnice) 152
Dan MATEI

În loc de concluzii 167

Colecţiile de patrimoniu în era digitală; în loc de o cronică a unui workshop.....167
Florin Gheorghe FILIP

Sesiune plenară

Biblioteconomia în Secolul XXI și Biblioteca Academiei Române

Mircea REGNEALĂ
regneala@bcub.ro
Asociaţia Bibliotecarilor din România

Rezumat: *În acest articol sunt prezentate marile probleme ale secolului nostru în domeniul biblioteconomiei şi influenţa acestora asupra modului nostru de a acţiona: explozia informaţională vs. criza informării, biblioteca electronică vs. biblioteca clasică, acces la informaţie vs. obstacole legislative şi administrative, acces deschis vs. acces închis. Se continuă cu două dintre marile arhive digitale contemporane de prestigiu reprezentate de proiectele Gutenberg şi Google. Dezvoltarea bibliotecilor digitale contemporane este puternic afectată de o serie de obstacole administrative şi legislative, între care copyright-ul. Lucrarea se încheie cu prezentarea rolului Bibliotecii Academiei Române în contextul general al evoluţiei biblioteconomiei naţionale.*

Cvinte chei*e: explozia informaţională, criza informării, copyright ,acces deschis , Proiectul Gutenberg, Proiectul Google, biblioteca digitală, Biblioteca Academiei Române.*

Cine cercetează în profunzime fenomenul biblioteconomic contemporan constată că ultimii cinzeci de ani au însemnat pentru biblioteci mai mult decât ultimele cinci secole. S-au înregistrat schimbări fundamentale atât în filosofia cât şi în practica de bibliotecă. Aceste importante mutaţii sunt marcate de fenomene uneori paradoxale care pun în dificultate nu numai pe bibliotecarii preocupaţi de diseminarea informaţiei şi a documentelor, dar şi pe cercetătorii avizaţi. Iată câteva dintre acestea: **explozia informaţională vs. criza informării, biblioteca electronică vs. biblioteca clasică, acces la informaţie vs. obstacole legislative şi administrative, acces deschis vs. acces închis**. O analiză atentă a tuturor acestor fenomene, teoretizată de cei care se ocupă cu

stocarea, regăsirea și difuzarea informațiilor și a documentelor în societatea actuală, ar necesitate multe pagini.

Tema workshopului propus de Biblioteca Academiei Române (BAR) este strâns legată de contextul în care își desfășoară activitatea bibliotecile contemporane confruntate cu atâtea probleme.

Succesiunea de aspecte legate de fluxul informațional pune în mare dificultate pe cei care achiziționează și stochează publicații, respectiv pe bibliotecari. Pe de o parte, avem o *explozie informațională,* iar, pe de altă parte, o *criză a informării* care se adâncește pe măsura creșterii producției editoriale. În 1958, Hans Peter Luhn de la IBM, vine cu conceptul de DSI/SDI (Difuzarea Selectivă a Informației/Selective Dissemination of Information) un sistem de „business intelligence" care implică utilizarea calculatorului pentru a selecta dintr-un flux de documente noi, pe cele mai interesante dintr-un anumit domeniu. Acest sistem s-a dezvoltat în ultimele decenii constituind astăzi elementul cheie în organizarea și funcționarea sistemelor de informare și, mai ales, a bazelor de date.

Vorbim astăzi de bibliotecă digitală și uneori de bibliotecă virtuală. Termenul de *bibliotecă digitală* a fost folosit pentru prima dată în 1988 într-un raport întocmit de Corporation for National Research Initiatives, dar va fi popularizat abia în 1994 de către NST/DARPA/NASA Digital Library[1]. În toate marile proiecte de digitizare întreprinse în lume, baza digitizării o reprezintă publicațiile stocate în biblioteci fie aflate, fie ieșite de sub incidența dreptului de autor.

Legat de biblioteca digitală, de câțiva ani se vorbește *de accesul deschis* și *accesul închis* la informații. Comunitatea utilizatorilor de informații și marile organizații internaționale care o reprezintă, cum ar fi IFLA sau UNESCO, doresc un acces nerestricționat la informațiile stocate în publicații sau baze de date. Același lucru cer și țările mai puțin dezvoltate care nu dispun de resurse suficiente pentru a le cumpăra. Din păcate, toți aceștia se izbesc de neîndurătoarea lege a copyrightului. Deși la toate forurile mondiale se vorbește despre dreptul oamenilor la informație, ca fiind unul din drepturile fundamentale ale ființei umane, în realitate accesul la informație este îngreunat prin măsuri administrative dure impuse de organizațiile internaționale care se ocupă cu dreptul de autor, cum ar fi Organizația Internațională a Proprietății Intelectuale

[1] TEDD,Lucy; LARGE, Andrew. *Digital Libraries : principles and practice in a global environment*. München: K.G.Saur, 2005.

(WIPO). La presiunea marilor proprietari de copyright, îndeosebi a celor americani, WIPO a impus, de câteva decenii, mărirea numărului de ani de protecție ca drept de autor, de la 50 la 70, *post mortem auctoris*. Această creștere a perioadei de protecție a operelor literare și științifice a însemnat o grea lovitură dată tuturor acelora care doreau trecerea cât mai rapidă a publicațiilor în domeniul public spre o utilizare fără restricții.

Una din soluțiile parțiale pe care oamenii de știință au găsit-o pentru a rezolva problema accesului la informații a fost crearea *depozitelor instituționale (institutional repository - IR*). Depozitele instituționale sunt arhive online de colectare, prezervare și diseminare a copiilor digitale a documentelor realizate într-o instituție științifică, îndeosebi în universități, de către membrii săi. Un asemenea depozit cuprinde documente grafice de tipul monografiilor și articolelor din revistele științifice. Totodată, se asigură stocarea și conservarea tuturor activelor instituționale digitale, cum ar fi rapoartele și tezele nepublicate, preprinturi și postprinturi (forma finala a lucrării după ce a fost analizată – *peer review*), teze și dizertații electronice, cunoscute sub numele de literatura gri.

Strâns legat de depozitul instituțional este *accesul deschis (open access)*. Publicațiile din depozitele instituționale sunt, de regulă, libere spre a fi citite de oricine. Inițial accesul deschis era rezervat cercetării instituționale proprii grație autoarhivării. Treptat acesta s-a deschis spre exterior. In funcție însă de interesele instituției respective, pot exista și unele restricții în utilizarea anumitor date și informații științifice. Aceste restricții sunt însă foarte departe de cele impuse de revistele științifice. Pe de altă parte, prin *open access* crește vizibilitatea cercetării științifice, la nivel mondial, a unei universități sau institut de cercetare, aspect important în cadrul competiției internaționale legate de valoarea unei organizații științifice sau educaționale.

Discutând despre depozite digitale instituționale trebuie să avem în vedere procedeul prin care acestea sunt constituite – *arhivarea digitală*, aspect care va fi discutat și la acest workshop.

În accepțiunea tradițională, arhivele cunoscute, arhivele clasice, sunt cele care achiziționează documente originale de la persoane particulare sau de la instituții (scrisori, acte, hotărâri ale diferitelor organizații etc.) în vederea cercetărilor ulterioare. Conținutul acestora este organizat pe fonduri pentru a permite o cercetare amplă a unei probleme.

Arhivele digitale sunt de fapt altceva. Sunt arhive online care descriu individual un document, nu încorporat unor fonduri, grupuri sau colecții. Documentul digitizat poate fi ușor

reprodus și utilizat în diferite situații. Două dintre marile arhive digitale contemporane de prestigiu sunt realizate în cadrul proiectelor Gutenberg și Google.

Proiectul Gutenberg[2] este cel mai vechi. Proiectul datează din 1971. A fost inițiat de Michael Hart, pe vremea când era student al Universității din Illinois. Hart declara că scopul Proiectului Gutenberg este de a încuraja crearea și distribuirea de cărți în întreaga lume, în toate limbile, cărți care să fie accesate și copiate gratuit slujind oamenilor la înlăturarea iletrismului și ignoranței. Costurile pentru întreținerea proiectului au fost destul de reduse deoarece toți cei care lucrau pentru proiect erau voluntari. În anul 2004, Michael Hart împreună cu John S. Guagliardo au inițiat Proiectul Gutenberg 2 (PGII) care și-a propus să ofere și cărți cotra cost, dar la un preț de cost scăzut. Licențele de copiere prevăd în acest caz mai multe restricții asupra modului de utilizare. În acest moment, Proiectul Gutenberg conține în arhiva proprie peste 45.000 de titluri, cu o creștere medie de 50 de titluri săptămânal la care se adăugă cele ale partenerilor ajungându-se astfel la circa 100.000 de titluri, aflate în formatele TXT, HTML, PDF, EPUB, MOBI. Majoritatea covârșitoare a lucrărilor din Proiectul Gutenberg sunt ieșite de sub incidența dreptului de autor. De altfel, prima etapă în procesul de digitizare a unei cărți este verificarea statutului ei legal.

Google Books Library Project, cunoscut inițial sub numele de Google Search și Google Print, a fost lansat la Târgul de carte de la Frankfurt în 2004. Proiectul de mai mare anvergură decât Gutenberg și-a propus să digitizeze colecțiile unor mari biblioteci. In prezent, Google lucrează cu peste 40 de biblioteci importante din lume căror le digitizează colecțiile punându-le la dispoziția utilizatorilor. Lucrările digitizate sunt în 35 de limbi, între care latina și greaca veche. Numărul celor care lucrează în programul de parteneriat (Book Search Partner Program) depășește cifra de 10.000 și este format din biblioteci, editori și autori din peste 100 de țări. Ca și în cazul Gutenberg, Proiectul Google se bazează în principal pe publicațiile aflate în domeniul public. Există și un număr însemnat de cărți, care se găsesc încă sub incidența copyrightului. Acestea sunt digitizate numai cu acordul autorului sau al deținătorului de copyright. În ultima vreme, remarcă specialiștii, Proiectul Google de digitizare a cărților, care a făcut atâta vâlvă, s-a mai oprit din avânt, sub aspra interdicție impusă de copyright și ca urmare a numeroaselor procese intentate companiei.

Tot mai multe biblioteci își digitizează astăzi colecțiile pentru un acces mai rapid la cărți, arhive și imagini. În afara de acest avantaj important pentru utilizatori, bibliotecile tradiționale realizează importante economii de spațiu - costul de mentenanță al bibliotecii

[2] http://en.wikipedia.org/wiki/Project_Gutenberg [Accesat : 13 oct.2014].

digitale este mult mai mic decât al bibliotecii tradiționale. Se știe că bibliotecile tradiționale cheltuiesc sume importante de bani pentru personalul implicat în păstrarea cărților, împrumut și achiziții. Toate aceste cheltuieli se diminuează în cazul bibliotecilor digitale. Avantajul cel mai mare al bibliotecii digitale privește creșterea accesibilității utilizatorilor – utilizatorii nu mai au nevoie să meargă la bibliotecă; oamenii din întreaga lume au acces la aceeași informație atâta timp cât există conectare la Internet; au dispărut granițele fizice. Aceeași resursă poate fi utilizată simultan, 24 de ore din 24.

Dezvoltarea bibliotecilor digitale este puternic afectată de o serie de *obstacole administrative și legislative*. Principalul obstacol în calea circulației documentelor digitizate este dreptul de autor, copyrightul. Republicarea materialelor recente pe web presupune cumpărarea drepturilor de difuzare, or acest lucru nu este deloc simplu.

În sprijinul protejării autorilor, amenințați de copierea lucrărilor lor pe cale digitală, în Statele Unite ale Americii a apărut, în anul 1998, Digital Millenium Copyright Act[3], lege care a produs o mare neliniște în rândul bibliotecarilor din cauza restricțiilor impuse. Există însă și excepții și limitări ale acestora. Bibliotecile nonprofit au dreptul să realizeze, pentru nevoile proprii, trei copii ale unor cărții dintre care una poate fi digitală. Aceasta însă nu poate fi distribuită pe web. În plus, permite bibliotecile și arhivele să copieze o lucrare într-un exemplar în cazul în care formatul deținut de acestea devine obsolet. Dreptul bibliotecilor americane de a realiza copii digitale, precizat încă din 1976, prin Copyright Act[4] este în funcție de patru factori : *scopul utilizării, natura lucrării, cantitatea, impactul asupra pieții.*

Așadar, bibliotecile digitale sunt puternic afectate de copyright. Publicarea de materiale recente pe web presupune cumpărarea drepturilor de difuzare, operațiune extrem de complicată. De fapt, cât se digitizează? Într-un raport publicat în 2010 se făcea estimarea că circa 25% din cărțile din biblioteci au fost create înainte de 1940 și sunt libere de copyright dar, dintre acestea, numai 5% erau digitizate. Această cifră destul de scăzută indică oare faptul că societatea contemporană nu este interesată prea mult de cărțile vechi? De fapt, se digitizează din lucrările ieșite de sub incidența copyrightului multă literatură beletristică. Este ceea ce se face prin Proiectul Gutenberg și, în principal, prin Proiectul Google, dar și ceea ce se face prin Europeana.

---

[3] United States Copyrght Office. *The Digital Millenium Copyright Act of 1998* . United States Copyright office Summary 1998.

[4] *Ibidem.*

În numele Asociației Bibliotecarilor din Romania felicit Biblioteca Academiei Române pentru organizarea acestei reuniuni profesionale care are ca subiect publicațiile de patrimoniu în epoca digitală. Constatăm cu mare satisfacție că de câțiva ani, această importantă bibliotecă, deținătoarea celor mai valoroase publicații patrimoniale românești este din ce în ce mai prezentă în mișcarea biblioteconomică națională. Colegii din BAR iau parte la toate tipurile de manifestări organizate în cadrul ABR. Participările la manifestări științifice de tipul acesta vor conduce, fără îndoială, la recâștigarea prestigiului de odinioară al BAR. Pentru cei mai tineri colegi, reamintim că Biblioteca Academiei Române a fost foarte multă vreme, pentru întreaga biblioteconomie românească, adevărata şcoală ,,naţională" de bibliotecă, atenţia tuturor bibliotecilor noastre îndreptându-se spre ceea ce se făcea aici din punct de vedere profesional.

Instrucţiunile provizorii pentru funcţionarea serviciilor[5], de exemplu, realizate de Biblioteca Academiei Române şi tipărite la Editura Cartea Românească în 1940 este cel mai important document biblioteconomic românesc până la venirea regimului comunist la putere. Aceste instrucţiuni, sub forma unui regulament amplu, de peste 150 de pagini, prezintă în detaliu întreaga activitate biblioteconomică din Biblioteca Academiei Române.

În *Cuvânt înainte,* semnat de Generalul R. Rosetti, directorul bibliotecii, se precizează că dezvoltarea deosebită a colecţiilor Bibliotecii Academiei şi progresul realizat de ,,ştiinţa bibliotecărească au arătat regretatului Ioan Bianu, alcătuitorul şi îndrumătorul Bibliotecii Academiei, nevoia unor instrucţiuni de detaliu pentru funcţionarea diferitelor servicii. În acest sens, împreună cu Al. Sadi-Ionescu a alcătuit pe temeiul celor văzute în biblioteci străine sau publicate în reviste de specialitate, cum şi pe experienţa lor de mulţi ani la Academie, instrucţiuni pentru catalogarea cărţilor, care datează din 1918. Au urmat norme pentru serviciul de primiri în 1927"[6].

Instrucţiunile, rezultatul unei îndelungate activităţi practice a acestei instituţii, coroborate cu literatura de specialitate şi experienţele străine relevante cuprinzând totalitatea tehnicilor de bibliotecă, sunt în realitate un adevărat manual de biblioteconomie cu aplicaţie la documentele deţinute de Biblioteca Academiei Române. Este de reținut, de asemenea, că BAR este prima bibliotecă românească care introduce

---

[5] Biblioteca Academiei Române. *Instrucţiunile provizorii pentru funcţionarea serviciilor*. Bucureşti: Cartea Românească, 1940.

[6] *Ibidem*, p.7.

catalogul pe fișe. Clasificarea zecimală universală, ca sistem modern de organizare a publicaţiilor este introdusă la BAR, – la puţină vreme după elaborarea sa de Institutul Internaţional de Bibliografie de la Bruxelles, condus de Paul Otlet şi Henri La Fontaine, – în 1915, unde înlocuieşte sistemul de clasificare pe litere al lui Otto Hartwig, după care se clasificau publicaţiile din 1904.

Aşadar, Biblioteca Academiei a rămas un model pentru toate celelalte biblioteci româneşti până în 1955, anul în care regimul comunist creează o altă bibliotecă, Biblioteca Centrală de Stat, pe care o investeşte cu funcţii naţionale şi căreia îi acordă subvenţii substanţiale ignorând această bibliotecă aşa-zis ,,burgheză". In perioada de glorie din anii interbelici biblioteconomia românească de la BAR a fost, în general, sincronă cu realizările profesionale din Europa şi America. Reîntoarcerea la poziţia avută părea să aibă loc prin hotărârea din 1973, când BAR a redevenit, alături de Biblioteca Centrală de Stat, bibliotecă naţională cu activităţi de reevaluare a producţiei editoriale de până la anul 1944. Au urmat însă ani grei când politizarea instituțiilor culturale s-a intensificat, iar profesioniștii, unul câte unul, au fost marginalizați. Astăzi BAR trăiește într-o societate liberă, democrată, în afara politicului și acest lucru se observă, nu au însă acest noroc și celelalte biblioteci românești.

Mircea REGNEALĂ, profesor universitar emerit, Universitatea din Bucuresti, Facultatea de Litere, Departamentul de Stiinte ale Informarii si Documentarii. Presedinte al Asociatiei Bibliotecarilor din Romania din anul 2007. Membru în mai multe organizații internaționale de profil. Director general al BCU "Carol I Bucuresti" in perioada 2003-2010. Autor a peste 15 carti si peste 170 de articole științifice.

De la abordarea sistemică a managementului conţinutului la biblioteca infinită

Doina BANCIU[1], Florin Gheorghe FILIP[2]
doina.banciu@ici.ro, fflip@acad.ro
[1]I.C.I. Bucureşti
[2]Biblioteca Academiei Române

Rezumat: *Comunicarea are ca scop principal descrierea conceptului de Bibliotecă Virtuală Infinită propus în [1, 2]. Pentru ilustrarea încercărilor de transpunere în viaţă a conceptului se trec în revistă unele proiecte ale Institutului Naţional de Cercetare-Dezvoltare în Informatică – ICI Bucureşti şi Bibliotecii Academiei Române (BAR).*
Cuvinte cheie: *biblioteca infinita, e-servicii, managementul continutului, proiecte*

1. Biblioteci digitale si biblioteci virtuale

În contextul internaţional al globalizării comunicaţiilor şi trecerea la accesul liber la informaţii/date bibliotecile devin din ce în ce mai vizibile atât prin colecţiile lor distincte cât şi prin serviciile oferite.

După unii autori [3], *informaţia* devine „conţinut" atunci când i se dă o formă utilizabilă şi poate fi folosită într-unul sau mai multe scopuri. Valoarea „conţinutului" are la bază combinaţia dintre forma sa utilizabilă primară, alături de alţi factori ca aplicabilitatea, accesibilitatea, utilizarea, utilitatea, gradul de recunoaştere şi unicitatea sa.

Managementul cunoaşterii este o noţiune care a căpătat conţinut în ultimele decenii coroborat cu managementul conţinutului. „*Cunoaşterea* este un tip de conţinut care poate fi gestionat, iar esenţa managementului cunoaşterii constă în descoperire şi sinteză, în timp ce esenţa managementului conţinutului constă în colectare şi distribuire"[3]. „*Managementul conţinutului* este infrastructura care serveşte la acumularea şi distribuirea cunoaşterii identificate de către organizaţie, în urma folosirii instrumentelor managementului cunoaşterii"[3].

Bibliotecile digitale şi bibliotecile virtuale sunt menite să ofere servicii bazate pe managementul conţinutului [1,2].

Bibliotecile digitale (colecţiile digitale) au caracteristici specifice şi, în general, sunt definite drept:

(a) „depozite” de documente digitale şi informaţii gestionate cu ajutorul instrumentelor de tehnologia informaţiei şi comunicaţiilor (TIC);

(b) resurse informatice de înaltă performanţă puse la dispoziţie pentru funcţii specifice (căutări semantice, clasificări automate şi centralizarea informaţiilor, cuvânt cheie automat şi extragere de cunoştinţe.

Bibliotecile virtuale sunt definite ca:

(a) depozite de cunoştinţe partajate şi dematerializat fizic;

(b) organizaţii virtuale care administrează resurse informatice şi digitale pentru o comunitate bine definita, asigurând managementul informaţiei, al documentelor şi al utilizatorilor;

(c) medii colaborative pentru educaţie şi cercetare ştiinţifică.

Ambele tipuri de biblioteci trebuie să ofere servicii on-line bazate pe conţinut digital (e-Servicii). e-Serviciile bazate pe managementul conţinutului cele mai cunoscute şi recunoscute de cititori ca fiind deosebit de utile sunt:

• realizarea de diverse e-Servicii pentru utilizatori: căutări bazate pe ontologii şi solicitări pornite de la un portal accesibil;

• crearea de documente electronice folosind procese la îndemâna utilizatorilor (pregătirea bibliografiilor, a rezumatelor de către utilizator conform propriilor necesităţi);

• abonarea on-line la servicii de conţinut (obţinerea on-line de conţinut la cerere);

• rezervarea şi comanda on-line a copiilor de documente;

• copierea documentelor digitale la cerere şi editarea în manieră tradiţională – printare / editare;

• crearea grupurilor de lucru – în funcţie de tipul utilizatorilor şi a zonelor de conţinut – artă, sănătate, matematică, etc.

2. Către o bibliotecă virtuală infinită

Dacă bibliotecile descrise mai sus ar fi privite ca un sistem integrat (într-o abordare sistemică), avantajele ar fi directe, atât la nivelul fiecărei instituţii cât şi al utilizatorilor. Dintre acestea se pot menţiona următoarele:

- partajarea costurilor pentru colectare, procesare şi distribuire documente;
- extinderea cercetării asupra unui număr cât mai mare de colecţii digitale pentru diferite tipuri de servicii;
- extinderea portofoliului e-Serviciilor;

- reducere evidentă a cheltuielilor;
- creşterea calităţii serviciilor de informare;
- creşterea numărului de utilizatori– practic număr infinit de utilizatori;
- posibilităţi de implementare a unor concepte şi tehnologii novatoare.

Reprezentarea unui model sistemic este prezentată în figura de mai jos [1]:

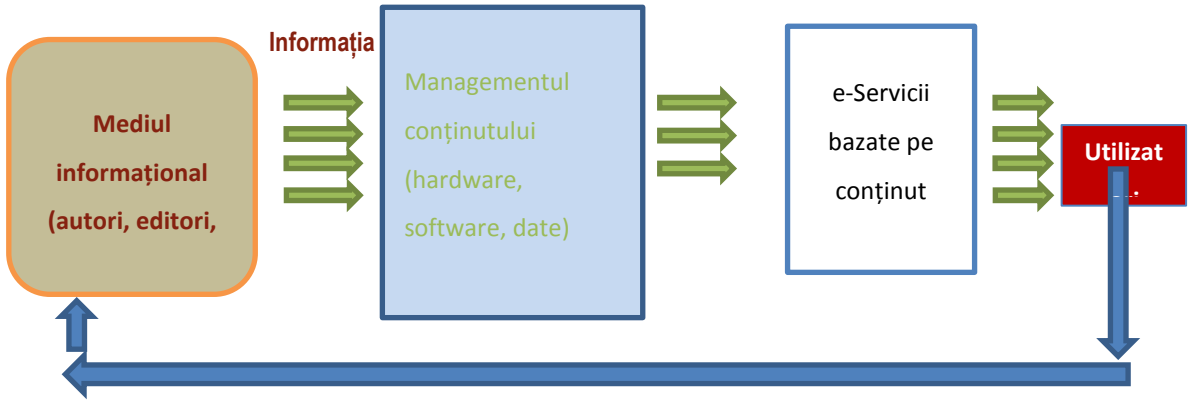

Fig.1. Modelul abordării sistemice a serviciilor bazate pe conţinut[1]

Dacă discutăm de abordări sistemice la nivel planetar, se poate defini un model de *bibliotecă infinită* [1,2], care este în fapt o bibliotecă virtuală permanent activă şi permanent acumulativă.

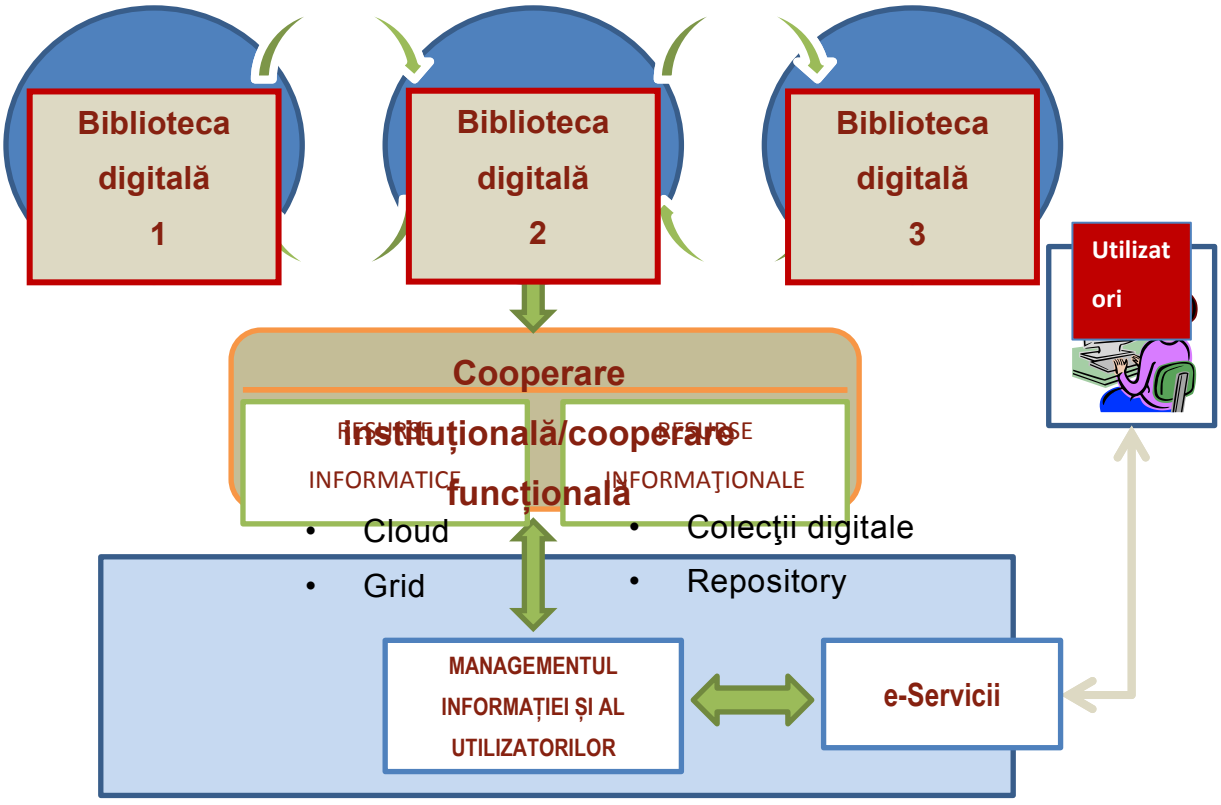

Fig. 2. Modelul unei biblioteci virtuale infinite [2]

3. Exemple

Crearea unei biblioteci infinite se realizează în timp, cu efort de cercetare-dezvoltare al informaticienilor şi specialiştilor în cultură deopotrivă. Un exemplu în acest sens sunt proiectele dezvoltate de Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare în Informatică – ICI Bucureşti, în parteneriat cu Biblioteca Academiei Române, Universitatea "Politehnica" din Bucureşti şi Universitatea din Bucureşti începând din anul 2000. Multe din aceste proiecte sunt cunoscute deja şi au rezultate implementate cu succes aşa cum este cazul sistemului ROLINEST rezultat din proiectul NUSIDOC. Prezentăm mai jos câteva dintre aceste proiecte:

- **NUSIDOC - S&T** - *Sistemul naţional unitar de informare şi documentare ştiinţifică şi tehnică - unificarea sistemelor de biblioteci;*
- **SIPADOC** - *Sistem integrat pentru digitizarea şi valorificarea patrimoniului cultural de documente;*
- **SINRED** - *Sistem naţional de management al resurselor digitale în ştiinţă şi tehnologie bazat pe structuri GRID;*
- **SNIDCo-ST** - *Sistem pilot pentru informare - documentare bazat pe platforme Web;*
- **LIBEVAL** - *Evaluarea calităţii şi performanţelor bibliotecilor on-line;*
- **SIMBNR -** *Sistem integrat on-line pentru managementul bibliografiei naţionale retrospective;*
- **DigiMultiCult** - *Sistem integrat pentru promovarea şi evidenţierea multiculturalităţii în scopul dezvoltării durabile a spaţiului rural;*
- **ARSONET** - *Aplicaţii şi servicii de valorificare a patrimoniului folcloric din arhive sonore prin tehnologii multimedia;*
- **MUZEE DIN ROMÂNIA** - *Tehnologii multimedia pentru accesul la obiective din patrimoniul cultural naţional;*
- **eBiMuz** - *Sistem integrat multimedia pentru accesul la tezaurul multicultural din zonele locuite de români, ca parte integrantă a culturii europene;*
- **DACII** - *Tehnologii avansate pentru reconstituirea şi accesul la obiective din patrimoniul cultural universal - Influenţa civilizaţiilor geto-dacică, scitică, greacă şi romană în formarea culturii europene*;

Proiectele Bibliotecii Academiei Române sunt şi ele numeroase [4]. Dintre acestea amintim proiectele naţionale:

• **SIMBNR** –„Sistem integrat pentru managementul bibliografiei naţionale retrospective (1508-1918) în format on-line – SIMBNR (http://biblacad.ro/bnr/index.html) în parteneriat cu ICI Bucureşti;

• **BYZANTION – „**Byzantine and Post-Byzantine Landmarks of Manuscript Illuminations –(http://byzantion.itc.ro/) ;

• **INHERIT –** „Intelligent Strategy for movable cultural Heritage Monitoring in a Changing Climate

• **DACOROMANICA-** Biblioteca digitală a României **(http://www.bibliotecametropolitana.ro/listare-subcategorii.aspx?catId=10&c=2)**

în parteneriat cu Biblioteca Metropolitană Bucureşti,

• "Valorizarea patrimoniului muzical bizantin din manuscrisele Bibliotecii Academiei Române" împreuna cu fundaţia „Nectarie Protopsaltul”

cat şi proiectele internaţionale obţinute prin concurs:

• „**Europeana Libraries**: Aggregating digital content from Europe's libraries" (http://ec.europa.eu/information_society/apps/projects/factsheet/index.cfm?project_ref=270933);

• „**STUDITE** - Les manuscrits et reliures byzantines" (http://www.biblacad.ro/meeting%20poze_Studite.pdf);

• **Scanarea periodicelor româneşti din perioada interbelică** - proiect desfăşurat în colaborare cu Muzeul Holocaustului din Washington;

• „Creşterea calităţii serviciilor de bibliotecă specializate în relaţia cu publicul tânăr", în Programul cadru Leonardo da Vinci;

• **ATHENA Plus**-Access to cultural Heritage Networks for Europeana, Project (http://www.athenaplus.eu/ ; http://www.biblacad.ro/athenap.html)

• Cercetare în domeniul numismaticii cu American Numismatic Society şi British Museum.

Integrate într-o abordare sistemică, bazată pe studii şi analize temeinice, proiectele de cercetare dezvoltate în România ar putea conduce în final la o componentă naţională a unei biblioteci virtuale infinite.

Bibliografie

1. BANCIU, D. *Infinite Digital Library Model.* Conferinţa internaţională de Biblioteconomie – BIBLIO 2013, Biblioteca Judeţeană ”George Bariţiu”, 31 mai 2013, Braşov;
2. BANCIU, D. *Systemic Approach of Information Management in Digital Libraries.* First International Workshop on Cyber Physical Systems, Academia Română, Bucureşti, 28-29 mai 2012;
3. BOIKO, R. *Content Management Bible, Wiley Publishing,* ISBN-10: 0764573713, ISBN-13: 978-0764573712, 2012.
4. FILIP, F. G. *Rapoartele anuale de activitate ale BAR 2009-2014* (disponibile la http://www.biblacad.ro/rapoarte_anuale.php)

Doina BANCIU este profesor la Universitatea din Bucureşti şi Director General al Institutului Naţional de Cercetare – Dezvoltare în Informatică – ICI Bucureşti. Are numeroase contribuţii teoretice privind informatizarea bibliotecilor şi a participat efectiv la informatizarea Bibliotecii Naţionale, Bibliotecii Centrale Universitare precum şi a multor instituţii de informare şi documentare. A scris 19 cărţi şi peste 130 de articole publicate în ţară şi în străinătate. Este evaluator european şi naţional pentru proiecte de cercetare în domeniul TIC. A primit premiul „TUDOR TĂNĂSESCU” – acordat de Academia Română (în domeniul Ştiinţelor Tehnologice şi Informatice) şi numeroase premii naţionale. A primit titlul de Doctor Honoris Causa din partea mai multor universităţi. Mai multe informaţii se găsesc la următoarele adrese: www.doinabanciu.ro şi http://www.ici.ro/pdf/cv/cv_db_rom_modelEU%202011.pdf

Acad. Florin Gheorghe FILIP este directorul – general al Bibliotecii Academiei Romane (BAR) din anul 2009. Mai multe informaţii se pot găsi la adresa: http://www.academiaromana.ro/sectii/sectia14_informatica/sti_FFilip.htm

Secţiunea I – Digitizarea documentelor medievale

"BYZANTION" – un proiect de valorificare a colecţiei de manuscrise a Bibliotecii Academiei … şi mai mult decât atât

Măriuca STANCIU
mariuca@biblacad.ro
Biblioteca Academiei Române

Rezumat: *Comunicarea prezintă scopul şi strategia de elaborare a proiectului Byzantion. De asemeni, sunt analizate criteriile de selecţie a manuscriselor bizantine şi post-bizantine din colecţiile BAR care au fost investigate în cadrul proiect. O atenţie specială este acordată concepţiei şi modului de implementare a "canonului virtual", caracteristică care conferă valoare referenţială proiectului.*
Cuvinte cheie: *manuscris, bizantin, post-bizantin, iconografie, descriere bibliografică, canon virtual.*

O scurtă analiză a siturilor pe web[1] care găzduiesc manuscrise medievale ne va arăta un paradox. Deşi susţin că prezintă o parte semnificativă a moştenirii culturale europene, este evident că ele ilustrează în special tradiţia superbelor manuscrise occidentale, religioase sau laice, în timp ce manuscrise provenind din arealul est european sunt mult mai slab reprezentate. Proiectul pe care îl voi descrie în continuare se concentrează tocmai pe o parte semnificativă a corpusului manuscriselor de tradiţie bizantină şi implicit post-bizantină, aflate în colecţia de manuscrise a BAR. Diacronic, manuscrisele investigate jalonează o perioadă cuprinsă între sec. XII-XIX, dovedind măiestria şi caracteristicile şcolilor locale de miniatură, precum şi evoluţia acestora pe fundalul unei

[1] Afirmaţia este corectă pentru anul 2012 când s-a studiat bibliografia pentru acest proiect. Majoritatea bazelor de date ale principalelor biblioteci reflectau acest lucru, de ex.:Gallica (http://gallica.bnf.fr/html/manuscrits/manuscrits), British Library (www.bl.uk-catalogues-illuminatedmanuscripts-welcome.htm), sau Biblioteca Apostolica Vaticana (www.vatlib.it.). In 2014 puteau fi analizate şi vizualizate pagini de manuscrise bizantine pe multe situri cu acces liber, de ex. https://commons.wikimedia.org, dar informaţia bibliografică era destul de sumară. Alte baze de date ca cea Bibliotecii nationale a Greciei (http://www.nlg.gr/www/el/search/node/) nu au fost accesibile datorita imposibilităţii căutării într-o limbă de largă circulaţie

tradiţii iconografice delimitată de modele bine fixate şi reguli neschimbate de veacuri în realizarea lor.

Proiectul are la bază studiul şi analiza a aproximativ 100 de manuscrise[2], ale căror criterii de selecţie vor fi expuse ulterior, şi urmăreşte două axe principale: o abordare a colecţiei după criteriile biblioteconomice şi o abordare informatică. Rezultatele celor două abordări sunt implementate sincronic dar, evident, abordarea biblioteconomică o precede pe cea informatică. Numai în acest fel se poate realiza aplicaţia ”canonului virtual”, care constituie scopul principal şi principala contribuţie a proiectului ca instrument referenţial de studiu în domeniul iconografiei bizantine. Această aplicaţie, de tip data mining, se bazează atât pe analiza miniaturilor catalogate analitic, figura 1, cât şi pe înregistrările bibliografice ale manuscriselor, figura 2, precum şi pe înregistrările de autoritate, figura 3.

Figura 1 - Model de analiză a miniaturilor catalogate analitic

Choose format: Format standard Fişă de catalog Citare Nume etichete MARC Etichete MARC

Înregistrarea 5 din 6

Cota	Ms. sl. 13
Titlul	**[Tetraevangheliar]**
Note de continut	Theofilakta Arhiepiskopa Blĭgarskago Prědislovie eže ot Mattheia Svętago Evangelia <Predoslovia lui Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei, la sfânta Evanghelie de la Matei>, f. 3 - 5v; Eže ot Mattheia Svętoe Evangelie <Sfânta Evanghelie de la Matei>, f. 7 - 85; Prědislovie eže ot Marka Svętago Evangelie <Predoslovie la sfânta Evanghelie de la Marcu>, f. 87v - 89; Eže ot Marka Svętoe Evangelie <Sfânta Evanghelie de la Marcu>, f. 90 - 140v; Prědislovie eže ot Luky Svętago Evangelia <Predoslovie la sfânta Evanghelie de la Luca>, f. 143 - 143v; Eže ot Luky Svętoe Evangelie <Sfânta Evanghelie de la Luca>, f. 145 - 230; Prědisloviie eže ot Ioanna Svętago Evangelia <Predoslovie la sfânta Evanghelie de la Ioan>, f. 231v - 233v; Eže ot Ioanna Svętoe Evangelie <Sfânta

[2] Vezi baza de date a B.A.R. la adresa: http://www.biblacad.ro/catonline.html .

	Evanghelie de la Ioan>, f. 235 - 296v; Skazanie prěemlęštee vŭsego lěta čislo Evangelĩskoe i evangelistom <Spunere cuprinzând numărul Evangheliilor şi a evangheliştilor pe tot anul>, f. 297, 299 - 304v; Pohvala čĩstnomu Krŭstu <Lauda cinstitei cruci>, f. 298; Skazanie eže na vŭsĕkĩ dĩnĩ dlŭžno glagolĕti sę evangelie ... <Spunere pentru fiecare zi ce evanghelie trebuie spusă ...>, f. 299 - 304; Sŭbornikĩ 12-mĩ mĕsęcemĩ pokazuǫ glavy ... <Sinaxar al celor 12 luni ...>, f. 305 - 315.
UniTitle	Tetraevangheliarul de la Căldăruşani, 1643
Localitate	Măn. Căldăruşani
An	1643
Descriere fizică	317 f. : il. ; 420 x 280 mm; 20 - 21 R (310 x 195 mm)
Limba	sla
Ţara de publicare	RO
Note inf. descrip.	Titluri şi iniţiale cu aur, iniţiale ornate, frontispicii, viniete.
	Scriere semiuncială, slavă bisericească de redacţie medio-bulgară.
	Miniaturi lucrate de Vlaicu Zugravul (cei patru Evanghelişti) la f. 6v (Matei), 89v (Marcu, semnată "Az<ŭ> Popa Vlaicul zugraf" = "Eu Popa Vlaicul Zugrav"), 144v (Luca), 234v (Ioan), 298v; ornamente în culori la f. 24v, 90, 91, 110.

Figura 2 - Înregistrările bibliografice ale manuscriselor

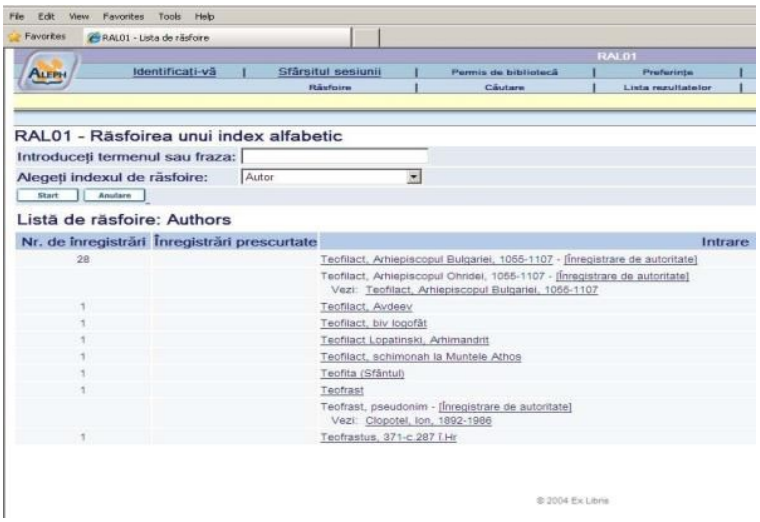

Figura 3 - Înregistrările de autoritate

Produsul rezultat din suma elementelor, care pot constitui ”cel mai mic numitor comun” tematic, urmează a fi supus unei investigaţii contrastive cu exemplele icongrafice extrase din manuscrisele analizate. Aplicaţia se doreşte un instrument de referinţă şi studiu şi de aceea va fi testată în mediul academic pentru a i se putea cuantifica relevanţa ca produs informatic cu valoare adăugată faţă de instrumentele care folosesc colecţiile de bibliotecă doar ca surse de materie primă (content providers).

Principalele operaţiuni ale abordării biblioteconomice sunt:

1. prezervarea prin digitizare (scanare, parametrizarea operaţiunilor de prelucrare post-scanare, stocarea imaginilor, organizarea bazei de date de imagini şi corelarea ei cu baza de date a înregistrarilor bibliografice)
2. catalogarea manuscriselor - înregistrările bibiografice vor fi elaborate respectându-se standardele de catalogare pentru documente medievale
3. catalogarea analitică a miniaturilor în descrieri bibliografice ierarhizate, respectîndu-se criterii iconografice de descriere, analiză şi definire a subiectelor. De asemeni, se va realiza legătura cu imaginile miniaturilor digitizate şi cu alte elemente de decoraţie, constituindu-se baza de metadate;
4. elaborarea unui vocabular controlat care să includă termeni de specialitate din domeniile codicologiei, iconografiei, istoriei artei etc. Acesta se va constitui într-un index care permite căutarea după subiect.
5. Se va studia şi selecta un soft dedicat de bibliotecă capabil să realizeze legăturile dintre elementele unei catalogări ierarhizate, care să cuprindă descrierea bibliografică a manuscrisului şi descrierile analitice ale miniaturilor, pe deoparte, precum şi legătura dintre acestea şi imaginile propriuzise, care să permită o vizualizare simultană ale tuturor elementelor constituente ale metadatelor text-imagine. Vizualizarea imaginilor trebuie să fie posibilă:
   - de la descrierea bibliografică a manuscrisului[3]

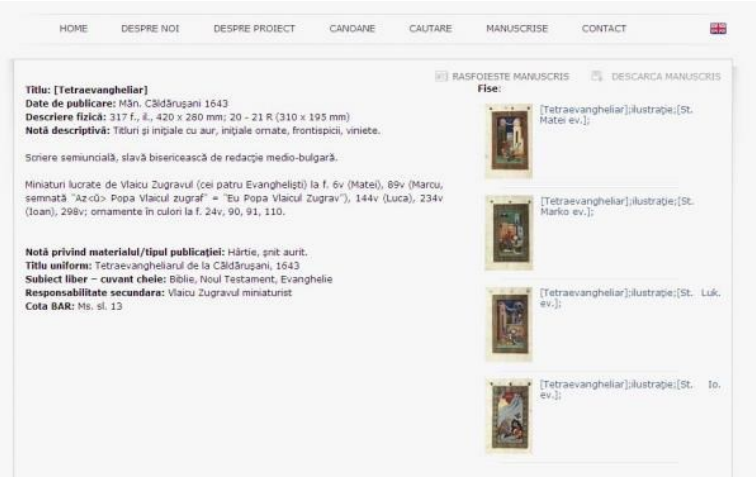

Figura 4 – Descriere bibliografică manuscris

   - direct la descrierile analitice ale miniaturilor[4]

[3] http://byzantion.itc.ro/web/Manuscrise/Tetraevangheliar-468

[4] http://byzantion.itc.ro/web/Tetraevangheliar/TetraevangheliarilustratieSt.-Matei-ev.-506

Figura 5 – Descriere analitică miniatură

- independent de descrierea bibliografică a manuscrisului, prin interogarea indexului de subiecte şi selectarea unui cuvânt cheie. Ca un rezultat al acestui tip de căutare toate imaginile care conţin aceeaşi caracteristică iconografică definită printr-un cuvânt sau sintagmă cheie vor putea fi vizualizate în acelaşi timp şi analizate contrastiv cu imaginea virtuală a numitorului comun care conţine aceeaşi caracteristică iconografică şi care este ”canonul virtual” al temei respective.[5]

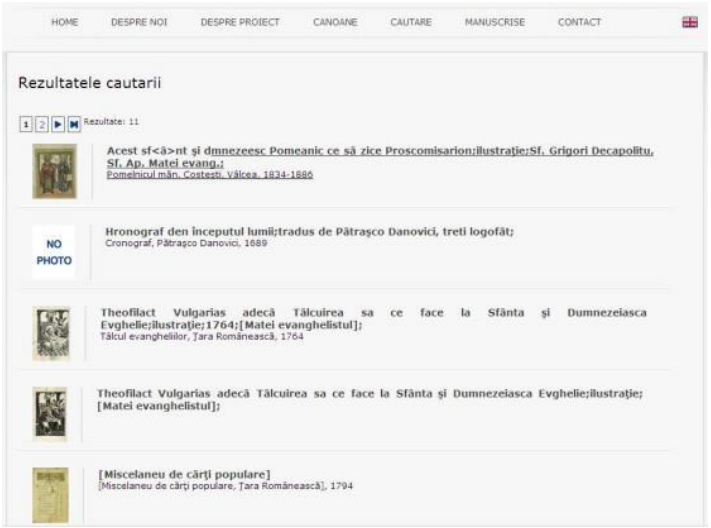

Figura 6 – Rezultatele căutării

[5] http://byzantion.itc.ro/index.php ; http://byzantion.itc.ro/web/Canoane/Evanghelistul-Matei-scriind-evanghelia-632

Figura 7 – Canonul virtual al temei iconografice comparat cu imaginile din manuscrise

În selectarea manuscriselor din colecţia de manuscrise a Serviciului Manuscrise, Carte Veche al Bibliotecii Academiei pentru proiectul Byzantion, în urma cercetării surselor bibliografice s-au avut în vedere manuscrise cu ilustraţii de text (enluminuri, miniaturi, elemente decorative) care să se înscrie stilistic cadrului larg al artei bizantine şi post-bizantine. Acest lucru permite o selecţie în funcţie de:

a) aria geografică în care a fost copiat şi ornamentat manuscrisul;
b) limba textului manuscrisului, care delimitează o zonă care nu trebuie să se suprapună total zonei geografice;
c) perioada de timp (sec XII-XIX) în care au fost lucrate manuscrisele.

a. Aria geografică în care au fost copiate manuscrisele. Din punct de vedere geografic, manuscrisele bizantine deţinute de Biblioteca Academiei ocupă o arie largă care se întinde din sudul Greciei (insula Creta) şi până în Rusia muscovită, pe axă nord-sud, şi din Serbia până în răsăritul Greciei, pe axa vest-est, cu maximă concentraţie în spaţiul celor două provincii româneşti: Ţara Românească şi Moldova.

b. **Din punct de vedere al limbii textului** se remarcă faptul că manuscrisele aflate în colecţiile Bibliotecii Academiei sunt scrise în limbi de cult folosite în spaţiul bizantin:

- greaca
- slavona, cu varianta medio-bulgară
- româna în provinciile româneşti, sub influenţa Reformei

Cu excepţia limbii române (scrisă în alfabet slavon) care se circumscrie limitelor geografice ale teritoriului naţional, manuscrisele greceşti şi cele slave au fost lucrate în tot spaţiul bizantin, pentru primele, şi în spaţiul balcanic şi ruso-ucrainean pentru celelalte, incluzând, ambele, spaţiul românesc, unde au fost limbi de cancelarie şi de cult de la începuturile evului mediu.

c. Cronologic, manuscrisele bizantine din Biblioteca Academiei se întind pe o perioadă îndelungată, care corespunde perfect ideii de manuscris bizantin/post-bizantin, demonstrând caracterul imuabil şi conservator al iconografiei bizantine care se remacă prin:

- atribuirea de caracteristici porteretistice fixe personajelor veterotestamentare şi celor din Noul Testament, precum şi ipostazelor Fecioarei Maria din ciclul marianic, sau înfăţişărilor părinţilor Bisericii ca şi ai principalilor sfinţi ai canonului ortodox;
- reguli fixe pentru prezentarea cadrului arhitectonic sau natural în care sunt surprinse personajele;
- stereotipie în ceea ce priveşte prezentarea atributelor unor personaje, de exemplu atributele celor patru evanghelişti;
- schematism în ceea ce priveşte vestimentaţia, ca tip, culoare, textură, volumetrie etc.

Câmpurile folosite în descrierile bibliografice şi analitice cuprind categoriile de informaţii indicate mai jos. De menţionat că denumirile câmpurilor apar atât în limba engleză cât şi în română iar pentru subiecte şi titlul uniform s-a recurs la traducerea conţinutului câmpului în limba engleză. De asemeni, s-a tradus în limba engleză textul din aplicaţie care defineşte canonul virtual al fiecărei teme[6]:

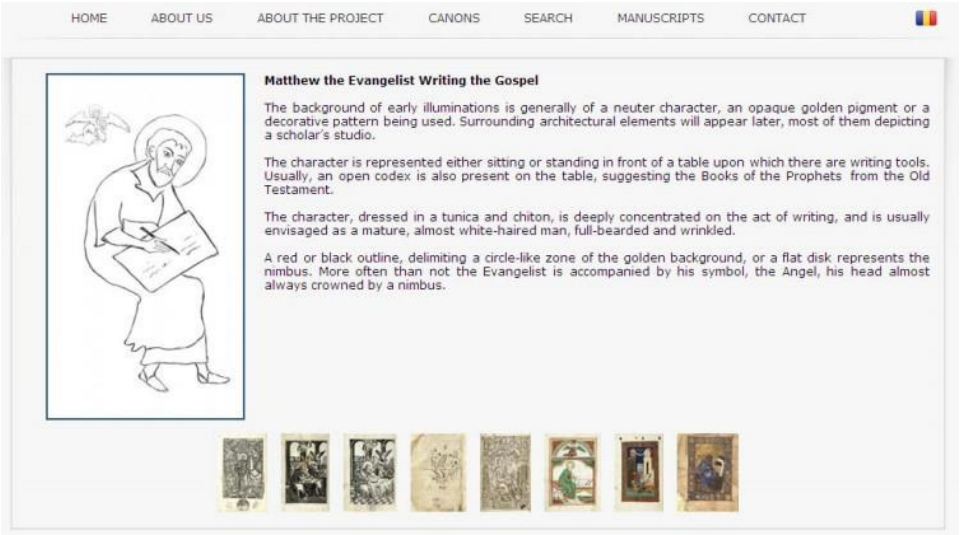

Figura 8 – Versiunea în limba engleză

Limba RO ENG

Titlu Title

Date de publicare Printing and Publication Data

[6] http://byzantion.itc.ro/web/Canons/Matthew-the-Evangelist-Writing-the-Gospel-632

Descriere fizica Physical Description

Nota generala General Note

Nota descriptiva Descriptive Note

Nota privind descrierea fizica Physical Descriptive Note

Nota privind materialul/tipul publicatiei Material Specific Information Note

Titlu uniform Uniform Title

Subiect nume de persoana Subject – Personal Name

Subiect tematic Subject – Topical name

Subiect denumire geografica Subject – Geographical Name

Subiect cuvant cheie Subject – Keyword

Responsabilitate primara – autor Primary Responsibility – Author

Responsabilitate alternativa Alternative Responsibility

Responsabilitate secundara Secondary Responsibility

Pentru înregistrarea de autoritate o atenţie deosebită a fost acordată câmpurilor de:

- Nota biografică - Biographical note
- Alte variante de nume - Other names

De asemeni se elaborează înregistrări de autoritate pentru elementele relevante: personalităţi, miniaturişti, copişti, donatori, denumiri geografice, etc.

Rezultate:

Până în prezent, în cele 4 etape ale proiectului au fost obţinute următoarele rezultate:

1. Dezvoltarea metodologiei BYZANTION care include metode standard pentru colectarea metadatelor necesare prezervarii manuscriselor

2. Dezvoltarea algoritmilor si instrumentelor software necesare dezvoltarii ontologiei BYZANTION

3. Implementarea metodelor la analizarea imagistică a manuscriselor

4. Popularea bazei de date BYZANTION cu noi manuscrise si canoane

5. Dezvoltarea modelelor matematice şi a algoritmilor folosiţi în modulele de analiză imagistică.

6. Platforma software BYZANTION este de tip multi-modul pentru a asigura maximum de flexibilitate şi funcţionalitate: o parte dintre module rulează sub portalul BYZANTION, altele rulează ca aplicaţii independente (de ex. analiza imagistică);

7. Dezvoltarea modulelor de analiză a fost realizată pe baza rezultatelor studiilor desfăşurate timp de mai mulţi ani de echipele de proiect ale partenerilor (Biblioteca Academiei Române, ITC).

8. Manuscrisele selectate pentru proiectul Byzantion ilustrează astfel evoluţia artei miniaturii din epoca bizantină până în secolul al XIX-lea, arătând influenţele exercitate în spaţiul românesc şi felul în care ele au armonizat tradiţia şi stricteţea dogmei cu creativitatea, dorinţa de inovaţie şi originalitatea creatorilor.

9. Analiza iconografică a corpusului de imagini digitizate, rezultat în urma studierii colecţiei Bibliotecii Academiei Române de manuscrise bizantine şi post-bizantine, oferă unui public complex, de la publicul larg la cel de specialitate, posibilitatea cercetării unui număr mare de manuscrise miniate de o largă varietate tematică, provenind din tot arealul de tradiţie bizantină, datate sec. XII- XIX, manuscrise digitizate integral şi însoţite de fişe bibliografice şi analitice detaliate. În plus, corpusul de imagini digitizate este trecut prin filtrul unei analize iconografice din care rezultă un canon virtual, care oferă şi posibilitatea unui examinări comparative[7].

Figura 9 – Analiza comparativă a temei iconografice

10. Modelul optim de prezentare a descrierii şi analizei ilustraţiei în vederea comparării ei cu ilustraţii tematice similare se face printr-o catalogare ierarhizată, într-un sistem de catalogare universal acceptat (ex. UNIMARC), în care primul nivel de catalogare este reprezentat de descrierea bibliografică a manuscrisului, iar cel de al doilea nivel de

[7] http://byzantion.itc.ro/web/Tetraevangheliar/TetraevangheliarilustratieSt.-Matei-ev.-506

catalogare corespunde descrierii şi analizei iconografice a ilustraţiilor manuscrisului, ca părţi componente ale acestuia.

11. Din compararea descrierilor şi analizelor iconografice ale unor ilustraţii reprezentând aceeaşi temă iconografică s-a construit o imagine-numitor comun, care ”suprapunându-se” ilustraţiilor reale permite utilizatorilor proiectului studii comparative ale similarităţilor şi disimilarităţilor ilustraţiilor reale, ceea ce creaza premisele unei mai bune cunoaşteri a stilurilor diferitelor şcoli, epoci şi spaţii subsumate arealului bizantin şi post-bizantin.

12. Corpusul imaginilor numitor-comun, care sunt practic imagini virtuale ale unor teme iconografice, constituie canonul virtual - scopul acestui proiect.

Notă

*Proiectul Byzantion este finantat de ANCS/UEFISCDI si cofinanţat de SC Institutul pentru Tehnică de calcul ITC SA în programul Parteneriate în Domenii Prioritare PCCA-2011 Tip 2

Dr. **Măriuca STANCIU** este şefa Serviciului Tehnologia Informaţiei – Mediatecă din cadrul Bibliotecii Academiei Române şi profesor asociat la Centrul de Studii Ebraice din cadrul Facultăţii de Litere, Universitatea din Bucureşti. Pe lângă implementarea procesului de informatizare a Bibliotecii Academiei Române, Măriuca Stanciu a condus proiecte de prezervare şi digitizare a patrimoniului BAR, axate în special pe colecţiile de periodice. A publicat numeroase studii articole în publicaţii de specialitate şi a organizat conferinţe internaţionale şi naţionale.

Proiectul Byzantion – obstacolele unui periplu iconografic

Alina POPESCU
alimon77@yahoo.com
Biblioteca Academiei Române

***Rezumat**: Articolul abordează proiectul Byzantion din punctul de vedere al unui istoric de artă implicat în catalogarea ilustraţilor de manuscris bizantin. După o introducere ce cuprinde obiectivele proiectului Byzantion şi descrierea pe scurt a tipurilor de manuscrise bizantine şi post bizantine incluse în proiect, descriere făcută după criteriile tematic, temporar şi zonal, articolul se referă în detaliu la metoda de lucru în ceea ce priveşte analiza iconografică a miniaturilor. Sunt cercetate terminologia, modul de atribuire a titlurilor după un catalog de teme şi subiecte iconografice consacrate cât şi variantele tematice locale. Articolul analizează modul în care proiectul Byzantion a reuşit să atingă scopul său final: cel de a crea o bază de date conţinând fişele de catalog, cu imagine link-ată, a miniaturilor bizantine şi post-bizantine din colecţiile Bibliotecii Academiei Române, cât şi cel de a crea un canon virtual folosit ca termen de comparaţie pentru relevarea variantelor şcolilor locale de pictură.*
***Cuvinte cheie**: miniatură, iconografie, erminie, artă bizantină, artă postbizantină, ilustraţie de manuscris.*

Proiectul Byzantion, demarat în toamna anului 2012, îşi propune să supună atenţiei bogatul fond de manuscrise bizantine şi post-bizantine al Bibliotecii Academiei Române. Au fost selectate manuscrise bizantine şi post-bizantine (greceşti, româneşti şi slave), ornate şi miniate, unele excepţionale prin concepţia artistică şi prin realizare, incluzând câteva teme iconografice fundamentale, datând din secolele XII-XIX.

Din punct de vedere al conţinutului se disting:

1) Un corpus de texte care au ilustraţii reunind principalele personaje ale Noului Testament (Iisus, Fecioara, Apostolii), texte cate pot fi :

- neo-testamentare : Tetraevangheliare
- culegeri cultice de fragmente neo-testamentare din Faptele Apostolilor şi Epistole, culegeri cunoscute sub titlul de Apostolul
- texte de slujbe bisericeşti sau rugăciuni bazate pe fragmente evanghelice, dar îmbogăţite la nivel imnografic precum Paraclisul Maicii Domnului

- culegeri de legende hagiografice precum Minunile Maicii Domnului

- texte apocrife precum Apocalipsul Maicii Domnului

2) Un corpus complex de texte cuprinzând:

- scrierile Părinţilor Bisericii, cum ar fi:

- scrieri despre Sf. Treime, Duhul Sfânt sau despre viaţa monahală ale lui Vasile cel Mare, dar mai ales Liturghia sa;

- discursurile teologice ale lui Grigore din Nazianz

- exegezele biblice şi omiletica lui Ioan Hrisostomul

- liturghia darurilor (care face parte din Liturghier) de Grigore cel Mare

- dogmatica lui Ioan Damaschin

- scrierile marilor teologi ai creştinismului, care pot fi :

- texte de dogmă teologică;
- texte de exegeză biblică şi evanghelică: Theofilact al Ohridei, cunoscut în spaţiul românesc ca „Arhiepiscop al Bulgariei", cu comentariile şi exegezele din "Tâlcul evangheliilor", comentarile la Geneză, Exod, Faptele Apostolilor de Efrem Sirul;
- texte de teologie practică: Liturghie, Slujebnic, Minei, Octoih, cărţi de cântări bisericeşti;
- texte cenobitice: Simeon Noul Teolog, autor al "Cuvintelor de folos"; "Cuvinte" (omilii ascetice) de Isaac Sirul; opera lui Ioan Sinaitul (Climax), "Scara dumnezeiescului urcuş", ce constituie sursa unei alte lucrări fundamentale a literaturii ascetice, "Canonul de pocăinţă";
- texte isihaste Patericul;
- texte omiletice şi imnologice: omiliile şi imnurile lui Efrem Sirul.

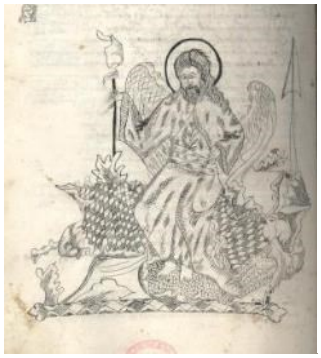
3) pomelnicele mânăstireşti reprezintă un grup destul de numeros în cadrul manuscriselor selectate, spectaculoase prin bogăţia miniaturii şi fastul culorilor, dar şi prin caligrafia îngrijită;

4) cronografele, care prezintă istoria lumii de la începuturile ei şi valorifică textele Vechiului Testament;

5) erminiile şi carnetele de modele ale zugravilor (pictori iconari sau de fresce) sunt o categorie aparte în cadrul acestui corpus, ele având rol normativ, dar şi explicativ şi demonstrativ, miniaturile constituind splendide exemplificări ale canonului iconografic şi ale dogmei

Fondul ales de manuscrise este foarte divers, atât din punct de vedere cronologic (secolele XII – XIX), geografic (Ţările Române, Ucraina, Bulgaria, Imperiul Bizantin – Constantinopol, ca să dăm doar câteva exemple) dar şi tematic (Tetraevangheliare, Pomelnice mânăstireşti, Canoane de penitenţă, Comentarii biblice, Caiete iconografice pentru pictori de frescă, etc). O atât de mare varietate de cărţi manuscrise, miniate, sau cu xilogravuri colate în interiorul lor, necesită o detaliată analiză iconografică pentru a identifica trăsăturile distinctive ale şcolilor zonale, teme iconografice locale, împrumuturi sau adaptări din iconografia occidentală sau apariţia unor elemente arhitectonice specifice unui anumit areal, dar şi apariţia de teme iconografice inedite, cu atât mai mult cu cât ilustrația de carte are o mai mare libertate față de canon decât pictura de frescă sau icoană.

Pe baza acestei analize iconografice a fiecărei ilustrații miniate în parte, proiectul Byzantion își propune să creeze un canon virtual tematic, bazat în egală măsură pe textele erminiilor şi pe trăsăturile comune ale reprezentărilor iconografice analizate. Ca exemplu relevant: prin compararea ilustrației de manuscris cu canonul virtual este ușor de remarcat că ilustratorul Constantin logofăt, copist din sec. al XVII-lea din Țara Românească, a "contaminat" tema *Ioan Botezătorul-îngerul pustiei* cu elemente necaracteristice, cum este prezența tronului:

Materialul iconografic este inițial catalogat on-line în baza de date a Bibliotecii Academiei Române, în format UNIMARC prin programul Aleph-500 iar link-ul imaginilor se face prin aplicația ADAM. Una din primele provocări aduse de proiect a fost crearea unui șablon de descriere bibliografică în programul Aleph în care câmpurile codificate proiectate pentru catalogarea de carte să poată fi adaptate pentru catalogarea unui material patrimonial de tip non-book, dificultate pe care o considerăm fructoasă.

Structura catalogării este piramidală, pornind de la descrierea bibliografică generală a codexului la care sunt conexate fișele subordonate ale fiecărei imagini în parte. Fișele sunt detaliate, tinzând - sperăm - spre exhaustiv, atingând, unde a fost

posibil, inclusiv listarea cărților și a revistelor de specialitate în care manuscrisul sau ilustrația catalogată a fost vreodată menționată. Fiecare fișă subordonată, reprezentând câte o ilustrație, are extensie iconografică, ilustrația fiind scanată si atașată fișei sale.

Problemele unei descrieri iconografice sunt multiple și încep chiar de la terminologie, pe două nivele, de la cel tematic la cel descriptiv:

Astfel, în limba română există o problemă în ceea ce privește titlul temelor iconografice consacrate, cum ar fi *Vizita Fecioarei Maria la Sf. Elisabeta*, temă mai larg cunoscută ca *Vizitațiunea*. Însă termenul de *Vizitațiune* este un barbarism preluat de istoriografia artistică românească din limba franceză și/sau italiană, neexistând un termen specific în limba română, lasându-ne opțiunea utilizării lui în proiect, sau înlocuirea sa cu un titlu mai amplu.

Din punct de vedere al terminologiei folosite în descrierea fizică a unei ilustrații, întâmpinăm deasemenea unele probleme legate de semnificația termenilor. Ca exemplu, un termen banal precum bust (portret), definește în limba română orice lungime corporală cuprinsă între portretul până la umeri (inclusiv aceștia) și portretul până în talie. Deși majoritatea autorilor au grijă să își nuanțeze textele, problema rămâne, inclusiv în dicționarele românești de artă.

O a doua problemă ridicată de descrierile fizice și implicit cele iconografice este cea a exhaustivității. O descriere detaliată până la cele mai fine nuanțe ale gesticii /mimicii și /costumului /gamei cromatice, oricât de dezirabilă într-un mediu muzeal, forțează limitele oferite de câmpurile unui program de catalogare adaptat cerințelor unei bibliotecii. Drept urmare s-a optat pentru o descriere mai concisă, în care să fie puse în lumină trăsăturile cele mai importante. Chiar și așa, sunt frecvente dublările câmpului dedicat descrierii fizice (campul 303 – după codul UNIMARC).

Aceași problemă a exhaustivității o întâmpinăm și la descrierea canonului unei teme, adică la identificarea acelor trăsături comune regăsibile în toate reprezentările unei teme, listă de caracteristici care, prin comparație, să pună în lumină elementele singulare sau inovatoare ale unei reprezentări individuale. Această listă de caracteristici comune stă la baza modelului grafic pentru canonul vizual virtual:

Ca istoric de artă simt nevoia de a aminti și diversele variante ale temei, ceea ce, evident, nu răspunde demersului concis enunțat mai sus. Pentru aceasta am ales ca subtemele iconografice să aibă, acolo unde este cazul, canoane proprii:

Variante ale unor teme centrate pe un portret de sfânt, precum cele ale lui Ioan Botezătorul, au fost astfel împărțite între *Ioan Botezătorul* și *Ioan Botezătorul îngerul pustiei* , chiar dacă, uneori, apar in același manuscris:

Ms.rom. 2192 - Pomelnicul Mân. Costeşti, Vâlcea, 1834-1886

Subteme, precum *Umbrirea de sfântul duh*, care narativ face parte din scena *Buneivestiri*, va fi si ea tratată în mod separat, deşi titlul fişei va fi *Bunavestire*:

Ms.gr. 113 Imnul Acatist al Maicii Domnului, sec. XVII

Ms. Rom.2192, Pomelnicul Mân. Costeşti, Vâlcea, 1834-1886

Temele care ne-au ridicat cele mai multe probleme, atât din punct de vedere al descrierii cât şi din punctul de vedere al alcătuirii canonului, au fost cele complexe.

Fie ele complexe din punct de vedere narativ, precum *Naşterea lui Iisus* – care în reprezentările ortodoxe poate cuprinde şi teme conexe, precum *Adoraţia păstorilor* şi *Închinarea magilor*, fie teme alegorice sau narative combinate cu portrete de sfinţi, ele au necesitat luări de decizii pentru fiecare în parte cu privire la link-area lor la un canon sau altul, sau la crearea de canoane virtuale alternative.

De exemplu, pentru *Naşterea lui Iisus* s-a decis descrierea într-un singur canon a celor 4 variante iconografice, de la cea mai simplă (cuprinzând Sf. Familie, cadrul peşteri, îngerii şi steaua Betleemului), până la cea mai complexă (în care apar şi păstorii, magii, personaje din izvoare apocrife). Acest demers a presupus crearea a 4 canoane virtuale grafice, ce vor fi adăugate descrierii textuale a canonului.

Ms.gr. 113 Imnul Acatist al Maicii Domnului, sec. XVII Icoană, pictură pe lemn

Temele conexe, precum *Adorația păstorilor* și *Închinarea magilor*, au primit și câte un canon individual, în care există totuşi și o trimitere la canonul *Naşterii*.

În cazul suprapunerii, în aceași imagine, a mai multor teme iconografice, uneori alegorice, temele au primit fiecare canoane individuale, care au fost conexate la aceeași imagine: de exemplu, într-o singură reprezentare apare un grup de portrete de sfinți, o reprezentare a unei teme narative canonice (*Rusalile)* și o vedută (lipsită de canon). În acest caz, cele zece portrete de sfinți și tema narativă au primit fiecare canonul său individual.

Ms.rom. 2556, Piatra credinţei, Braşov, 1787

Un alt caz similar este cel în care apar trei portrete de sfinți, cei doi regi prooroci și *Fecioara cu Pruncul*, fiecăruia din personaje/teme fiindu-i atribuit un canon, care și identifică poziția personajului în imagine.

Ms.rom. 5721, Cuvintele lui Simeon Noul Teolog, Mân. Cernica, 1840

Toate variantele temei *Fecioara cu Pruncul*, vor fi tratate separat, după titulatura pe care au căpătat-o în literatura de specialitate:

Ms.rom. 2192, Pomelnicul Mân. Costeşti, Ms. Gr. 113 - Imnul Acatist al Maicii Domnului, Vâlcea, 1834-1886 - *Hodighitria* sec. XVII - *Platytera*

Însă, în cazul unor ilustrații al căror mod de reprezentare este variabil, dar există o variantă cu mult mai frecventă, s-a stabilit un canon definitv pentru această variantă, canon ce reprezintă norma la care se raportează celelalte ilustrații.

Ca exemplu, pentru *Sf. Ioan Teologul – evanghelist*, pe care majoritatea reprezentărilor îl înfățișează împreună cu ucenicul său Prohor, canonul l-a inclus și pe acesta, deși există și ilustrații în care evanghelistul este înfățișat singur:

Ms.sl. 13 Tetraevangheliarul de la Căldăruşani, 1643 Ms.rom. 2592, Tâlcul evangheliilor, Ţara Românească, 1764

În concluzie, analiza iconografică a corpusul de imagini digitizate rezultat în urma studierii colecţiei Bibliotecii Academiei Române de manuscrise bizantine şi post-bizantine oferă unui public variat, de la publicul larg la cel de specialitate, posibilitatea cercetării unui număr mare de manuscrise miniate de o largă varietate tematică, provenind din tot arealul de tradiţie bizantină, datate sec. XII-XIX, manuscrise digitizate integral şi însoţite de fişe bibliografice şi analitice detalite. În plus, corpusul de imagini digitizate este trecut prin filtrul unei analize canonice din care rezultă un canon virtual, ordonat virtual care oferă şi posibilitatea unui examinări comparative.

Notă

*Proiectul Byzantion este finantat de ANCS/UEFISCDI si cofinanţat de SC Institutul pentru Tehnică de calcul ITC SA în programul Parteneriate în Domenii Prioritare PCCA-2011 Tip 2, http://byzantion.itc.ro

Alina Monica POPESCU este absolventă a Facultății de Istoria şi Teoria Artei (Universitatea de Arta Bucureşti) în 2001 și a masterului organizat de Centrul "Goren-Goldstein" pentru Studii Ebraice la Facultatea de Litere - Universitatea Bucureşti (2003), este din 2001 curator la Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române. Autor a numeroase studii şi articole publicate în lucrări de specilitate. În calitate de co-organizator, a participat la peste 120 de expoziții, atât cele expuse la Biblioteca Academiei Române, cât și cele itinerate pe plan național și internațional.

Corpusul manuscriselor din colecţia Bibliotecii Academiei Române valorificate în proiectul „Byzantion”

Luminiţa KÖVARI
luminita@biblacad.ro
Biblioteca Academiei Române

Rezumat: *Articolul prezintă, în linii generale, dar şi cu exemplificările necesare, corpusul manuscriselor miniate descrise în cadrul proiectului „Byzantion”, în vederea definirii canoanelor pentru câteva mari teme iconografice creştine din ciclul cristic şi marianic. Manuscrisele sunt prezentate urmărind criterii de bază în orice descriere bibliografică: cronologia, limba, tematica, provenienţa. Se atrage atenţia asupra celor mai vechi manuscrise, valori ale patrimoniului mondial, şi asupra perioadei de aproape un mileniu de artă a miniaturii pe care o exemplifică volumele selectate, multe dintre ele, repere ale unei complexe evoluţii artistice, în care tradiţia şi dogma au avut un rol esenţial. Este remarcată şi diversitatea tematică a lucrărilor conţinute, texte fundamentale de învăţătură creştină sau de ritual liturgic. Sunt prezentate totodată şi principalele şcoli de caligrafi şi miniaturişti din provinciile româneşti, cu evidenţierea artiştilor reprezentantivi ai acestor şcoli.*

Cuvinte-cheie: *manuscrise, miniatură, canoane de iconografie creştină, şcoli de caligrafi şi miniaturişti, patrimoniu.*

Selecţia manuscriselor prezentate în cadrul proiectului „Byzantion” a avut în vedere delimitarea unui corpus suficient de bogat şi divers, pentru a permite cercetarea canoanelor iconografice ale marilor teme creştine, sub două aspecte fundamentale. Primul are în vedere păstrarea, respectarea şi circulaţia normelor de reprezentare şi compoziţie în spaţiul românesc într-o perioadă îndelungată, întinsă aproape pe întreaga durată a celui de al doilea mileniu creştin; aspectul secund, dar nu ca importanţă, vizează inovaţiile şi elementele particularizante ale unei epoci sau ale unei provincii. Din fondul de manuscrise de peste 10000 de cote al Bibliotecii Academiei Române au fost selectate şi catalogate 71 de manuscrise româneşti, 8 greceşti şi 13 slave, multe dintre ele realizări artistice impresionante, cu ilustraţie fastuoasă, în plină pagină sau cu miniaturi remarcabile prin fineţea detaliului şi frumuseţea culorilor.

Tematic, manuscrisele se repartizează în cinci grupe importante:

Prima reuneşte textele novo-testamentare şi textele legate de cultul Fecioarei Maria şi al apostolilor: *Tetraevangheliarul*, *Apostolul*, *Paraclisul Maicii Domnului*, *Minunile Maicii Domnului, Apocalipsul Maicii Domnului, Imnul Acatist*, care au inspirat ciclurile majore, definitorii ale iconografiei creştine, cel cristic şi cel marianic.

Cea de a doua grupă cuprinde scrieri de mai mare diversitate, de la scrierile Părinţilor Bisericii şi ale marilor teologi ai creştinismului – texte de teologie dogmatică, de explicare a Evangheliilor – până la lucrările de teologie practică (necesare serviciului bisericesc, ritualului liturgic – *Liturghie, Slujebnic*, *Minei*, *Octoih*, cărţi de cântări bisericeşti) sau la cărţile devenirii spirituale şi desăvârşirii omului creştin inspirate de înţelepciunea isihastă (*Patericul*). Sunt incluse în această grupă scrieri care constituie fundamente ale culturii, literaturii şi vieţii creştine, opere copiate în numeroase exemplare manuscrise, indiferent de secol şi de conjunctură culturală. Nu puteau fi omişi autori precum: Vasile cel Mare cu lucrarea sa esenţială, *Liturghia*, în egală măsură autor al unor scrieri despre Sf. Treime, Duhul Sfânt sau despre viaţa monahală; Grigore de Nazianz cu discursurile teologice; Ioan Chrisostomul cu omiliile exegetice şi polemice, conţinând comentarii ale Vechiului şi Noului Testament; Grigore cel Mare, care-şi exprimă viziunea în *Dialoguri* şi elaborează *Liturghia darurilor*, parte a oricărui *Liturghier* sau *Slujebnic*; Ioan Damaschin, ultimul dintre Părinţii Bisericii, reprezentat iconografic în manuscrisele corpusului îndeosebi ca imnograf şi melod, Simeon Noul Teolog, binecunoscut prin *Cuvintele de folos*; Theofilact al Ohridei, consacrat în spaţiul românesc ca „Arhiepiscop al Bulgariei", cu comentariile şi exegezele din *Tâlcul evangheliilor*. Întregesc ansamblul acestei grupe tematice Efrem Sirul cu al său *Parenesis,* care „să tâlcuiaşte poveaste, mângâiare, cearere, învăţătură, spune<re> în multe chipuri de folosire", aşa cum se explică în titlul unui manuscris copiat la Hurezi (ms. rom. 2092) şi Ioan Sinaitul, cel care în *Scara dumnezeiescului urcuş* trasează normele vieţii monahale, ale formării spirituale prin asceză, nevoinţă, smerenie, dar şi prin isihie, rugăciune neîncetată şi dragoste, idei preluate şi într-o altă lucrare fundamentală a literaturii ascetice, *Canonul de pocăinţă*. Aceleiaşi categorii îi aparţin şi lucrări precum *Oglinda bogosloviei* şi *Stavrofilia sau calea împărătească a Crucii Domnului*, ultima, operă a lui Ioan Maximovici, Mitropolit de Tobolsk, publicată la Cernigov, în 1709.

Pomelnicele bisericeşti alcătuiesc un alt grup consistent, de mare impact vizual, impresionante prin caligrafie şi îndeosebi prin decoraţia bogată, forţa şi armonia coloristică, ilustraţia servind din plin rolului acestui tip de lucrare bisericească: fixarea pentru memoria prezentă şi viitoare a numelor creştinilor iubitori de Dumnezeu, ctitori,

donatori, susţinători ai bisericii, fie ei domnitori, ierarhi sau simpli credincioşi. Se regăsesc, într-o amplă listă, pomelnice pentru Mănăstirea Govora, 1777 (ms. rom. 257), Biserica din Caracal, 1815 (ms. rom. 5510), Mănăstirea Strehaia (ms. rom. 2148), Biserica Sf. Nicolae din Costeşti, 1701 (ms. rom. 1245) şi 1849 (ms. rom. 2192), Biserica Sf. Ilie din Câmpulung, secolele XVIII-XIX (ms. rom. 4157), Biserica Şerban Vodă din Bucureşti, 1763 (ms. rom. 3445), Biserica Gănescu, 1789 (ms. rom. 2098), Mănăstirea Brâncoveni, 1843 (ms. rom. 2076), Mănăstirea Ţânţăreni, 1816 (ms. rom. 2109), Biserica din Zăvideni, Vâlcea, 1815 (ms. rom. 5720).

Cronografele se delimitează ca o grupă tematică şi iconografică specială. Ele prezintă istoria lumii de la începuturile ei până în prezentul redactării lor şi valorifică textele biblice, aducând astfel în lumină o multitudine de personaje, locuri şi evenimente a căror diversitate este reflectată într-o ilustraţie la fel de bogată, demonstrând adesea atenţie la detaliu, inventivitate, precizie şi tehnică superioară a execuţiei. Convingătoare exemple sunt *Cronograful* lui Pătraşco Danovici copiat în Moldova în 1689 (ms. rom. 86), *Leatopiseţ ce să zice cartea împăraţilor*, copiat în Ţara Românească în 1757 (ms. rom. 1070) şi alte două *Cronografe* munteneşti, unul de la jumătatea secolului XVIII (ms. rom. 4243), celălalt din 1799 (ms. rom. 116).

Încheie această clasificare a manuscriselor corpusului grupa restrânsă a erminiilor, lucrări specializate de iconografie, vizând în mod explicit stabilirea normelor şi canoanelor de reprezentare, descrierea şi exemplificarea lor. Aceste scrieri, care se adresau în special „zografilor" de biserici, constituie nu numai îndrumare în domeniul canoanelor şi tehnicilor de execuţie, ci şi surse pentru terminologia necesară descrierii iconografice. Se încadrează acestei categorii două manuscrise de secol XIX, *Erminia meşteşugului zografi<i>i*, Ţara Românească, 1841-1842 (ms. rom. 2151) şi *Erminia zugravilor* (ms. rom. 1801).

Cronologic manuscrisele trasează evoluţia miniaturii şi a canoanelor iconografiei creştine pentru o perioadă aproape milenară (peste 800 de ani), pornind din secolele XI-XII şi încheindu-se târziu în secolul al XIX-lea. Cel mai vechi şi, cu siguranţă, cel mai valoros manuscris al selecţiei este codicele grec 1294 (Fig. 1 infra), un fragment din *Canonul de penitenţă*, copiat pe pergament şi ornat cu miniaturi în culori pe fond de aur, ce acoperă mai mult de jumătate din fiecare pagină. O filă cuprinzând Oda 8, aparţinând aceluiaşi manuscris iniţial, de provenienţă constantinopolitană sau athonită, se păstrează în

colecţia Martin Schøyen din Oslo (ms. 232)[1]. Aşa cum arată Daniel Barbu[2], fragmentul din fondul Academiei Române şi *Vaticanus gr. 1754* reprezintă până acum singurele cópii de epocă bizantină cunoscute ale acestui text, inspirat de capitolul al V-lea al *Scării* lui Ioan Sinaitul.

Fig. 1a - Călugări îngenuncheaţi, udând pământul cu lacrimi, ca gest de penitenţă pentru patimile lor, f. 3v
Canon de penitenţă, Sec. XI, Ms. gr. 1294
(*Oda III, troparul al doilea*)

Fig. 1b - Monahi penitenţi, gemând şi tânguindu-se pentru păcatul nepăsării , f. 5v
Canon de penitenţă, Sec. XI, Ms. gr. 1294
(*Oda IV, troparul al doilea*)

De o valoare comparabilă, datorată vechimii şi frumuseţii miniaturii şi grafiei, este un *Tetraevangheliar* grec din secolul al XIII-lea (ms. gr. 1175, Fig. 2), copiat pe pergament la Mănăstirea Simopetra. Manuscrisul este împodobit cu miniaturi în plină pagină, la începutul fiecărei evanghelii, unde sunt reprezentaţi, aşa cum prevăd vechile canoane, cei patru evanghelişti. Sunt realizări exemplare, în culori vii şi aur, aproape nealterate de trecerea timpului, în compoziţii care exprimă perfect viziunea şi spiritul bizantin. Canonică este şi ornamentica tabelelor de concordanţă amplasate în pagină decorată cu elemente arhitectonice (arcade duble, capiteluri, colonete), dar şi cu o diversitate de păsări afrontate, simboluri cu semnificaţii precise în arta sacră a Bizanţului.

[1] http://www.schoyencollection.com/palaeography-collection-introduction/greek-book-scripts/gree-minuscule/ms-232 (informaţie comunicată de părintele Filotheu Bălan).

[2] Daniel Barbu, *Manuscrise bizantine în colecţii din România,* Bucureşti, Editura Meridiane, 1984, p. 25.

Fig. 2a - Sf. Ev. Luca (*Tetraevangheliar*, Ms. gr. 1175, f. 119v)

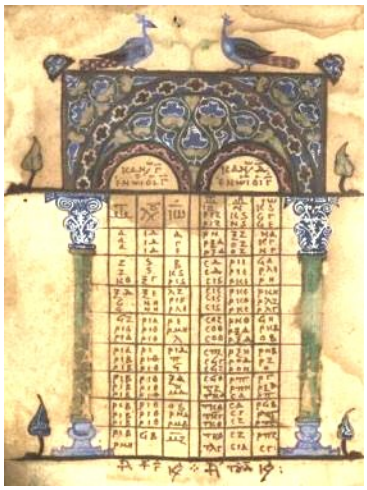

Fig. 2b - Tabel de concordanţă (*Tetraevangheliar*, Ms. gr. 1175, f. 6v)

Din grupul manuscriselor slave selectate, cele mai vechi aparţin secolelor XVI-XVII. Deosebit prin portretele celor patru evanghelişti în plină pagină, dar şi prin frontispicii şi letrine în culori şi aur, este un *Tetraevangheliar* copiat în Moldova (ms. sl. 812, Fig. 3), care a aparţinut probabil Mănăstirii Bistriţa. La acelaşi nivel artistic se ridică şi *Apostolul* (ms. sl. 22, Fig. 4), manuscris copiat din porunca lui Anastasie Crimca de Dimitrie Belinski, în 1609. Miniaturile înfăţişându-i pe Apostolii Ioan, Petru şi Pavel, în diverse variante compoziţionale, numeroasele frontispicii şi iniţiale ornate, majoritatea în aur, dar şi în tonuri aprinse de portocaliu, verde, albastru şi vişiniu, oferă un convingător exemplu al stilului şcolii de la Dragomirna, fondate de mitropolit la începutul secolului al XVII-lea.

Fig. 3 - *Sf. Ev. Marcu*, Ms. sl. 812, f. 77v

Fig. 4 - *Sf. Ap. Ioan*, Ms. sl. 22, f. 127v

Fig. 5 - *Sf. Grigore Dialogul*, Ms. sl. 170, f. 96v

Tot şcolii moldoveneşti îi aparţine şi *Liturghierul* (ms. sl. 170, Fig. 5 supra) copiat la 1643 în Episcopia Rădăuţilor de Ivanco, iscusit caligraf care realizează şi

Tetraevangheliarul din 1646, păstrat la Muzeul de Artă. Lor li se alătură ms. sl. 190, un *Tetraevangheliar* din 1641, cu o delicată schiţă în peniţă cu tuş negru a reprezentării Sf. Ev. Matei. Un alt *Tetraevangheliar* este şi ms. sl. 754, dăruit de fiul lui Alexandru Iliaş, domnitorul Moldovei, Episcopiei Romanului, în 1666. Patronajul domnesc se vădeşte în eleganţa volumului cu şnit aurit şi legătură în catifea roşie, care păstrează numai urmele ornamentelor metalice originale. Ornamentaţia textului îmbină frontispiciile şi letrinele miniate cu xilogravurile înfăţişându-i pe Sf. Ev. Marcu, Luca şi Ioan, care se regăsesc şi în ms. sl. 17.

Şcoala caligrafilor din Ţara Românească este reprezentată pentru acest secol de două manuscrise slave-etalon, din epoca lui Matei Basarab: *Tetraevangheliarul de la Căldăruşani* (ms. sl. 13, Fig. 6), copiat în 1643 de călugărul Mardarie şi miniat de Vlaicu Zugravul, păstrând şi impresionantă ferecătură originală de tip bizantin în argint aurit şi catifea verde. Stilul miniaturii îmbină elementele tradiţionale cu unele inovaţii şi caracteristici proprii: introducerea simbolurilor evangheliştilor, a *vellumului* întins între clădiri, o oarecare disproporţie între mărimea personajelor şi fond, chenarele cu motive florale şi zoomorfe.[3] Cel de-al doilea este *Slujebnicul* (ms. sl. 651) lucrat de grămăticul Radu Sârbu între anii 1653 – 1654, a cărui manieră are specifice aglomerarea ornamentelor, tonurile puternice ale culorilor, o anume naivitate în realizarea portretelor.

Fig. 6 - *Sf. Ev. Matei*, Ms. sl. 13, f. 6v

Fig. 7a –*Deisis; Matei Basarab şi Elena Doamna*, Ms. sl. 651, f. 1v

Fig. 7b - *Sf. Iacob*, Ms. sl. 651, f. 2r

Un alt manuscris slav este o copie a *Tâlcului evangheliilor* (ms. sl. 206), efectuată din porunca şi cu cheltuiala lui Theodosie, Mitropolitul Ungrovlahiei, în 1703, în plină

[3] G. Popescu-Vâlcea, *Miniatura românească*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1981, p. 25.

epocă brâncovenească, după ediţia tipărită la Moscova în 1698. Exemplarul este ornat cu xilogravurile lui Antim Ivireanul din *Evanghelia* imprimată la Snagov în 1697.

Au fost selectate şi câteva manuscrise slave realizate în afara spaţiului românesc, dar care, existente în bibliotecile mănăstireşti de la noi, au putut constitui modele, influenţând gustul şi stilul artistic. Dintre acestea cel mai vechi este un *Tetraevangheliar* copiat în Ucraina în 1604 (ms. sl. 17), conţinând reprezentările în xilogravură ale celor patru evanghelişti preluate dintr-o ediţie rusească de secol XVI, volum cu însemnarea de posesor a medelnicerului Iordache Cantacuzino. Dintr-un scriptorium kievean, cel mai probabil de la Pecerska Lavra, provine un miscelaneu teologic de la începutul secolului al XVIII-lea (ms. sl. 83), ornat cu numeroase medalioane tip *clipeus* sau *imago clipeata* incluse în frontispicii. În Ucraina, de această dată la Schitul Mare din Galiţia, a fost redactat între 1731 şi 1733, şi manuscrisul 525, un miscelaneu de cântări religioase cu o bogată şi foarte variată ilustraţie, incluzând miniaturi în peniţă şi laviu şi gravuri aplicate. Acest aşezământ monastic a avut o strânsă legătură cu comunităţile monastice din Moldova: Mănăstirea Sucevița i-a fost închinată, iar în perioda 1784 – 1786, călugării de la Schitul Mare, după desfiinţarea mănăstirilor ortodoxe din Galiţia şi Bucovina, şi-au găsit loc de refugiu în mănăstirile moldoveneşti, în special la Coşula, aducând cu ei cărţi, manuscrise, odoare sau chiar documente, unele referitoare la Sucevița.[4]

Cele mai vechi manuscrise româneşti ale corpusului datează din secolul al XVII: un *Tetraevangheliar* de la 1686 copiat în Mănăstirea de la Câmpulung de Nicola grămăticul (ms. rom. 1327, Fig. 8) şi *Tâlcul evangheliilor*, realizat de acelaşi Nicola (ms. rom. 201), *Cronograful* tradus de Pătraşco Danovici, copiat în Moldova de Gavril Diiac ot Bălţăteşti la 1689 (ms. rom. 86, Fig. 10 infra) şi un miscelaneu religios, de la 1695 (ms. rom. 2191, Fig. 9), conţinând texte liturgice şi rânduieli monastice, (*Rânduiala călugăririi*, *Molitvenic*), cu o miniatură realizată de Ioan, arhimandritul Mănăstirii Hurezi.

[4]Ioan-Augustin Guriţă, „Ultimele pagini ale unei istorii comune: Schitul Mare din Galiţia şi Mănăstirea Sucevița", în Comunicările din ultima zi a Simpozionului de istorie „Colocviile Putnei", 2014 (http://www.doxologia.ro/foto/ actualitate/arhiepiscopia-sucevei-radautilor/comunicarile-din-ultima-zi-simpozionului-de-istorie).

Fig. 8 - *Sf. Ev. Luca*, Ms. rom. 1327, f. 11v

Fig. 9 - *Tunderea la monahism*, Ms. rom. 2191, f. 3v

Fig. 10 - *Deisis*, Ms. rom. 86, f. 17

Sunt realizări ale şcolii brâncoveneşti, cea care marchează arta sfârşitului de secol XVII şi începutul secolul al XVIII-lea, în toate compartimentele ei, nu numai în miniatură şi tipar. Ierei Nicola sau Nicola grămăticul este cel mai important şi mai productiv caligraf al epocii, format la şcoala domnească de la Câmpulung. În Mănăstirea Negru Vodă a deprins meşteşugul şi Ioan arhimandritul, înzestrat caligraf şi miniaturist, sfătuitor de taină al lui Brâncoveanu şi ctitor, împreună cu acesta, al Hurezilor. Mărturii artistice ale acestei strălucitoare epoci sunt şi ms. gr. 113, *Slujbă la imnul acatist al Fecioarei Maria* (Fig. 11), o copie a *Nomocanonului* lui Manuil Malaxos (ms. gr. 1149), provenind probabil din atelierele Mitropoliei şi ale cancelariei domneşti şi un *Sinopsis al slujbei de zi şi de noapte* (ms. gr. 1448, Fig. 12). Acesta din urmă este un manuscris cu totul special, copiat din porunca lui Constantin Brâncoveanu, împreună cu un alt volum, păstrat în Biblioteca Mitropoliei din Iaşi, ambele lucrate în aceeaşi perioadă şi foarte probabil în acelaşi scriptoriu, fapt dovedit de caracteristicile comune: eleganţa miniaturilor lucrate în tuş negru şi aur, cu linii extrem de fine, fie că este vorba de miniaturile în plină pagină sau de letrine şi viniete, grafia cu caractere grase, perfect trasate, legătura în mătase aurie, cu forsaţ din

hârtie gofrată în culori şi aur. Exemplarul Bibliotecii Academiei conţine şi o gravură mai puţin cunoscută cu portretul domnitorului.

Fig. 11 – *Bunavestire*, Ms. gr. 113, f. 6v

Fig. 12 – *Iisus Christos, mielul lui Dumnezeu*, Ms. gr. 1448, f. 2v

Mijlocul secolului al XVIII-lea este dominat în Ţara Românească de opera caligrafică şi miniaturistică a lui Popa Flor, format la Şcoala domnească de la Sf. Gheorghe Vechi şi considerat unul din urmaşii lui Antim Ivireanul. Ornamentul manuscriselor sale se distinge prin desenul complicat, foarte elaborat, cu o bogăţie a elementelor şi detaliilor, prin adaptarea elementului baroc la stilul autohton românesc, dar şi prin ataşarea pe fila manuscrisului a miniaturii, lucrate separat, pe hârtie transparentă, trăsături observabile în cele 6 manuscrise selectate: *Psaltiri cu tâlc* (ms. rom. 501, 937 – Fig. 13 – şi 2711), *Cronograf* (ms. rom. 4243), *Tâlcul evangheliilor* (ms. rom. 2592, 2958), *Pomelnicul Bisericii Şerban Vodă* (ms. rom. 3445, Fig. 14).

Fig. 13 - *David proroc*, Ms. rom. 937, f. 3v

Fig. 14 – Foaia de titlu, Ms. rom. 3445

O intensă activitate de copiere a textelor religioase se desfăşoară în Ţara Românească şi în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în Mănăstirea Bistriţa şi la Episcopia Râmnicului, copiştii şi cărturarii monahi formaţi în aceste centre de cultură şi

spiritualiate continuându-şi activitatea şi în secolul următor. Dintre aceştia se remarcă Grigorie ierodiacon, viitor episcop al Argeşului, cel care copiază în 1780 un miscelaneu de literatură monahală (ms. rom. 2025), cu cheltuiala lui Rafail monah, o altă figură emblematică a Râmnicului şi Hurezilor. Cu sprijinul său financiar, Ioan Râmniceanul copiază, în 1779, *Oglinda bogosloviei*, „operă de edificare moral-religioasă" (ms. rom. 2567).

Cel mai de seamă reprezentant al şcolii de la Bistriţa este Dionisie eclesiarhul, ieromonah şi egumen al Hurezilor pentru scurt timp, ucenic al lui Grigorie Socoteanul, dar mai ales, copist şi miniaturist, arhivar, traducător din slavonă (printre altele, al *Stavrofiliei*). Creaţiile lui se evidenţiază nu numai prin bogăţia miniaturilor în peniţă şi acuarelă, ci şi prin grafia care imită tiparul, scrisul său fiind de o „fineţe rar întâlnită", „de o eleganţă neîntrecută", aşa cum apreciază preotul Dumitru Bălaşa[5]. Patru dintre manuscrisele selectate în proiect, toate pomelnice, îi poartă semnătura sau sunt influenţate de stilul său: *Pomelnicul Mănăstirii Ţânţăreni*, 1816 (ms. rom. 2109), *Pomelnicul Bisericii din Zăvideni*, 1815 (ms. rom. 5720, Fig. 17), *Pomelnicul Bisericii Gănescu*, 1789 (ms. rom. 2098, Fig. 15), *Pomelnicul Bisericii din Caracal*, 1815 (ms. rom. 5510, Fig. 16).

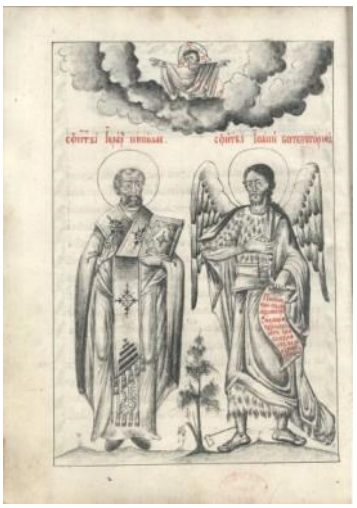

Fig. 15 – *Sf. Nicolae şi Sf. Ioan Botezătorul*, Ms. rom. 2098, f. 1v

Fig. 16 - *Sf. Voievo*zi, Ms. rom. 5510, f. 1r

Fig. 17 – *Sf. Constantin şi Elena*, Ms. rom. 5720, f. 1r

În cei zece ani de activitate la Mănăstirea Bistriţa (1795 – 1807), Dionisie a format şi a îndrumat o întreagă pleiadă de copişti, printre care ieromonahul Ioachim Bărbătescu şi Pahomie monahul. Primul copiază în 1809 un *Theotocarion* (ms. rom. 2789) şi în 1804, *Viaţa şi Minunile Sf. Grigore Decapolitul* (ms. rom. 2180). Cel de al doilea, Pahomie,

[5] Apud Veniamin Micle, „Şcoala de caligrafi şi miniaturişti", în *Cultura vâlceană*, VII, nr. 97, 2014, p. 3.

este, după cum apreciază Mioara Iancu[6], „un maestru al sublinierii faldului şi caracteristicilor anatomice ale trupului omenesc", în acelaşi timp, un artist care îndrăzneşte să se depărteze de canon, prin expresia figurilor şi prin culorile tempera folosite, „în tonuri de galben pământiu (siena arsă), roşu permanent, verde (de China), roşu carmin galben (citron) şi albastru". Un element distinctiv îl constituie şi rama galbenă, dublată cu verde, în care sunt încadrate miniaturile. Printre manuscrisele copiate de el se înscriu *Pomelnicul Bisericii Cacova*, din 1832, pentru care realizează şi ilustraţia (ms. rom. 2293), *Pomelnicul Bisericii din Celeiu*, din acelaşi an (ms. rom. 4603) şi *Pomelnicul Bisericii din Costeşti* (ms. rom. 2192), pentru care „Gheorghie zograf şi cântăreţ la Mănăstirea Horezul", mai târziu călugărul cu numele Gherontie, semnează unele miniaturi. Acesta din urmă copiază de asemenea *Erminia meşteşugului zografi<i>i*, în 1841 - 1842 (ms. rom. 2151) şi execută miniatura pentru o *Cărticică de musichie* (ms. rom. 3630), în 1833, manuscrisele impresionând prin fineţea desenului în peniţă, prin claritatea detaliilor, prin armonia coloristică, prin aspectul rafinat al ansamblului.

Fig. 18 – *Adormirea Maicii Domnului*, Ms. rom. 2192, f. 1v

Fig. 19 – *Sf. Dimitrie*, Ms. rom. 2192, f. 48v

Fig. 20 – *Răstignirea*, Ms. rom. 2151, f. 25v

Un manuscris care atrage atenţia este o copie târzie din 1799 a *Slujebnicului arhieresc* al mitropolitului Ştefan al Ungrovlahiei (ms. rom. 1384, Fig. 21 - 22). Deşi nu păstrează strălucirea originalului, volumul este interesant prin diferenţele de text şi de ilustraţie, demonstrând atât importanţa şi influenţa modelului din secolul al XVII-lea, cât şi înrâurirea unor surse diferite, contemporane.

[6] Mioara Iancu, „Un miniaturist vâlcean – Pahomie de la Bistriţa", în *Studii Vâlcene*, Râmnicu Vâlcea, 1972, p. 156.

Fig. 21 – *Tetramorf*, Ms. rom. 1384, f. 61v

Fig. 22 – Iniţiale ornate, Ms. rom. 1384, f. 71v

Seria marilor miniaturişti români ale căror lucrări se regăsesc în corpusul proiectului este încheiată de Picu Pătruţ, artist sălişteanu din secolul al XIX-lea, care îmbină, într-o extrem de originală sinteză, stilul naiv, popular, laic cu elementele artei sacre, canonice. Expresivitatea figurilor şi armonia culorilor vii îi particularizează manuscrisele: ms. rom. 1638 (*Canonul cel mare, Facerea Sf. Andrei Criteanul*, 1859), 4826 (*Miscelaneu de versuri religioase*, 1847 - 1850), 4912 (*Rugăciuni şi molitve*, 1847 – 1872, Fig. 22 - 23), 5949 (*Versuri pentru sfinţi, Tipicon, Canonul sf. Andrei Criteanul*, 1854).

Fig. 22 - *Iisus Christos Uşa*, Ms. rom. 4912, f. 1v

Fig. 23 – *Fecioara Maria Orantă*, Ms. rom. 4912, f. 23r

Deşi cele mai numeroase sunt manuscrisele munteneşti, inventarul include manuscrise realizate în toate provinciile româneşti, permiţând astfel comparaţiile necesare, pentru a stabili elementele comune şi particularităţile diferenţiatoare.

Din Moldova provin manuscrisele: rom. 86, *Cronograful* lui Pătraşco Danovici, deja amintit, ms. rom. 495, o *Evanghelie* copiată de Teodor Ianovici la Iaşi, în 1741 (Fig. 24), ms. rom. 3145, un Miscelaneu religios, din 1783, cu miniaturi naive realizate de Negoiţă

sin Stere Copce (Fig. 25), ms. rom. 1237 conţinând o *Cazanie* copiată în 1784 de Pricopie Goştonă. Acestora li se adaugă manuscrisele slave amintite la început.

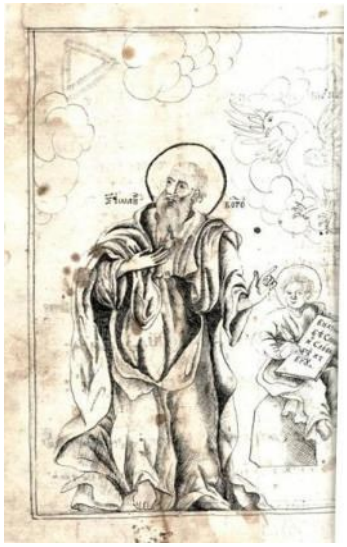

Fig. 24 – *Sf. Ev. Ioan*, Ms. rom. 495, f. 1v

Fig. 25 - *Fecioara Maria Eleousa*, Ms. rom. 3145, f. 78r

Manuscrisele provenite din Transilvania, datând din secolele XVII - XVIII, sunt diverse ca stil şi realizare, demonstrând atât influenţa barocă, cât şi păstrarea legăturii cu modelele bizantine, uneori naiv interpretate, creând o puternică impresie de arhaicitate. Dintre acestea menţionăm: *Minei prescurtat*, realizat de Daniil diac copist, din Coruţ, în 1704 (ms. rom. 942, Fig. 26)), Stefan Javorskij, *Piatra credinţii* ..., copiată de Radu Duma la Braşov în1787 (ms. rom. 2556), *Viaţa lui Constantin cel Mare*, un manuscris copiat de Stan logofătul din Săcele, în 1794 (ms. rom. 44) şi un *Miscelaneu religios*, din 1813, al cărui copist şi ilustrator este Condrat Ştenţel (ms. rom. 3328).

Fig. 26 – *Răstignirea*, Ms. rom. 942, f. 2r

Fig. 27 – *Iisus Christos, Mare Arhiereu*, Ms. rom. 3328, f. 125v

Corpusul de manuscrise al proiectului „Byzantion” oferă, prin diversitatea volumelor selectate, elementele necesare pentru stabilirea canonului, a „invariantei” fiecărei teme iconografice, dar şi pentru observarea, în multitudinea actualizărilor, a soluţiilor artistice novatoare, care au exprimat gustul fiecărei epoci sau spaţiu cultural. Ele demonstrează modalitatea în care excepţionalul model bizantin a supravieţuit până târziu, ca o componentă întemeietoare, fundamentală a culturii şi spiritualităţii româneşti, asimilând elemente umaniste, renascentiste, baroce sau populare, fiind observabil atât în realizările de excepţie, cât şi în creaţiile mai puţin izbutite.

Notă

*Proiectul Byzantion este finantat de ANCS/UEFISCDI si cofinanţat de SC Institutul pentru Tehnică de calcul ITC SA în programul Parteneriate în Domenii Prioritare PCCA-2011 Tip 2

Bibliografie

Barbu, Daniel, *Manuscrise bizantine în colecţii din România,* Bucureşti, Editura Meridiane, 1984.

Guriţă, Ioan-Augustin, „Ultimele pagini ale unei istorii comune: Schitul Mare din Galiţia şi Mănăstirea Sucevița”, în Comunicările Simpozionului de istorie „Colocviile Putnei“, 2014.

Iancu, Mioara, „Un miniaturist vâlcean – Pahomie de la Bistriţa”, în *Studii Vâlcene*, Râmnicul Vâlcii, 1972, pp. 154 – 160.

Micle, Veniamin, „Şcoala de caligrafi şi miniaturişti”, în *Cultura vâlceană*, VII, nr. 97, 2014, pp. 2 - 4.

Popa, Mihai, „Gheorghe Gherontie – zugrav şi compozitor”, în *Cultura Vâlceană*, anul VI, nr. 91, octombrie 2013, pp. 13 – 14.

Popescu-Vâlcea, Gheorghe, *Miniatura românească*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1981.

Sinigalia, Tereza, „Popa Vlaicul şi creaţia sa artistică”, în *Studii şi cercetări de istoria artei*. *Artă plastică*, serie nouă, tom 1 (45)/2011, pp. 33 – 47.

Soare, Ion (coord.), *Enciclopedia judeţului Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, Editura Fortuna, 2010.

Tascovici, Radu, pr. lect. dr., „Manuscrisele copiate în Mănăstirea Negru-Vodă din Câmpulung Muscel”, în *Revista teologică* nr. 3 /2007, pp. 304 – 318.

http://www.crestinortodox.ro/dictionarul-teologilor-romani/dionisie-eclesiarhul-87432.html (accesat 19. 11. 2014)
http://www.crispedia.ro/ (10.11.2014)
http://www.doxologia.ro/foto/actualitate/arhiepiscopia-sucevei-radautilor/comunicarile-din-ultima-zi-simpozionului-de-istorie (14.11.2014)

Luminiţa Kövari este bibliograf în cadrul Serviciului de Manuscrise-Carte Rară al Bibliotecii Academiei Române; domenii de activitate: paleografie chirilică românească, codicologie, catalogare carte rară, manuscrise, documente istorice (Catalogul geografic şi sistematic al cărţii rare din B. A. R., baza de date ORB - carte românească veche, baza de date text-imagine Mihai Eminescu – IMG); participare la proiecte naţionale şi europene (*Studite - Study and Creation on Byzantine Bookbindings*, 2011 – 2013; *Melosul manuscriselor Bizanţului,* 2012; *Byzantion - Byzantine and Post-Byzantine Landmarks of Manuscript Illuminations,* 2013 – 2016); membru în Comitetul de redacţie al *Revistei Române de Istorie a Cărţii*.

Secţiunea II – Abordări informaţionale referitoare la digitizarea documentelor de patrimoniu

Sisteme informatice bazate pe metodologii inovative de digitizare a patrimoniului cultural; studiu de caz: BYZANTION"*

Ovidiu ANICĂI, Horia MOGA, Mihai ANDREI
ovidiu.anicai@itc.ro
SC Institutul pentru Tehnică de Calcul ITC SA

Rezumat: *Iconografiei bizantine îi sunt dedicate o serie întreagă de site-uri, marea lor majoritate fiind preocupate în special de popularizarea şi comercializarea icoanelor din spaţiul bizantin şi cel de influenţă bizantină, circumscris, în linii mari, ariei de diseminare a ritului creştin ortodox. Doar câteva site-uri sunt destinate picturii în frescă şi mozaicurilor parietale, într-un cuvânt programelor iconografice monumentale ale edificiilor sacre creştin ortodoxe. Acest lucru reflectă o mai veche preocupare şi focalizare a interesului cercetătorilor pe arta picturii de icoane şi pe diversele tehnici monumentale. Manuscriselor miniate le sunt dedicate un număr destul de mic de site-uri cu o structură în general axată pe reproduceri digitale, însoţite de date minimale atât la nivel bibliografic cât şi la nivelul analizei iconografice. De aceea un portal conceput ca un instrument referenţial studiului, clasificării şi standardizării ilustraţieie de manuscris de factură bizantină şi post-bizantină prin elaborarea canonului virtual, care îl şi defineşte, este necesar prin golul care îl ocupă în această categorie de instrumente de învăţare şi documentare, precum şi prin noutatea sa.*

Cuvinte cheie: *portal web, canon virtual, grid, metodologie System feature Recognition, coeficienti medii.*

Byzantion (http://byzantion.itc.ro) este un portal web pentru gestionarea reprezentărilor iconografice în scopul găzduirii şi caracterizării de documente organizate într-o ontologie specifică, definită de text şi imagini ale manuscriselor bizantine aflate în proprietatea Bibliotecii Academiei Romane; portalul permite: i) accesul gratuit al publicului numai pentru vizualizare şi acces privat securizat pentru utilizatorii autorizaţi, care editează / actualizeaza conţinutul portalului; ii) diferenţierea între informaţiile

autorizate, furnizate din surse ştiinţifice sau surse comune; de asemenea permite abordarea problemelor de interoperabilitate în ceea ce priveşte conţinutul de metadate / securitate / comunicare a surselor aflate la dispoziţia proiectului.

Pentru a oferi imaginea unei regiuni importante cu valoare istorică, estetică, ştiinţifică, etnologică sau antropologică, Byzantion permite construirea unor metadate cu descrieri de manuscrise bizantine şi versiuni digitizate ale acestora cu scopul de a reînnoi interesul pentru patrimoniul scris şi lingvistic în context european.

BYZANTION îşi propune:

1. realizarea unei metodologii de extracţie / clasificare / recunoaştere / interpretare a manuscriselor bizantine;
2. realizarea unei accesibilităţi facile, prin intermediul unui portal, la cultura bizantină;
3. realizarea unei ontologii integrate şi consolidate ştiinţific pentru cultura bizantină;
4. creşterea eficienţei de informaţii culturale;
5. oferă un sprijin generalizat accesibilitate la manuscrisele bizantine;
6. creştere semnificativă a calităţii serviciului cultural pentru şcoli / universităţi / muzee / biblioteci;
7. promovarea diversităţii culturale şi a înţelegerii reciproce;
8. explorarea de căi alternative şi încurajarea de noi tipuri de colaborare;
9. creşterea masei critice a resurselor şi a cunoştinţelor despre cultura bizantină;

I.Canonul virtual Byzantion

În urma analizei iconografice ***Byzantion*** îşi propune să creeze un canon virtual tematic, bazat în egală măsură pe textele erminiilor şi pe trăsăturile comune ale reprezentărilor iconografice analizate

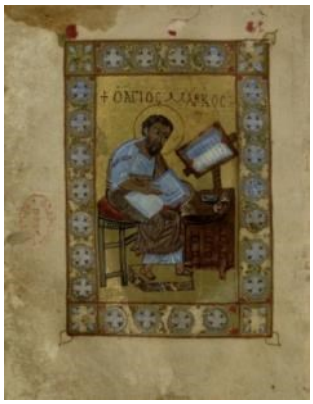

Figura 1 . Exemplificare. Imagini şi canon virtual Evanghelist Matei

Să admitem că modelul de date constă în interpretarea unei imagini din manuscris şi are doar două „rezultate" posibile: fie detectăm, fie nu detectăm o trasătură menţionată mai sus.

Suntem obişnuiţi să folosim cuvântul „probabilitate" în diverse contexte. De exemplu, ne exprimăm păreri despre probabilitatea ca o anumită trăsătură, şi nu alta, să fie cauza trăsăturilor comune pe care le prezintă imaginea care reprezintă evanghelistul. Principala ipoteză a teoriei elementare a probabilităţilor este următoarea: fiecărui eveniment *A* – elementar sau nu – i se asociază un număr P(A) cuprins între 0 şi 1 (= 100%). Acest număr este numit probabilitatea lui *A* şi nu face altceva decât să exprime „sorţii" ca evenimentul *A* să apară ca rezultat al apariţiei trăsăturii comune specifice canonului evanghelistului.

Evenimentul (apariţia trăsăturii comune) sigur are probabilitatea 1. Evenimentul imposibil are probabilitatea 0. Pentru orice alt eveniment *A*, oamenii nu-i „cunosc" probabilitatea dar pot s-o **estimeze.**

Cum putem estima probabilitatea unui eveniment *A*? Dispunem de trei metode: cea practică, cea logică şi cea computaţională. Metoda practică constă în repetarea de multe ori a experimentului. Uneori *A* va apărea ca rezultat, alteori nu. Vom număra de câte ori apare evenimentul *A* şi vom calcula, prin împărţire, frecvenţa relativă numărul total de încercări

numărul apariţiilor evenimentului astfel:

f = numărul apariţiilor evenimentului / nr total de încercări

Evident, această frecvenţă relativă depinde puternic de numărul total de încercări. Totuşi, oricare frecvenţă relativă *f* estimează probabilitatea P(*A*)! Suntem convinşi că

dacă numărul total de încercări va creşte nemărginit, frecvenţa relativă va tinde spre probabilitatea P(A).

Metoda logică de estimare a probabilităţilor constă în raţionamente asupra condiţiilor geometrice şi fizice. Metoda computaţională pentru obţinerea probabilităţii evenimentului A presupune că „stim" deja (cu alte cuvinte, am estimat anterior) probabilităţile altor evenimente, legate de A.

O prima şi imediată relaţie este aşa numita **relaţie a complementului**: dacă A este un eveniment căruia îi „cunoaştem" probabilitatea, atunci „cunoaştem" şi probabilitatea complementului sau, din:

$$P(\sim A) = 1 - P(A)$$

Relaţia de adunare: dacă A si B sunt două evenimente arbitrare, atunci

$$P(A \cup B) = P(A) + P(B) - P(A \cap B).$$

Cu alte cuvinte, „cunoscând" probabilitatile P(A) si P(B), vom „cunoaste" de asemenea pe P($A \cup B$) , cu conditia sa „cunoastem" si pe P($A \cap B$) ! Ca un caz particular, atunci când A si B sunt exclusive, avem:

$$P(A \cup B) = P(A) + P(B)$$

Probabilitatea P(A) nu este singurul numar care exprima „sortii de izbânda". Unii folosesc în mod frecvent **sansa** lui A, notata cu O(A) . Acest numar poate fi exprimat ca un raport între probabilitatea evenimentului A si probabilitatea complementarului sau, adica astfel:

$$O(E) = P(A)/(1-P(A)), \text{ (valabila, evident, în caz ca } P(A) \neq 1).$$

Să considerăm o situaţie în care un eveniment *a priori* C va influenţa un eveniment ulterior A, iar apariţia lui C ne va obliga să re-estimăm sorţii apariţiei lui A. Vom spune că A **este condiţionat** de C.

Să admitem că avem de-a face cu imagini care pot avea sau nu trăsătura comună n, şi să luăm în considerare un semn-test S, care ar putea sa dea rezultat pozitiv sau negativ.

În general, notaţia $A \mid C$ se citeşte „evenimentul A condiţionat de către C".

$A \mid C$ este reprezentată de intersecţia celor doua părţi. Prin urmare,

$$P(A \mid C) = P(A \cap C)/P(C), \text{ (atunci când } P(A) \neq 0).$$

Două evenimente *A* şi *D* sunt numite **independente** (între ele) dacă niciunul nu-l condiţionează pe celălalt, ceea ce înseamnă că realizarea *a priori* a unuia nu modifică probabilitatea celuilalt:

$$P(A \mid D) = P(A) \text{ si } P(D \mid A) = P(D)$$

Bazându-ne pe experienţa imagistică, vom putea accepta de exemplu că „apariţia trăsăturii n comune în cadranul inferior stâng al imaginii" şi „apariţia trăsăturii n comune în cadranul inferior drept al imaginii" ar fi evenimente independente.

Relaţia evenimentelor independente este următoarea:

$$P(A \cap D) = P(A) \times P(D).$$

(Această relaţie este valabilă doar pentru evenimente independente!)

Acest model probabilistic a fost iniţiat pentru că descrierea canonului virtual tematic (ex. evanghelistul) să poată cuprinde alte trăsături comune tematice specifice.

II. Abordare teoretica a metodologiei SFR (System feature recognition) în determinarea automată a trăsăturilor comune canonului virtual Byzantion

Figura 2 Metodologia SFR utilizand sub-griduri

Byzantion a încercat mai multe modele matematice pentru realizarea unui SFR (System Feature Recognition) pentru definirea trăsăturilor comune din imagini necesare canonului virtual Byzantion.

In acest scop a fost nevoie de data mining atât în extragerea datelor care permit o anume clasificare şi apoi catalogarea trăsăturilor comune imaginilor manuscriselor utilizate, cât şi aplicarea unei metode primitive CAPTCHA. Forma cea mai răspîndită de CAPTCHA se prezintă sub forma unei imagini care conţine trăsături distorsionate pe care programul trebuie să le recunoască. Byzantion a încercat simularea prin

segmentarea unei imagini în grid-uri individuale; de fapt, pe această dificultate de programare se bazează versiunile moderne de CAPTCHA.

Mecanismul SFR se bazează pe metoda scorurilor (scoring) - tehnică de analiză discriminantă, constituind o metodă de recunoaştere şi interpretare a trăsăturilor specifice canonului virtual.

In calculul acestui scoring de recunoaştere de trăsături, pentru toate cele x (un nr relativ de subgriduri întreţesute) sub-griduri, intervine un **coeficient mediu de probabilitate condiţionată** pentru calculul evenimentului complet de recunoaştere. Exemplu**:**

- pentru exemplul de mai sus avem completate informaţii doar pentru sub-grid-ul 1, deci vom avea în vederea doar subgrid 1 (notată cu trăsătura completă în subgrid 1)
- pentru subgrid-ul 2 avem 2 trăsături care reprezintă evenimente în Teorema lui Bayes. Toate aceste 2 evenimente formează **evenimentul complet (ex mana stângă în poziţie de scris)** reprezentând fiecare în parte manifestarea unei anumite trăsături. Luate împreună, ele pot reprezenta manifestarea unui grup mai larg sau mai restrâns de trăsături, decât luate separat. De aceea, aceste evenimente se numesc evenimente incomplete şi sunt interdependente.
- **pentru calcularea evenimentului complet, s-a introdus o variabilă nouă numită coeficient mediu de probabilitate condiţionată (CM),** reprezentând ponderea respectivului eveniment incomplet în calculul evenimentului complet
- **notăm evenimentul complet cu TSg=trăsătura subgrid**
- notăm cele 2 evenimente incomplete (subgrid 1 &subgrid 2) cu S_{kk} k=1,2;
- vom avea 2 TSg pentru fiecare eveniment incomplet, CM_j , j=1,2
- recunoaşterea prezumtivă este de 2 trăsături : $b_1 \ldots b_n$ cu i=1,2
- la calcularea probabilităţii evenimentului complet de recunoaştere ce condiţionează existenţa trăsăturii b_i,

Probabilitatea(PS/ b_i)= Probabilitatea(S_{kk}/ b_i)* CM_j,

unde i=1 to 2 ; j=1 to 2; k=1 to 2 .

Aceşti CM_j **(coeficienţi medii de probabilitate condiţionată)** sunt predefiniţi cu o anumită valoare care poate fi schimbată de utilizatorul SFR după propria decizie

accesând *meniul Coeficienţi medii pentru scoring recunoaştere trăsătura* din, intervenind în calculul scoringului după formula din cadranul de mai sus.

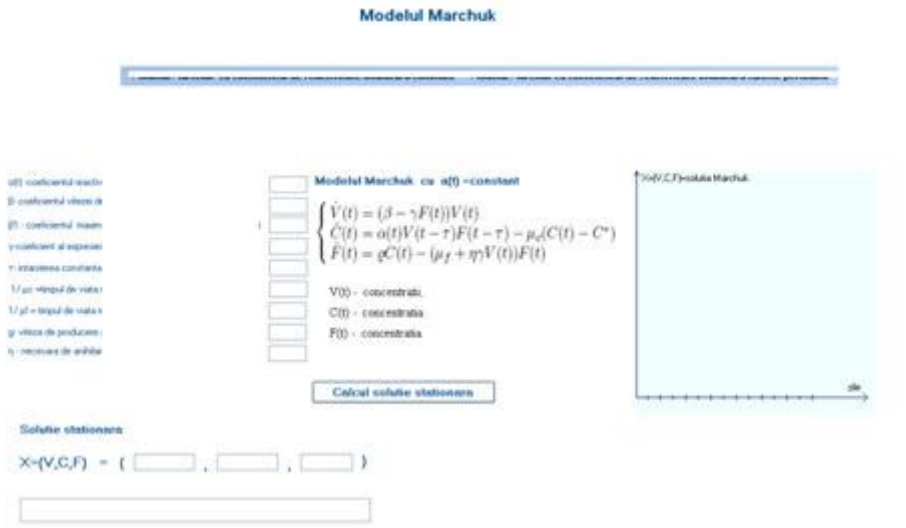
Definiţie **CM***j***:** Se numesc **coeficienţi medii de probabilitate condiţionată** acei parametrii cu ajutorul cărora se determină o probabilitate condiţionată a unui eveniment complet ce condiţionează existenţa unui eveniment probabil (ex: trăsătura comuna 1), în condiţiile în care *ev. complet* e format din mai multe evenimente incomplete interdependente şi exprimă probabilitatea **medie** (de la 0% la 100%) ca evenimentul incomplet să fie predominant (să influenţeze într-un anumit procent) sau nu în evenimentul complet.

O altă abordare de aplicare a metodologiei SFR a fost prin utilizarea modelului Marchuk

Modelul Marchuk s-a implementat pe două cazuri:

1) când **α** este **constant**;

2) când **α** este **funcţie periodică de timp** (eveniment improbabil de modificare trăsături comune);

Semnificaţii ale parametrilor modelului Marchuk:

1. V(t), este parametrul A la timpul t (în cazul de faţă t=0) şi coordonate x, y
2. C(t), este parametrul B la timpul t (în cazul de faţă t=0) şi coordonate x, y
3. F(t), este parametrul C la timpul t (în cazul de faţă t=0) şi coordonate x, y

Se consideră două tipuri de reactivitate: reactivitate constantă şi reactivitate periodică. Se studiază sistemul de mai jos:

$$\begin{cases} \dot{V}(t) = (\beta - \gamma F(t))V(t) \\ \dot{C}(t) = \alpha(t)V(t-\tau)F(t-\tau) - \mu_c(C(t) - C^*) \\ \dot{F}(t) = \varrho C(t) - (\mu_f + \eta\gamma V(t))F(t) \end{cases}$$

unde:

β este coeficientul parametrul A;

γ este un coeficient al expresiei a probabilităţii de întâlnire şi interacţie a A-B;

α(t) este o constantă sau o funcţie periodică netedă;

τ este întârzierea constantş a reacţiei A;

Solutia este MM poate avea două soluţii staţionare:

- una (0, C*, F*) ce descrie starea de sănătate a organismului, în care pentru acest punct nu poate avea loc o bifurcare, deoarece valorile caracteristicilor sunt reale.

O altfel de comportare este posibilă pentru a doua soluţie staţionară a MM, care este:

$$\overline{X} = (\overline{V}, \overline{C}, \overline{F}) = \left(\frac{\mu_c \mu_f (\beta - \gamma F^*)}{\beta(\alpha\varrho - \eta\gamma\mu_c)}, \frac{\alpha\beta\mu_f - \eta\gamma^2\mu_c C^*}{\gamma(\alpha\varrho - \eta\gamma\mu_c)}, \frac{\beta}{\gamma} \right).$$

Această stare staţionară descrie forma cronică a maladiei şi există numai dacă

$\alpha\varrho > \eta\gamma\mu_c$ and $\beta > \gamma F^*$ or $\alpha\varrho < \eta\gamma\mu_c$ si $\beta < \gamma F^*$.

Metoda scoringului poate fi completată cu metoda substituirilor în lanţ care permite măsurarea contribuţiei diferiţilor factori la formarea sau modificarea rezultatului faţă de nivelul de bază.

Se aplică în cazul în care relaţiile de tip determinist dintre factorii de influenţă au forma de produs sau raport.

Aplicarea corectă a metodei necesită respectarea următoarelor criterii de ordin procedural:

- substituirea factorilor se face, obligatoriu, în ordinea condiţionării lor: întâi factorii cantitativi, apoi factorii cu rol structural iar în final factorii cu rol calitativ;
- operaţiunile de substituire se fac succesiv, nu simultan;
- un factor substituit rămâne în această poziţie şi în operaţiile ulterioare.

Unul din marile neajunsuri ale teoremei lui Bayes în utilizarea modelului matematic este acela că trăsăturile comune trebuie să fie mutual exclusive, condiţie care micşoreaza drastic aria de aplicabilitate a teoremei.

O soluţie în acest sens o oferă modelul logistic: se introduce noţiunea de antiprobabilitate şi antiprobabilitate condiţionată. O metodă este şi discriminarea logistică (Anderson, 1982)

III. Concluzii

1. Platforma software BYZANTION este de tip multi-modul pentru a asigura maximum de flexibilitate şi funcţionalitate: o parte dintre module rulează sub portalul BYZANTION, altele rulează ca aplicaţie independentă (de analiza imagistică); dezvoltarea modulelor de analiză a fost realizată pe baza rezultatelor studiilor desfăşurate timp de mai mulţi ani de echipele de proiect ale partenerilor (Biblioteca Academiei Române, ITC**).

2. Metodologia SFR a avut o abordare teoretică pentru a reuşi realizarea unui mecanism de recunoaştere a trăsăturilor imaginilor stilizate. Modelul curent de prezentare a descrierii şi analizei ilustraţiei în vederea comparării ei cu ilustraţii tematice similare se face printr-o catalogare ierarhizată într-un sistem de catalogare universal acceptat (ex. UNIMARC), în care primul nivel de catalogare este reprezentat de descrierea bibliografică a manuscrisului, iar cel de al doilea nivel de catalogare corespunde descrierii şi analizei iconografice a ilustraţiilor manuscrisului, ca părţi componente ale acestuia.

3. Din compararea descrierilor şi analizelor iconografice ale unor ilustraţii reprezentând aceeaşi temă iconografică s-a construit o **imagine-numitor comun**, care ”suprapunându-se” ilustraţiilor reale permite utilizatorilor proiectului studii comparative ale similarităţilor şi disimilarităţilor ilustraţiilor reale, ceea creează premisele unei mai bune cunoaşteri a stilurilor diferitelor şcoli, epoci şi spaţii subsumate arealului bizantin şi post-bizantin.

4. Corpusul **imaginilor numitor-comun,** care sunt practic imagini virtuale ale unor teme iconografice constituie **canonul virtual** .

Notă

*Proiectul Byzantion este finantat de ANCS/UEFISCDI si cofinanţat de SC Institutul pentru Tehnică de calcul ITC SA în programul Parteneriate în Domenii Prioritare PCCA-2011 Tip 2

Bibliografie

- J. Hale, Theory of Functional Differential Equations Springer, New York (1977)
- U. Forys Mathematical Model of an Immune System with Random Time of Reaction Applicationes Mathematicae, Wroclaw (1993), pp. 521–536
- Stone, JV (2013). Chapter 1 of book "Bayes' Rule: A Tutorial Introduction", University of Sheffield, Psychology
- Andrew Gelman, John B. Carlin, Hal S. Stern, and Donald B. Rubin (2003), "Bayesian Data Analysis", Second Edition, CRC Press.
- Peter M. Lee (2012), "Bayesian Statistics: An Introduction", Wiley.
- Hazewinkel, Michiel, ed. (2001), „Bayes formula", *Encyclopaedia of Mathematics*, Kluwer Academic Publishers, ISBN 978-1556080104

Ovidiu ANICĂI s-a alăturat ITC în septembrie 1984. La ITC, el a desfăşurat activităţi de cercetare & dezvoltare în domeniul informaticii pentru numeroşi clienţi într-o varietate de industrii, cum ar fi ingineria calculatoarelor, mediu, transport, bioinformatică, cadastru, stiinţe sociale. Ovidiu are experienţă şi în managementul inovaţiei, dezvoltă strategii de afaceri pentru programe şi servicii informatice. El aduce peste 30 de ani de experienţă atat în domeniul informaticii cat şi în dezvoltare de afaceri. Ovidiu deţine o diplomă de licenţă de la Universitatea Politehnică din Bucureşti în inginerie electrică din anul 1982.

Tehnici de securitate pe baza de ontologii în sistemele de biblioteci virtuale

Mihai DOINEA, Flori DUMITRESCU
Biblioteca Academiei Române
mihai.doinea@biblacad.ro, flori@biblacad.ro

Rezumat: *Lucrarea își propune să dezbată probleme de securitate identificate în sistemele de biblioteci virtuale. Sunt prezentate caracteristicile unor astfel de sisteme. Este propus un model conform căruia, în urma procesării conținutului digital existent, sunt identificate domeniile sensibil expuse preluărilor și prelucrărilor digitale neautorizate. În scopul protejării conținutului digital sunt prezentate metode de securitate bazate pe tehnici de management al drepturilor digitale care să urmărească documentele, să identifice sursa de proveniență și să restricționeze accesul la acestea pentru utilizatorii neautorizați.*

Cuvinte cheie: *securitate, biblioteci virtuale, ontologii, multimedia, DRM.*

1. Sisteme de biblioteci virtuale

Sistemele de biblioteci virtuale reprezintă un ansamblu de instrumente care ajută la achiziția, organizarea, stocarea, regăsirea și prelucrarea informației. Cu ajutorul acestor sisteme, utilizatorii, atât cei care le întrețin cât și cei care beneficiază de resursele puse la dispoziție de acestea, au posibilitatea de a accesa volume mari de informații corelate funcție de criterii multiple astfel încât prin procese complexe de *data mining,* [WFHAL11], să poată fi generate cunoștințe utile în luarea deciziilor. Știința informației, [VICKER09], este cea care are ca obiectiv analiza, colectarea, clasificarea, manipularea, stocarea, extragerea și diseminarea informațiilor. Procesul de data mining în cadrul sistemelor integrate de bibliotecă, în continuare ILS, reprezintă un mecanism specific prelucrării unui volum mare de date stocat în format digital, figura 1.

Figura 1 – Contribuția ILS în formarea de cunoștințe

Bibliotecile virtuale pun la dispoziția utilizatorilor o modalitate simplă de acces la conținut, pe bază de interfață web, denumit OPAC, **O**nline **P**ublic **A**ccess **C**atalog. OPAC este un instrument care asigură accesul la documentele stocate în cadrul bibliotecilor virtuale. Interfața web oferă utilizatorilor instrumente ușor de utilizat, de căutare avansată pe bază de obiecte de tip *facets*. Acestea reprezintă criterii definite prin intermediul unui triplet format din <A,B,C>, unde:

A. interfața web – aplicația online, cu conținut dinamic, care permite utilizatorului să formuleze, construiască, cererile de regăsire;
B. cerere de regăsire – sintaxă care face apel la algoritmi de căutare avansați ce primesc ca input un set de concepte, iar pe baza unor indecși construiți și întreținuți dinamic sunt furnizate rezultate care să satisfacă criterii specifice;
C. indecși definiți la nivelul documentelor – o structură de date optimizată asupra căreia sunt aplicate cereri de regăsire, construită cu scopul de a îmbunătății timpul de căutare.

ALMA este un ILS, un sistem dezvoltat de Exlibris, care oferă suport pentru implementarea tuturor proceselor specifice bibliotecilor virtuale. Prelucrările în cadrul unui astfel de sistem sunt realizate în *cloud* astfel încât instituțiile care îl implementează să beneficieze de avantaje precum resurse de procesare pe măsura gradului de încărcare, modalități de back-up și restaurare eficiente precum și acces permanent, fără întreruperi datorate perioadelor de mentenanță.

ALMA este un sistem integrat de bibliotecă care asigură colaborarea și cu alte sisteme destinate prelucrării documentelor digitale. Datorită centralizării proceselor, astfel de sisteme pun la dispoziția administratorilor componente statistice importante ce asigură un feedback constant în ceea ce privește resursele digitale partajate. O caracteristică importantă este cea legată de achiziția de noi materiale. Sistemul, pe baza analizei efectuate asupra cererilor de regăsire furnizate de utilizatori, identifică și propune achiziția de noi materiale astfel încât să crească gradul de interes asupra patrimoniului cultural pus la dispoziție de bibliotecă și în același timp oferă informații cu privire la cele mai puțin relevante documente care eventual să fie arhivate în scopul optimizării costului de stocare.

În urma implementării unui astfel de sistem, capabil să gestioneze la un nivel avansat conținutul digital, apare necesitatea protejării documentelor, [JONES07], datorită costurilor ridicate care stau la baza achiziției, stocării, prelucrării și arhivării acestora.

2. Preprocesarea conținutului digital

Preprocesarea datelor reprezintă componenta de filtrare, omogenizare și reducere a dimensiunii din cadrul procesului general de prelucrare a datelor, [BORD11]. Pornind de la conceptul de date primare, acestea necesită diferite prelucrări asupra setului inițial de documente (bază de cunoștințe) în scopul determinării structurii sale omogene. Astfel, etapele parcurse în acest proces de transformare sunt:

1. omogenizarea structurii documentelor digitale cu scopul de a evidenția caracteristicile importante;
2. separarea documentelor în cuvinte sau fraze pentru o prelucrare la nivel atomic;
3. eliminarea redundanței prin eliminarea cuvintelor de legătură, etapă denumită Tokenizare;
4. reducerea dimensiunii reprezentării prin extragerea rădăcinii cuvintelor, Stemming;
5. reprezentarea conceptelor folosind reprezentarea vectorială sau arborescentă;
6. reducerea dimensiunii documentelor;
7. analize preliminarii asupra datelor în scopul creării de structuri și modele analitice.

În [BURILED99], este propus un algoritm de preprocesare format din stemming de tip corpus-based stemming. Schema generală a etapei de procesare lingvistică este prezentată în figura 2.

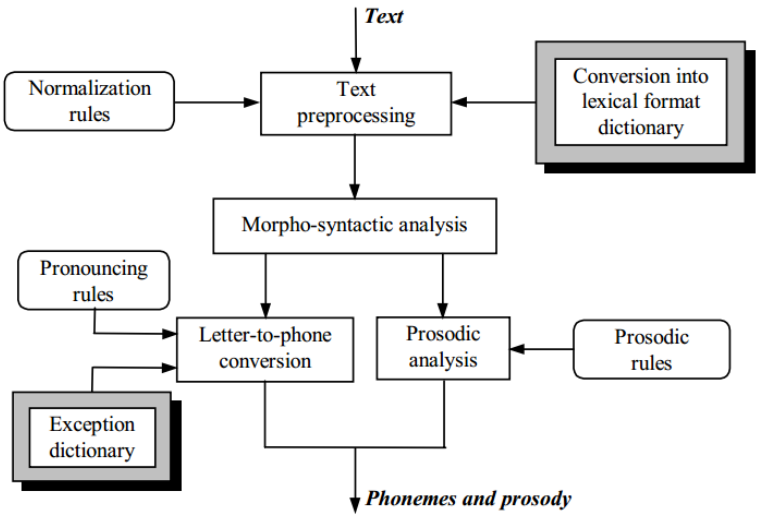

Figura 2 - Schema generală a etapei de procesare lingvistică, [BURILED99]

Preprocesarea ca etapă apriorică aplicării algoritmilor de clasificare supervizată și a ontologiilor lexicale are rolul de a scoate în evidență caracteristicile importante și de a elimina redundanța dată de elementele care nu joacă un rol esențial în clasificare.

Datorită acestei etape rezultatele obținute ulterior reflectă mult mai bine realitatea și asigură un nivel înalt de corectitudine a prelucrărilor.

3. Ontologii lexicale, mecanism de securitate

În contextul tehnologiei informației ontologia, [JRPA10], este definită ca fiind un set de concepte împreună cu legăturile dintre ele destinată modelării unui domeniu de cunoaștere. De cele mai multe ori, ontologiile sunt echivalente cu ierarhizarea claselor și a definițiilor lor în taxonomii, dar ontologiile nu trebuie să fie limitate la aceste forme. Definițiile din cadrul ontologiilor trebuie să adauge cunoștințe, nu doar o terminologie, [ENDER72], figura 3.

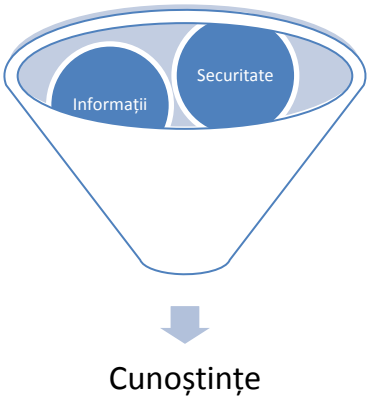

Figura 3 – Scopul ontologiilor

Ontologia, în cadrul tehnologiei informației, constă în reprezentarea formală a cunoștințelor printr-un set de concepte și legături, fiind utilizată într-un domeniu limitat în aceeași măsură cu aplicarea acesteia la un nivel mai general. Obiectivul unei ontologii constă în reprezentarea unei concepte, partajabile şi reutilizabile, în care sunt ignorate detaliile specifice aplicațiilor. Componentele care fac parte din structura unei ontologii sunt:

- indivizi, reprezentați prin instanțe sau obiecte;
- clase, colecții, seturi sau tipuri de obiecte;
- atribute, proprietăți, caracteristici sau parametrii ai unui individ sau clase;
- relații, felul în care clasele și indivizii sunt interconectați;
- restricții, descrieri formale a ceea ce trebuie să fie adevărat în scopul acceptării anumitor aserțiuni;
- reguli, declarații ce descriu inferențe logice ce pot fi deduse dintr-o aserțiune;

- axiome, aserțiuni logice cuprinzând teoria globală unanim acceptată pentru ontologia ce descrie un domeniu de aplicare;
- evenimente, schimbarea atributelor sau a relațiilor.

Legăturile dintre concepte au o reprezentare arborescentă la nivelul acestora calculându-se distanțe prin care se determină intensitatea acestei conexiuni. Arborele este constituit din cuvinte denumite și *synsets*, care reprezintă nodurile structurii precum și relații semantice descrise de arcele arborelui.

Ontologia este utilizată după ce o clasificare supervizată [KOZP10], [CHHYF07] a unui set inițial de documente digitale a fost aplicată cu scopul de a determina care sunt domeniile în care se regăsesc conceptele utilizate. Pe baza clasificării inițiale dată de algoritmi specializați, [CHHYF07], se va procesa întregul set de documente digitale utilizând următorii pași prezentați în figura 4.

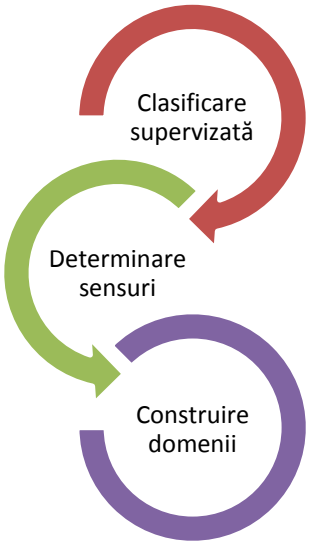

Figura 4 – Procesarea documentelor

Ontologiile au rolul de a determina sensul corect al unui concept și de a stabili în care din domeniile identificate anterior prin procesul de clasificare supervizată se încadrează. Scopul determinării domeniilor folosind ontologiile la nivelul întregului set de documente digitale este acela de a calcula un set de indicatori care să pună în evidență ce domenii sunt importante și care au un grad ridicat de vulnerabilitate în ceea ce privește drepturile digitale asupra acestora.

4. Securitatea în ILS folosind tehnici DRM

Un control de securitate, [WHMA11], precum controalele de tip DRM urmărește asigurarea următoarelor caracteristici ale securității la nivelul conținutului digital:

- Integritate – certifică faptul că documentul digital nu a suferit modificări în urma transferului de la o entitate la alta;
- Confidențialitate – se referă la asigurarea unui acces restricționat la nivelul conținutului digital pe baza unor criterii precum nume utilizator și parolă;
- Disponibilitate – face posibilă accesarea materialului în orice moment, atâta timp cât sunt îndeplinite toate condițiile care să permită acest acces;
- Non-repudiere – creează o legătură indisolubilă între entitatea care pune la dispoziție conținutul digital și materialul respectiv;
- Autenticitate – asigură utilizatorul că materialul digital provine de la o sursă autentică.

Controalele de securitate au următorul rol în cadrul oricărui sistem la nivelul căruia sunt implementate, figura 5.

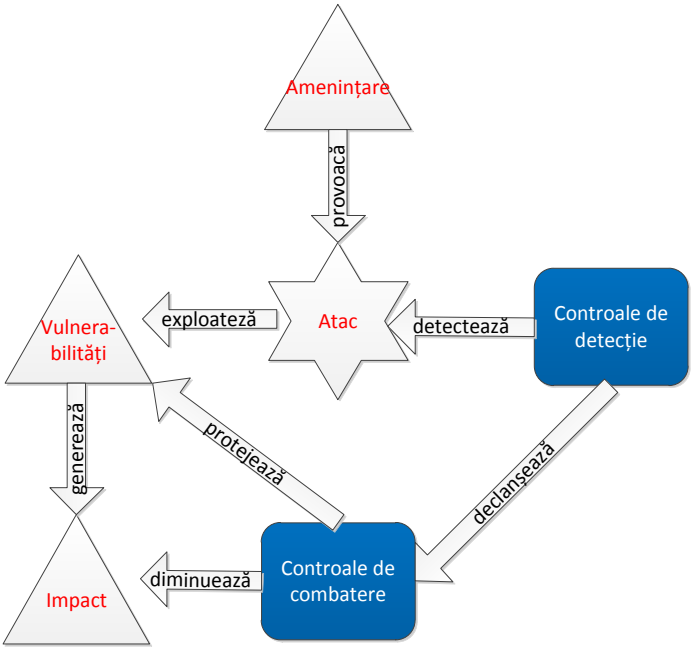

Figura 5 – Rolul controalelor de securitate din cadrul unui sistem

Digital Rights Management, în continuare DRM, [JOTA06], sau tehnici de securitate bazate pe managementul drepturilor digitale au rol un bine conturat în procesele de partajare a resurselor digitale. Datorită fluxului mare de operații de acces la conținutul digital, mecanisme rapide și robuste de urmărire, identificare și restricție asupra elementelor partajate, constituie principala metodă de prevenție și oprire a încălcării drepturilor digitale de către utilizatori rău intenționați. Etapele prin care se dorește protejarea conținutului digital la nivelul unui sistem integrat de bibliotecă sunt prezentate în figura 6.

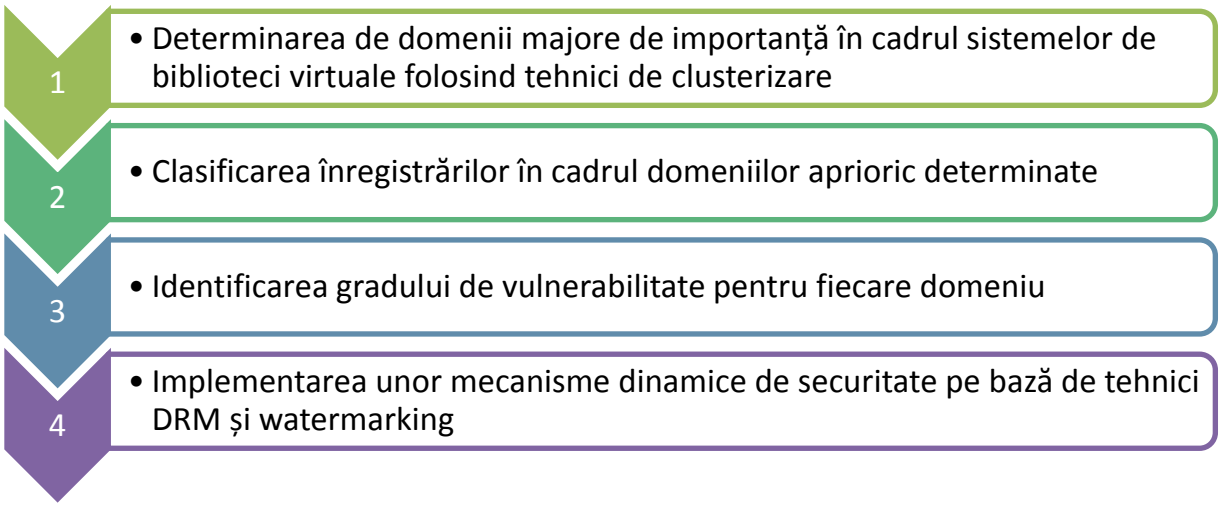

Figura 6 – Etapele procesului de protecție a conținutului digital

Scopul unui sistem DRM este acela de a se interpune între conținutul digital expus prin intermediul sistemelor de biblioteci virtuale și utilizatorii externi care îl accesează fără a ține cont de drepturile digitale pe care instituția ce-l pune la dispoziția lor le are. În această situație sunt puse în evidență următoarele aspecte:

- protejarea conținutului digital de utilizările și preluările neautorizate;
- gestiunea proceselor de partajare a conținutului digital între diverse biblioteci virtuale, [WWIR14], [WOAI14];
- definirea unui set de drepturi digitale specifice bibliotecilor virtuale:
    - drepturi de consultare asupra conținutului digital – utilizatorii au dreptul de a viziona documentele și de a face mențiuni la acestea, specificând în mod explicit sursa la care se face trimitere;
    - drepturi de preluare și utilizare a materialelor publicate – utilizatorii pot prelua conținutul și îl pot integra ca atare în propriile materiale, cu condiția să fie menționată sursa acestora;
    - drepturi de prelucrare a elementelor partajate – se referă la dimensiunea culturală a conținutului digital preluat din surse externe și la posibilitatea modificării acestuia, oferindu-i noi valențe în scopul republicării cu menționarea sursei originale.

Toate aceste aspecte asigură o mai bună protecție a patrimoniului digital publicat la nivelul bibliotecilor virtuale, fiind astfel protejată munca persoanelor care s-au îngrijit de achiziția, crearea prin digitizare, prelucrarea metadatelor și elaborarea produsului final și totodată costurile indirecte care au condus la publicarea patrimoniului.

5. Concluzii

Materialul propune o abordare a securității sistemelor de biblioteci virtuale din perspectiva drepturilor digitale asupra conținutului publicat și partajat online. În acest sens se prezintă un sistem care analizează documentele digitale expuse utilizatorilor, identifică domeniile cele mai expuse din punct de vedere al importanței definită în termeni de număr de accesări, descărcări și referințe, și sunt identificate metode de combatere a preluărilor și utilizării neautorizate de către un terț.

Notă

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului "Cultura română şi modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanţat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanţare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

Bibliografie

[BORD11] Borda, M. – *Fundamentals in Information Theory and Coding*, Spinger Publisher, 2011, 491 p., ISBN 978-3-642-20347-3

[BREED09] Breeding, M. – *Open Source Library Automation: Overview and Perspective*, Library Technology Reports, 44 (8): 5–10, 2009

[BURILED99] Burileanu, D., Dan, C., Sima, M., Burileanu, C. „A Parser-Based Text Preprocessing For Romanian Language TTS Synthesis", Proc. EUROSPEECH-99, 1999, pg. 2063-2066, Budapest, Hungary

[CHHYF07] Chen, Y.S., Hung, Y.P., Yen, T.F., Fuh, C.S. – Fast and versatile algorithm for nearest neighbor search based on a lower bound tree, Pattern Recognition, 2007, pp. 360-375

[ENDER72] Enderton, H.B. "A mathematical Introduction to Logic", CA: Academic Press, pg. 295, 2001, ISBN 978-0-12-238450-9

[JONES07] Jones, A. – *A framework for the management of information security risks*, BT Technology Journal, Vol. 25, No. 1, 2007, pp. 30-36

[JOTA06] Joan M. Van Tassel – *Digital Rights Management*, Focal Publisher, 2006, 263 p., ISBN 978-0-240-80722-5

[JRPA10] Jrme, E., Pavel, S. – *Ontology matching*, Springer Publishing, 2010, 334 p. ISBN 364-208-055-3

[KOZP10] Kolbe, D., Zhu, Q., Pramanik, S. „Reducing non-determinism of k-NN searching in non-ordered discrete data space", Information Processing Letters, 2010, pp. 420-423

[VICKER09] Vickery, B. – *Information history - an introduction: exploring an emergent field*, Journal of Librarianship and Information Science, 41(4), 245-246, 2009

[WFHAL11] Witten, I.H., Frank, E., Hall, M.A. – *Data Mining: Practical Machine Learning Tools and Techniques – 3rd edition*, Elsevier Publishing, 2011, 629 p., ISBN 978-0-12-374856-0

[WHMA11] Whitman, M.E., Mattord, H.J. – *Principles of Information Security 4 Edition*, Course Technology, 2011, 617 p., ISBN 978-1-111-13821-9

[WOAI14] *Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting*, Protocol de comunicare opensource, [Acces online]: http://www.openarchives.org/pmh/

[WWIR14] *Information Retrieval (Z39.50)*: Application Service Definition and Protocol Specification, [Acces online]: http://www.loc.gov/z3950/agency/

Mihai DOINEA este lector universitar în cadrul catedrei de Informatică şi Cibernetică Economică, ASE Bucureşti, cu activităţi didactice la discipline precum Structuri de date, Programarea în limbaje avansate, Programarea orientată obiect, Securitate multimedia. A obţinut doctoratul în Informatică Economică în anul 2011. Cercetarea doctorală abordează domeniul securităţii informatice, cu obiective clare ce se referă la identificarea de metode de optimizare a acesteia în zona aplicaţiilor distribuite. Lucrarea este bazată pe o activitate intensă în domeniul securităţii ca urmare a finalizării studiilor postuniversitare, anul 2008, în cadrul programului de masterat IT&C Security. A publicat un număr de peste 30 de lucrări în colaborare şi ca singur autor în zona securităţii, aplicaţiilor distribuite şi mobile.

Flori DUMITRESCU, licenţiată în Matematica şi specializată la ICI ca programator, a participat la crearea şi exploatarea primului SGBD a pensionarilor din România, ca specialist COBOL în mediul IBM. Din 2001 lucrează ca programator pentru suport şi dezvoltare a sistemului integrat de biblioteci ALEPH500, inţial in mediul COBOL iar din 2006 în mediul ORACLE. A participat în calitate de specialist ALEPH500 la proiectul EUROPEANA şi BYZANTION.

Expoziţii virtuale şi modele de interacţiune între actanţii implicaţi

Cristian CIUREA
cristian.ciurea@ie.ase.ro
Biblioteca Academiei Române

Rezumat: *Acest articol prezintă implementări ale expozițiilor virtuale pe dispozitive mobile, având ca obiectiv creşterea vizibilității şi îmbunătățirea accesului la patrimoniul cultural național. Articolul evaluează motivația dezvoltării de aplicații mobile destinate valorificării patrimoniului cultural național, prin facilitarea accesului utilizatorilor la colecții rare, precum documente istorice, carte veche şi rară, manuscrise, pinacoteci, numismatică, disponibile în mediul virtual pe dispozitive mobile, precum telefoane inteligente şi tablete. Tehnologiile mobile au înregistrat o evoluție ascendentă în ultimii ani, având un impact semnificativ în toate domeniile de activitate. În cadrul articolului se analizează interconectarea actanților culturali (informaticieni, distribuitori de produse culturale, furnizori de servicii de rețea informatică), precum şi receptarea sincronică a culturii naționale sau europene, prin intermediul tehnologiei avansate, de către orice tip de public, dar în special de către generația tânără, în scopul formării acesteia pentru dezvoltarea durabilă a societății bazate pe cunoaştere.*

Cuvinte cheie: *expoziții virtuale, aplicații mobile, patrimoniu cultural, modele de interacțiune*

1. Introducere

Noile tehnologii informatice asigură nu doar cunoaşterea mai bună și protejarea obiectelor culturale, ci promit mai mulți vizitatori direcți ai instituțiilor culturale. Obiectivul accesului la distanță nu este să îndepărteze oamenii de instituțiile culturale reale, ci mai degrabă să-i stimuleze să le viziteze (Ciurea C. et al 2014). În anii ’90, de Michelis afirma că patrimoniul cultural al Europei este o resursă strategică similară cu petrolul pentru țările arabe. Prin digitizarea multimedială a colecțiilor din cadrul bibliotecilor și altor instituții culturale se asigură cunoaşterea, valorificarea și protejarea patrimoniului cultural național și european (Filip F. G. 1996a).

Bibliotecile virtuale constituie principala sursă de cunoştinte, oferind acces neîngrădit de la distanţă sub formă multimedială şi permiţând protejarea obiectivelor rare şi deteriorabile.

Economia culturii nu se limitează numai la biblioteci şi muzee digitale, ci cuprinde şi comerţul cu bunuri culturale în formă digitală, facilitând accesul la moştenirea culturală şi ştiintifică a Europei (Filip F. G. 2006).

Societatea bazată pe cunoaştere, societatea informaţională şi societatea conştiinţei au următoarele caracteristici comune (Filip F. G. et al 2001):

- locuri de muncă unisex;
- noi paradigme asupra întreprinderii (prelungită, virtuală, în reţea);
- domeniile nobile (educaţie, sănătate, cultură) devin profitabile.

În societatea bazată pe cunoaştere, cultura este văzută într-un sens larg: social şi ştiinţific, şi există interacţiuni între mai multe categorii de factori:

- instituţii de cultură (CI), deţinătorii de bunuri culturale (CG): biblioteci, muzee, arhive;
- bunuri culturale tradiţionale sau transformate (TCG / NTCG) care produc cataloage, filme, albume;
- distribuitori de CG transformate: biblioteci, chioşcuri;
- furnizorii de servicii (SP).

Figura 1 de mai jos prezintă componentele economiei culturii şi interacţiunile dintre ele.

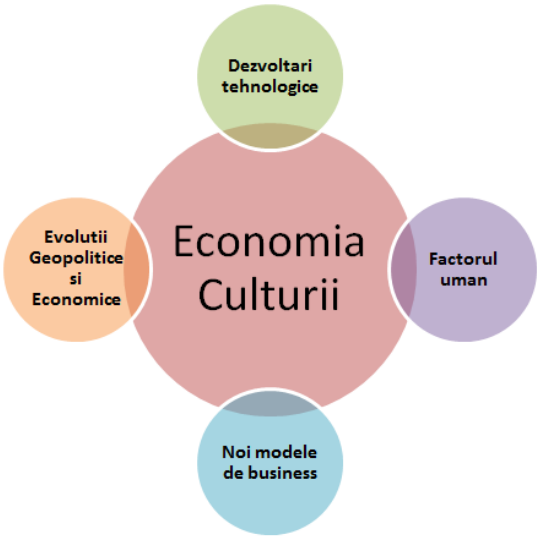

Fig. 1. Interacţiuni între componentele economiei culturii (Filip F. G. et al 2001)

Perspectiva lumii academice este de democratizare a accesului la cunoaștere și conservare a obiectelor originale din patrimoniul cultural.

Prin implementarea de politici și mijloace care să asigure perenitatea și prezervarea conținutului cultural în format digital se garantează regăsirea și reutilizarea elementelor de conținut cultural pentru îmbogățirea spirituală a viitoarelor generații de cetățeni (Filip F. G. 2008).

2. Proiectarea expozițiilor virtuale

Expozițiile virtuale permit accesul extins multimedial la patrimoniul cultural din biblioteci, muzee și galerii de artă, determinând creșterea interesului public pentru colecții, în timp ce bibliotecile și muzeele își exploatează resursele în scopul îmbogățirii și întreținerii, devenind adevărate centre de documentare pentru promovarea culturii.

Scopul implementării de expoziții virtuale nu este acela de a înlocui expozițiile reale, ci de a aduce consumatorii de artă mult mai aproape de ceea ce iubesc, de a face arta accesibilă la orice oră și în orice loc, de a-i ține la curent pe pasionați cu noile apariții sau cu evenimentele din aceasta sferă și de a deschide apetitul tuturor spre cunoaștere.

De asemenea, expozițiile virtuale reprezintă o oportunitate deosebită pentru persoanele defavorizate, cu mijloace financiare reduse, sau în vârstă, cu probleme fizice, oferindu-le posibilitatea de a depăși barierele de mobilitate sau restricțiile de timp pentru a vizita expozițiile reale (Natale M. T. et al 2012).

Expozițiile virtuale sunt o expresie a activităților instituțiilor culturale și sunt parțial sau integral reprezentate de promovarea valorilor pe care instituțiile în cauză le păstrează. Prin intermediul acestui tip de activități, participanții și conținutul cultural sunt puși în contact, câteodată conducând la exploatarea comercială. Din punct de vedere temporal, expozițiile organizate de instituții culturale pot fi permanente sau temporare. Expozițiile permanente sunt o parte stabilă a instituțiilor culturale, iar expozițiile temporare au o dată de sfârșit și au ca centru de promovare un autor sau un topic specific.

Ne propunem proiectarea unei aplicații mobile pentru sistemele de operare Android sau iOS, având ca obiectiv realizarea unei expoziții virtuale. Fluxul activităților existente în aplicație este prezentat în continuare. Numărul de activități este redus la șase, datorită principiilor care stau la baza aplicației: ușurință, utilizare intuitivă,

explorare rapidă și eficientă. Scopul principal al aplicației este simularea unei expoziții de artă, deși un scop secundar este acela de a da posibilitatea utilizatorilor de a obține mai multe informații despre un anumit obiect prin scanarea și interpretarea codurilor QR.

Furnizarea de informații educaționale prin intermediul expozițiilor virtuale nu este suficientă pentru a trezi interesul tinerilor pentru o expoziție în spațiul virtual, deoarece este necesar ca aceasta să fie prezentată publicului într-un mod atractiv. Dar furnizarea de informaţii educaţionale prin expoziţii virtuale nu este suficientă: trezirea interesului tinerilor pentru o expoziție în spațiul virtual necesită o prezentare atractivă. Principala provocare constă în faptul că infrastructura educaţională actuală nu reflectă peisajul cultural şi imperativele educaţionale ale adolescenţilor de astăzi. Prin urmare, o resursă de învăţare utilă şi bine concepută este incompatibilă cu metodologiile de predare folosite în cele mai multe săli de clasă de majoritatea cadrelor didactice. Teoria design-ului se aplică pentru îmbogăţirea mai multor faţete ale expoziţiilor virtuale şi ar putea aduce materiale educaţionale inovative pentru profesorii care predau la nivel primar, secundar și de colegiu / universitate. Cursanţii de toate vârstele vizitează expoziții, iau parte la ateliere de lucru şi învaţă de la profesionişti şi educatori despre creativitatea aplicată. Efectul folosirii elementelor interactive în cadrul spaţiului expoziţional a servit public în speță prin abordarea mai multor moduri contemporane de învăţare.

Când ţinta este reprezentată de muzeele și bibliotecile care se adresează unui public larg, ne-am obişnuit să transferăm experiența expoziției fizice către o experiență online. Însă sunt necesare salturi mai mari atunci când începem să aducem spații virtuale în muzee sau biblioteci. Am putea aplica afirmația lui Himmelsbach cu privire la spațiile virtuale şi fizice la muzee și biblioteci (Himmelsbach S. 2011):

"Astăzi, *expozițiile* sunt parțial definite de spațiile lor virtuale urbane, care modifică radical imaginea *expoziției* în sine. *Expoziția virtuală ca expoziție fizică* a viitorului nu poate înlocui lumea reală, a experienței imediate, dar poate oferi locuitorilor săi posibilități îmbogățite și extinse".

Arhitecții, proiectanții și managerii de design au ilustrat în mai multe moduri felul în care capitalul economic și social al informațiilor on-line este integral conectat la proiectarea, livrarea, adoptarea și consumul de medii virtuale. Conexiunile între fizic și virtual par a fi mai frecvente și naturale astăzi decât oricând. Acest lucru este valabil în special pentru publicul țintă al expozițiilor virtuale (Kaye A. et al 2004).

Pentru a începe observarea și generarea de noi expoziții virtuale, trebuie să urmăm cinci pași:

1) să observăm deplasarea punctului de interes vizual al vizitatorilor;

2) să clasificăm rutele;

3) să analizăm modalitățile de recuperare a conținutului experimental;

4) să generăm descriptori de conținut pe care să-i utilizăm ca scenarii;

5) să utilizăm scenariile pentru stabilirea de noi expoziții virtuale cu conținut similar.

În cazul în care o expoziție virtuală poate oferi o serie de experiențe diferite pentru un vizitator și, în același timp, poate clasifica tipul de utilizatori, înseamnă că se identifică subiectul acestei experiențe. Sau, în alte cazuri, dacă expoziția poate sugera un tip de experiență cu conținut și titlu bine definite, putem avea și vizitatori superior pregătiți; avem nevoie de noi modalități de echilibru între relevanță și celebrare, modalități creative și cu impact la public. În plus, ea poate servi drept structură de management informațional, căci mediul tehnic în care se derulează acest cadru oferă, de asemenea, o mulțime de statistici și informații cu privire la impactul expoziției asupra vizitatorilor (Respício A. et al 2010).

Afișarea unor cantități mai mari de informatii despre artefacte prin utilizarea de instrumente media digitale într-un spațiu de expunere ce beneficiază de un design atractiv poate fi un avantaj pentru a ajunge la un public mai larg și mai ales tânăr. In acest fel, câștigăm, de asemenea, informații valoroase pentru cercetare în ceea ce privește relația dintre reprezentarea fizică și virtuală a artefactelor și noi idei despre posibilitățile de a aduce în muzee și biblioteci entuziaști online.

3. Dezvoltarea expozițiilor virtuale pentru dispozitive mobile

Stadiul naţional şi internaţional al cercetărilor în domeniu arată că aplicațiile mobile care au obiectivul de a prezenta expoziții virtuale pe diferite zone din domeniul cultural vor avea o creștere semnificativă în următorii ani, având în vedere impactul acestora în domeniile economic, social și cultural.

Conform conceptelor prezentate în (Natale M. T. et al 2012), evoluția noilor soluții din domeniul tehnologiei informației creează noi oportunități de promovare și valorificare a patrimoniului cultural. Potențialul oferit de tehnologiile mobile, creșterea foarte mare a gradului de utilizare a dispozitivelor mobile, care permit

procesarea de conținut multimedia, atât offline, cât și online, facilitează posibilitatea implementării de expoziții virtuale pe dispozitive mobile.

Deși expozițiile virtuale on-line sunt accesibile de pe dispozitivele mobile, explorarea unei expoziții în aceste condiții poate fi neplăcuta, deoarece expoziția a fost proiectată pentru ecrane de dimensiuni mari, ceea ce afectează experiența avută pe dispozitivele mobile. Avansarea rapidă a tehnologiei ne permite sa realizăm aplicații native, compatibile 100% cu dispozitivele mobile existente în viața noastră de zi cu zi. Alegerea unei astfel de abordări remediază dezavantajele implementării unei expoziții virtuale on-line și poate extinde funcționalitatea spre zone inaccesibile laptop-urilor și a computerelor personale, precum interpretarea codurilor de bare QR și funcționalități în sfera realității augmentate.

În viitorul apropiat, dispozitivele mobile vor deveni cea mai bună interfață pentru accesarea elementelor din patrimoniul cultural, chiar dacă studiile privind categoriile de public care accesează conținut cultural prin intermediul dispozitivelor mobile sunt incipiente.

Conform publicației (Heggestuen J. 2013), la sfârșitul anului 2013, una din cinci persoane (22% din populația lumii) deținea un dispozitiv smartphone, iar 6% din populația globului deținea o tabletă. La sfârșitul anului 2012, numărul de dispozitive smartphone a depășit numărul de calculatoare personale. De asemenea, cota de piață a dispozitivelor mobile este în continuă creștere, iar vârsta medie la care un copil deține primul telefon mobil este de 13 ani. În cazul tinerilor, care reprezintă o mare parte din utilizatorii de dispozitive smartphone, folosirea unui telefon inteligent este facilă și naturală.

În zilele noastre, atunci când aproape toți oamenii dețin un smartphone sau o tabletă, este foarte important să se asigure accesul la documentele și artefactele care sunt păstrate în biblioteci și muzee, deoarece oamenii preferă ca, mai întâi, să acceseze elementele acestora on-line (muzee virtuale, biblioteci virtuale, cărți electronice, etc). Explorarea unui muzeu prin intermediul dispozitivelor mobile prezintă foarte multe avantaje, precum libertatea de mișcare, accesul necondiționat de timp și de loc, crearea unei liste de obiecte favorite și ușurința navigării.

Una dintre principalele probleme ale muzeelor și bibliotecilor în acest moment este nivelul scăzut al procesului de digitizare a tuturor categoriilor de colecții, pentru a exprima intenția acestora de a deschide comoara resurselor culturale pentru toți vizitatorii (Dumitrescu G. et al 2010).

Datorită caracteristicii de portabilitate pe care o dețin, aplicațiile mobile dezvoltate pentru prezentarea de expoziții virtuale ar putea fi un ghid eficient utilizat la momentul vizitei expoziției reale (Filip F. G. 1996a).

Aplicațiile mobile pentru redarea de expoziții virtuale trebuie să fie o extensie a muzeelor și expozițiilor reale, fără să le înlocuiască, stimulând implicarea fiecărui utilizator și vizitele ulterioare în instituțiile culturale. Interacțiunea cu utilizatorul va fi implementată folosind informații suplimentare despre exponate, astfel încât interesul vizitatorului să fie în concordanță cu caracteristcile exponatelor. Una dintre cele mai avansate caracteristici ale aplicatiei va fi reconstrucția virtuală 3D a exponatelor. Folosind toate aceste facilități, utilizatorii vor putea analiza îndeaproape exponate într-un mod rapid și accesibil, fără a le deteriora.

Aplicația mobilă proiectată în secțiunea anterioară îndeplinește patru funcții de bază:

- permite vizualizarea colecțiilor de artă pe categorii;
- permite salvarea obiectelor de interes ca favorite și vizualizarea ulterioară a acestora;
- permite utilizarea conceptului de realitate augmentată;
- permite recunoașterea codurilor QR (Quick Response), care pot conține link-uri către obiectele din colecție.

Prin utilizarea unor astfel de instrumente sau prin implementarea aplicațiilor mobile native pentru platformele Android sau iOS, se pot crea expoziții virtuale foarte atractive, cum ar fi cele prezentate în figurile 2 și 3.

Fig. 2. Aplicație mobilă pentru expoziție virtuală

În figura 3 este prezentat un document istoric cu sigiliu pandantiv, care poete fi studiat cu atenție, pentru a descoperi toate elementele de securitate folosite în acea perioadă de timp pentru a securiza un document.

Fig. 3. Document istoric prezentat în expoziția virtuală

Ideea implementării de expoziții virtuale pentru dispozitive mobile are caracter interdisciplinar, integrând elemente din zona informaticii cu cele din domeniul cultural, cum ar fi dezvoltarea unei aplicații mobile care să prezinte documente istorice sub forma unei expoziții virtuale.

Un important exemplu de implementare a unei aplicații mobile în domeniul cultural este reprezentat de proiectul http://statuidedaci.ro, care prezintă statui importante ale dacilor și locuri diferite din întreaga lume în care acestea sunt prezente (Dumitrescu G. et al 2014). Proiectul http://statuidedaci.ro are la bază lucrarea "Dacii în sculptura romană. Studiu de iconografie antică", pentru care Academia Română i-a acordat istoricului Leonard Velcescu premiul "Eudoxiu Hurmuzaki" al Academiei Române.

4. Model matematic pentru analiza impactului asupra utilizatorilor și instituțiilor culturale

Obiectivele dezvoltării de expoziții virtuale pentru dispozitive mobile sunt următoarele:

- interconectarea actanților culturali, reprezentați de instituții culturale și vizitatori, prin facilitarea accesului utilizatorilor la colecții rare și îmbunătățirea accesului la patrimoniul cultural european;

- promovarea și receptarea sincronică a culturii naționale sau europene, prin intermediul tehnologiei avansate, de către orice tip de public, dar cu precădere de

generația tânără;

- creșterea nivelului de cultură al generației tinere, în scopul formării acesteia pentru dezvoltarea durabilă a societății bazate pe cunoaștere.

Potențialii beneficiari ai dezvoltării de expoziții virtuale pentru dispozitive mobile sunt:

- instituțiile culturale, interesate în prezervarea colecțiilor, atragerea de vizitatori și promovarea elementelor din patrimoniul cultural;

- companiile din domeniul IT, interesate de identificarea de noi oportunități de implementare de produse software;

- vizitatorii instituțiilor culturale, care de fapt sunt și utilizatori ai aplicațiilor mobile, interesați în accesarea elementelor culturale și explorarea acestora de la distanță.

Se consideră următorul model de afaceri cu privire la influența aplicațiilor mobile dezvoltate în domeniul cultural asupra numărului de vizitatori și asupra venitului lunar al instituțiilor culturale (Filip F. G. 1996b).

$$x_1(k+1) = \sum_{i=1}^{n_{11}} a_{11}^i x_1(k-i) + \sum_{i=0}^{n_{12}} a_{12}^i x_2(k-i) + \sum_{i=1}^{n_{13}} a_{13}^i x_1(k-i) + w_1(k) \quad (1)$$

$$x_2(k+1) = \sum_{i=0}^{n_{21}} a_{21}^i x_1(k-i) + \sum_{i=1}^{m_{21}} b_{21}^i u_1(k-i) + w_2(k) \quad (2)$$

$$x_3(k+1) = a_{31}x_1(k) + a_{32}x_2(k) + w_3(k) \quad (3)$$

$$x_4(k+1) = a_{42}x_2(k) - u_1(k) \quad (4)$$

unde:

- k – luna;
- $x1$ – număr lunar de vizitatori direcți;
- $x2$ – număr de cumpărători ai aplicațiilor mobile;
- $x3$ – venit lunar al instituțiilor culturale;
- $x4$ – profit lunar al vânzătorilor de aplicații mobile;
- $u1$ – costul publicării aplicației mobile;

- *a11* – ponderea vizitatorilor care revin;

- *a12* – ponderea cumpărătorilor de aplicații mobile stimulați să viziteze instituțiile culturale;

- *a13* – veniturile instituțiilor culturale alocate îmbunătățirii serviciilor culturale;

- *a21* – ponderea vizitatorilor care cumpără aplicația mobilă pentru alte dispozitive;

- *b21* – influența noilor versiuni ale aplicației mobile;

- *a31* – taxa de vizitare;

- *a32* – drepturi de reproducere;

- *a42* – prețul mediu al unei aplicații mobile în domeniul cultural;

- *w* – factori sezonieri.

Se iau în considerare elementele de bază ale scenariilor de evoluție:

- factori implicați: instituții culturale, transformatoare, furnizorii de servicii, guverne, ONG-uri;

- variabile de decizie cheie: investiții în serviciile cu conținut digital, cuplate la proiecte internaționale, digitizarea sistematică, contribuția (programe și suport) guvernamentală;

- factorii care influențează deciziile: tehnologii disponibile, abordări europene, legislația;

- incertitudini principale: evoluția generală a economiei, puterea de cumpărare, atitudinea investitorilor.

De la modelul de afaceri propus, pot fi extrase concluziile următoare:

- îmbunătățirea accesului și valorificarea patrimoniului cultural sunt deja obiectul recomandărilor internaționale;

- echilibrarea importului și exportului de conținut digital;

- cooperarea dintre diverși factori, inclusiv guverne, este necesară;

- evoluțiile nu pot fi separate de evoluția globală a țării;

- se recomandă urmarea tendințelor internaționale și conexiunea rapidă la diverse inițiative și rețele (PC7, DLI).

În figura 4 se prezintă o diagramă simplificată a modelului de afaceri propus, în care utilizatorii aplicațiilor mobile de tipul expozițiilor virtuale ajung să viziteze instituțiile culturale, ca urmare a explorării expoziției virtuale pe dispozitivul mobil.

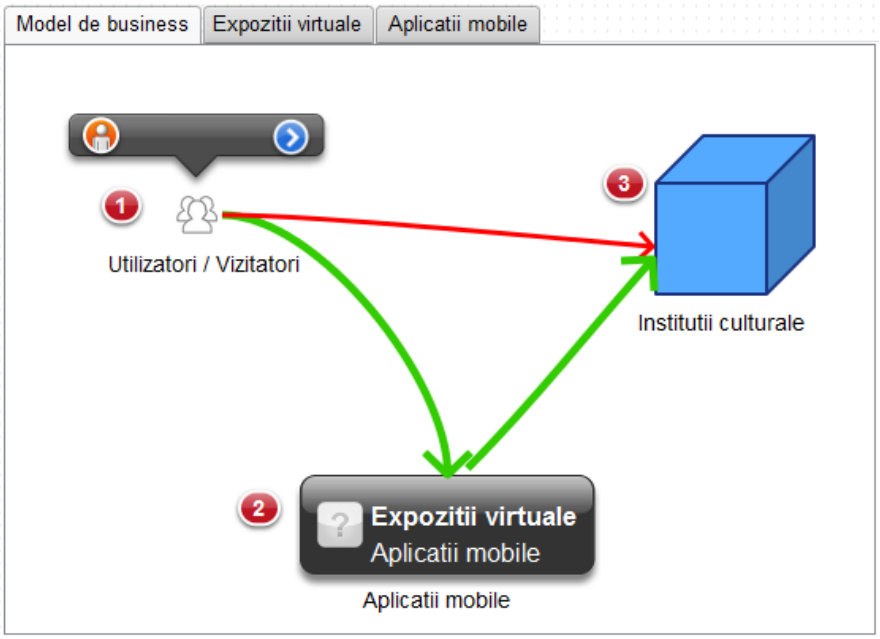

Fig. 4. Diagrama simplificată a modelului de afaceri

Impactul modelului de afaceri este pe mai multe domenii, cum ar fi educația (creșterea calității și atractivității), turismul (prin diversificarea ofertei de servicii), e-commerce direct cu conținut digitală și industria bunurilor de larg consum.

5. Concluzii

Implementarea de aplicații mobile pentru expoziții virtuale presupune îmbinarea informaticii cu discipline umaniste, prin crearea de aplicații mobile care promovează expoziții virtuale și elemente de patrimoniu cultural.

Avantajele implementării de aplicații mobile pentru expoziții virtuale sunt atât de partea publicului consumator de artă, dar și furnizorilor de artă. Astfel, consumatorii de artă au la dispoziție ultimele noutăți în materie de artă indiferent de constrângerile timp, spațiu și bani, iar muzeele, respectiv expozițiile de artă sunt promovate și pot câștiga vizitatori iubitori de artă.

Dezvoltarea de expoziții virtuale pentru dispozitive mobile presupune un potențial ridicat de colaborare între cultură și sectorul IT, iar această colaborare trebuie să fie susținută și întărită, având în vedere impactul pe care tehnologia îl va avea în următorii ani, mai ales în zona construirii de expoziții virtuale, precum și potenţialul de transfer de cunoştinţe şi bune practici dobândite pe parcursul cercetărilor.

Având în vedere toate aceste premise, unul dintre obiectivele specifice privind implementarea de aplicații mobile pentru expoziții virtuale se poate considera realizat, respectiv promovarea culturii în rândul tinerilor şi nu numai.

Mulțumiri

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului "Cultura română şi modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanţat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanţare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

Bibliografie

Ciurea C., Dumitrescu G., Lepadatu C., The impact analysis of implementing virtual exhibitions for mobile devices on the access to national cultural heritage, Proceedings of 2nd International Conference 'Economic Scientific Research - Theoretical, Empirical and Practical Approaches', ESPERA 2014, 13-14 November 2014, Bucharest, Romania.

Filip F. G., 1996a. Tehnologiile informatice şi valorificarea patrimoniului cultural national. Academica, 22-24.

Filip F. G., 2006. Economia culturii si bibliotecile digitale. Top Business 6, 10.

Filip F. G., Donciulescu D. A., Filip C. I., 2001. A Cybernetic Model of the Computerization of the Cultural Herritage. Computer Science Journal of Moldova 9, 2(26), 101-112.

Filip F. G., 2008. Tehnologiile moderne si valorificarea patrimoniului cultural. Curentul 14 March, 13.

Natale M. T., Fernandez S., Lopez M., 2012. Handbook on Virtual Exhibitions and Virtual Performances, version 1.0, Italy, pp. 157.

Himmelsbach S., 2011. ed. Produced@: 10 Jahre Stipendium für Medienkunst, Berlin: Revolver Publishing.

Kaye A., Poletto P., 2004. Virtual Vs. Physical: Creating On-Line Educational Experiences Through Design, Museums and the Web, http://www.museumsandtheweb.com/mw2004/papers/kaye/kaye.html

Respício A., Adam F., Phillips-Wren G., Teixeira C., Telhada J., 2010. Bridging the Socio-technical Gap in Decision Support Systems: Challenges for the Next Decade, IOS Press, pp. 600.

Heggestuen J., 2013. One in Every 5 People in the World Own a Smartphone, One in Every 17 Own a Tablet, http://www.businessinsider.com/smartphone-and-tablet-penetration-2013-10

Dumitrescu G., Filip F. G., Ioniţă A., Lepădatu C., 2010. Open Source Eminescu's Manuscripts: A Digitization Experiment, Studies in Informatics and Control 19(1), 79-84.

Dumitrescu G., Lepadatu C., Ciurea C., 2014. Creating Virtual Exhibitions for Educational and Cultural Development, Informatica Economică 18(1), 102-110.

Filip F. G., 1996b. Information Technologies in Cultural Institutions. Studies in Informatics and Control 6(14), 385-400.

Cristian CIUREA este lector universitar doctor în cadrul Departamentului de Informatică și Cibernetică Economică din Academia de Studii Economice București. El a absolvit în anul 2007, ca șef de promoție, Facultatea de Ciberentică, Statistică și Informatică Economică din Academia de Studii Economice București. El a absolvit un masterat în Managementul Informatizat al Proiectelor (2010) și un doctorat în Informatică Economică (2011) în cadrul Academiei de Studii Economice București. Cristian deține un background solid în informatică și este interesat de domenii de cercetare precum sisteme colaborative, tehnologii mobile, automatizarea testării și calitate software.

Secţiunea III – Digitizarea colecţiilor – o modalitate modernă de prezervare şi diseminare

Proiecte internaţionale de digitizare ale Arhivelor Naţionale ale României

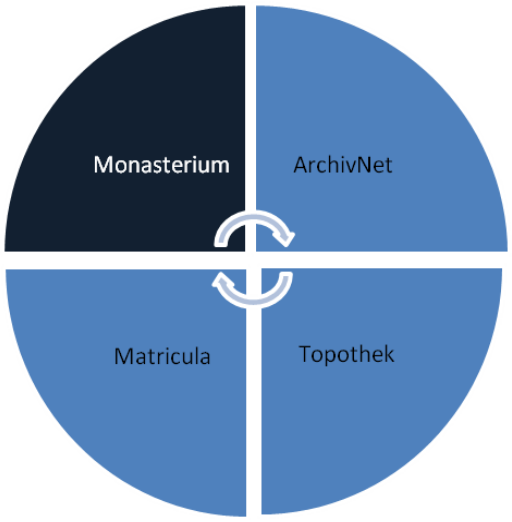
Codruţa MIHAILOVICI
mihailovicicodruta@yahoo.com
Arhivele Naţionale ale României

Rezumat: *Articolul înfăţişează fazele incipiente de publicare on-line a documentelor istorice aflate în depozitele Arhivelor Naţionale, prin implicarea în proiecte internaţionale de anvergură****: monasterium.net*** *şi* ***APEx.*** *Sunt, de asemenea, abordate teme precum standardele internaţionale de descriere a documentelor (****EAD****-Encoded Archival Description,* ***ISADG****), standardele de publicare/descriere a imaginilor-document, tendinţele de reorganizare a materialului arhivistic ignorându-se principiul teritorialităţii, beneficiile funcţionării în mediul virtual atât pentru deţinătorii patrimoniului cultural cat şi pentru utilizatori.*
Cuvinte cheie: *publicare documente on-line, monasterium.net, APEx, Arhivele Naţionale*

Digitizarea documentelor tradiţionale în scopul conservării, prezervării şi al accesului rapid la informaţii reprezintă o prioritate a societăţii informaţionale, aşadar, se impune să reprezinte o prioritate și pentru fondul documentar al Arhivelor Naționale din România pentru ca, mai apoi, procesul să cuprindă întreg Fondul Arhivistic Național. Prin acest procedeu, de constituire a unui fond digital (virtual) documentar, se poate asigura o bună promovare a valorilor naţionale, o mai bună diseminare a informaţiei şi o valorificare superioară, la nivel naţional şi internaţional. În încercarea de a îmbunătăţi accesul, sub aspectul vitezei şi al ariei de acoperire, precum şi de a oferi servicii de calitate, Arhivele Naționale ale României au dezvoltat în ultimii ani colaborări cu instituții internaționale pentru două proiecte de anvergură, aflate sub cupola digitizării: *monasterium.net* și *APEx*.

În ceea ce privește *monasterium.net*, se cuvine să amintim că reprezintă unul din cele patru platforme online inițiate și susținute de International Center for Archival Research (ICARUS)[1]:

Începuturile și coordonarea acestui organism își au locul în Austria, primele documente publicate online provenind din zona Austriei Inferioare unde numărul mânăstirilor a fost și este foarte mare iar cantitatea de arhivă emisă și păstrată, proporțională. Arhiva acestora acoperă o perioadă largă de timp – din Evul Mediu până în Epoca Modernă Timpurie și, datorită colaborării strânse între centrele monahale și instituțiile abilitate, a putut fi posibilă crearea unui sistem virtual de păstrare și regăsire a acestor surse de informare. Nucleul/punctul de plecare l-a constituit arhiva episcopală de la St. Pölten iar de aici, cu ajutor guvernamental și monahal, acțiunea a iradiat în 2006 în întreaga Europă.

[1] În momentul de față din ICARUS fac parte peste 160 de instituții științifice sau care păstrează patrimoniu documentar din 30 de țări europene, la care se adaugă Canada și S.U.A.

Depășind limitele naționale și de conținut, având suportul Ministerului pentru Educație, Artă și Cultură din Austria și pe cel al Uniunii Europene, *monasterium.net* a ajuns să fie astăzi o platformă care găzduiește nu doar arhivele mânăstirești ci o largă varietate de documente emise în epoci trecute, poate una din cele mai mari enciclopedii online conținând date despre sursele primare. Este vorba despre o platformă, administrată de organizația amintită mai sus, în care au fost introduse metadata și imagini a peste 400 000[2] de documente medievale/moderne (diplome, hrisoave ș.a.), accesibile în momentul de față online. Interfața este disponibilă în mai multe limbi: engleză, germană, polonă, sârbă, croată, slovenă, cehă, italiană, spaniolă, maghiară și, în proporție de peste 50%, în limba română. Toată această arhivă virtuală este pusă la dispoziția oricărei persoane interesate, fără costuri aferente. În ultimii ani, colaborarea în vederea atingerii scopului comun de constituire a unei arhive medievale/moderne virtuale a depășit granițele Europei, ajungând să se înscrie în rândul celor mai ample arhive virtuale de acest gen din lume.

Motto-ul după care își ghidează activitatea este sugestiv: *Vechile mărturii întâlnesc tehnologia de ultimă generație*. Informații din trecut sunt accesibile așadar prin intermediul acestui proiect într-un mod inovativ, respectând standardele internaționale (de descriere și publicare). **EAD** (Encoded Archival Description) este metoda corectă și indicată pentru a face

[2] Mai exact 411 762 de documente, 596 153 imagini, 1256 fonduri din 133 instituții de arhivă, conform datelor identificate pe *http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/home*

disponibile informațiile unui material arhivistic. EAD[3] reprezintă un standard internațional recunoscut (citibil) atât de om cât și de computer care s-a dezvoltat, în primul rând, pentru folosirea descrierii arhivistice și care direcționează către câmpurile ISAD(G). Are la bază deci standarde internaționale ceea ce conduce la ideea că este potrivit pentru schimbul de date, este interoperațional și util pentru prezervarea digitală.

Reluăm[4] ideea că, în acest nou context de arhivă virtuală, cele două dimensiuni primordiale **timpul** și **spațiul** își pierd din însemnătate, devenind chiar irelevante. Documentele sunt accesibile din orice colț al lumii, 24 de ore din 24, zi de zi, fără întârzieri și gratuit. Faptul că cel interesat nu mai este nevoit să parcurgă poate mii de kilometri pentru a vedea un document, înseamnă o considerabilă economie de timp și de bani. Sunt eliminate, de asemenea, granițele naționale și regionale. Piesa de arhivă este extrasă din contextul limitat al regiunii de proveniență și pusă la dispoziția cercetătorilor de pretutindeni. În acest fel pot fi reconstituite arhive emanate în același loc sau de aceeași instituție dar care, din cauza unor evenimente istorice, sociale ș.a., au fost împrăștiate în diverse locuri.

Restricții în ceea ce privește accesul la documentele publicate pe site-ul *monasterium.net* nu există decât generate de natura și caracteristicile actelor: limba/paleografia în care sunt redactate și limba în care este redată metadata (s-a procedat la redactarea acesteia în limba țării care postează documentele pentru a nu îngreuna ritmul de publicare prin folosirea obligatorie a unei limbi de circulație internațională).

Activitatea de digitizare a documentelor și prelucrarea fișierelor rezultate, atât cele necesare stocării în vederea prezervării, cât și copiile destinate publicării pe site se desfășoară conform cerințelor tehnice și standardelor în domeniu. Documentele sunt redate tip imagine (digitizate în format TIFF și publicate în format JPEG) și reprezintă, în facsimil, reproducerea fidelă a acestora. Fiecare imagine primește un cod de identificare (nume fișier) și conectare cu datele despre document, separate de semnul ,, _'' , în forma: **țara de proveniență (acronim)_instituția de arhivă (acronim)_denumire fond/colecție_data documentului (redată numeric fără spații în forma aaaallzz)_cota documentului**. În situațiile în care documentul are verso, recto acest aspect se menționează prin adăugarea _r sau _v iar dacă sunt mai multe imagini ale părții recto sau verso se completează cu cifre arabe despărțite de semnul ,,-''. De asemenea, cerințele standard în ceea ce privește imaginile impun existența

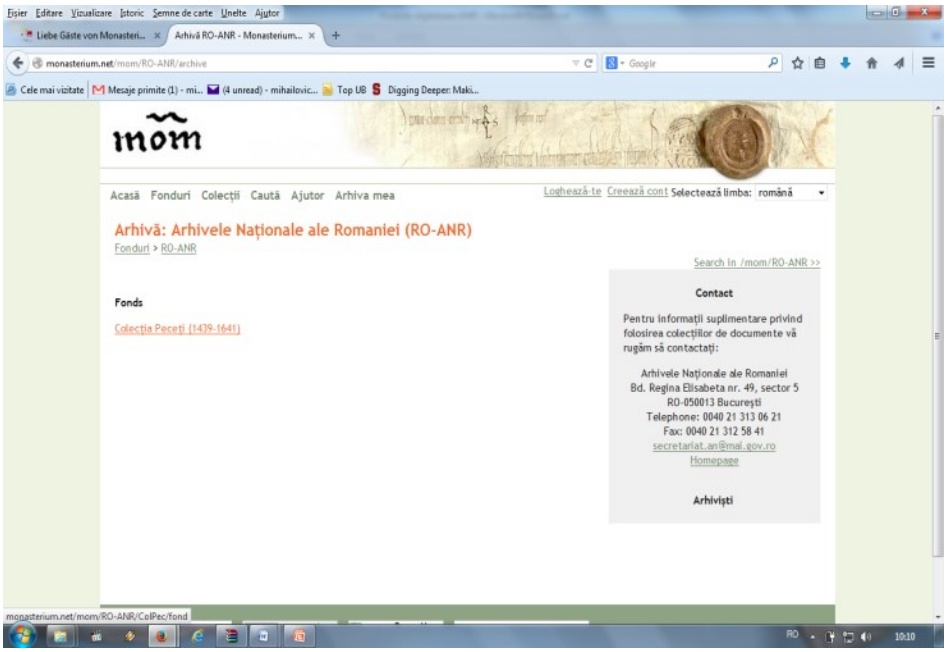
[3] EAD a fost dezvoltat de Society of America Arhivists și US Library of Congress.

[4] Considerăm că acesta este beneficiu cel mai important al procesului de digitizare și postare online a documentelor în acest secol al vitezei.

unei rigle cu standardul de culoare (*Kodak Colour Separation Guide Q13*) așezată lângă document, pe un fundal gri, luându-se măsuri ca toate părțile scrise să fie vizibile, inclusiv textul acoperit de plicatură sau legenda sigiliului.

Metadata a fost introdusă într-un număr de maximum 51 de câmpuri, cele mai importante referindu-se la cotă, dată emitere, rezumat, emitent, beneficiar, descrierea sigiliului sau al altui element de autentificare, informații despre caracteristicile externe și interne ale documentului, cotă veche (dacă e cazul), indice de nume, de locuri și general etc., respectându-se regula de nerepetare a informațiilor în câmpuri distincte.

Contribuția noastră la platforma *monasterium.net* se materializează, pentru început, în publicarea online a documentelor din Colecția *Peceți*.

Până la această dată a fost furnizată și este disponibilă online metadata pentru întregul corpus al colecției ce cuprinde 318 hrisoave/diplome[5] iar imagini există pentru 160 de documente. Cu scopul reliefării categoriilor de informație care poate fi regăsită pe *monasterium.net*, în ceea ce privește Colecția *Peceți* voi reda mai jos, pentru hrisovul nr. 138, câmpurile completate cu metadata[6]:

- Cota: Colecția Peceti I-138;

[5] Pe lângă hrisoave emise în secolele XV-XVIII, în această colecție au fost integrate, pe baza criteriului existenței a unui sigiliu atârnat, o serie de diplome din secolul XIX și una din secolul al XX-lea.'

[6] Descrierea unui document este în strânsă legătură cu numărul de ediții în care a fost publicat și care mi-au folosit ca sursă de documentare.

- Codul imaginilor:

RO_ANR_Peceti_14890313_138_r-1$$RO_ANR_Peceti_14890313_138_r-2;

- Data: 1489 (6997) mart. 13;
- Data numeric (aaaallzz): 14890313;
- Locul de emitere: Suceava;
- Conținut: Hrisovul lui Ștefan cel Mare vv., domnul Moldovei, prin care întărește lui Lupe, armașul, stăpânirea peste o moșie în hotarul Alboteștilor, la gura Săratei, cumpărată de la Nastea, Toma și Ilca, copiii lui Coste, și de la Ana și Sima, copiii lui Lazor, toți nepoții lui Oană vornicul, peste o seloște lângă Prut, cumpărată de la Stanciul, fiul lui Jurja Husea. A pus pecete Tăutul, logofăt, și a scris Toader;
- Emitent: Ștefan cel Mare vv.;
- Beneficiar: Lupe, armașul;
- Descrierea sigiliului: Pecete mare (110 mm), atârnată cu șnur de mătase roșie, scut heraldic triunghiular ascuțit, cap de bour, stea între coarne, luna și soarele de o parte și de cealaltă, în exergă, între două linii perlate, legenda † Пєчать Їw Стєфаиа воєвwд<ъ гос>подар Эємли Мwлдавскои;
- Suportul de scriere: pergament;
- Dimensiuni: 315x545 mm;
- Starea de păstrare: se completează doar dacă documentul sau sigiliul este deteriorat;
- Locul de păstrare:

București, Arhivele Naționale ale Romaniei, Biroul Arhive Medievale, Fonduri Personale și Colecții, Depozit 1C;

- Felul documentului: original;
- Alte detalii privind felul documentului sau completări:

Cu o traducere de G. Peșacov, din 26 iul. 1866$$Două fotografii la Institutul de Istorie și Arheologie "A.D. Xenopol" din Iași, Fotografii, III/23 a și b$$Fotografie la Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, MXXXVIII/80;

- Ediții: *Documente privind istoria României. A. Moldova, veacul XV, vol. II (1476-1500),* București, 1954, pp. 108-110$$*Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, vol. III (1487-1504)*, București, 1980, pp. 91-94$$Bogdan, Ioan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, București, 1913, pp. 372-375$$Hăjdeu, B. Petriceicu, *Archiva istorică a României*, tom. I (partea 1), București, Imprimeria Statului,1865-1867, pp. 154-156$$Melkisedek, episcopul Dunării de Jos, *Chronica Huşilor şi a episcopiei cu asemenea numire*. Apendice la..., București,1869, p. 7$$Rosetti, Radu,

Despre clasele agricole din Moldova, în "Revista nouă", an II (1889), pp. 108-109$$Rosetti, Radu, *Pământul, sătenii şi stăpânii*, tom. I, Bucureşti, 1907, p. 162;

- Cataloage cu regest: *Catalogul documentelor moldoveneşti, vol.I (1387-1620),* Bucureşti,1957, p. 59;
- Martori:

Zbiarea$$Neagul$$Duma$$Gangur$$Dragoş, vornic$$Hărman$$Iaţco Hudici$$Dajbog$$Ştefulde la Hotin$$Micotă, pârcălab de Neamţ$$Reaţeş, pârcălab de Neamţ$$Andreico Ciortorovschi$$Grozea, pârcălab de Orhei$$Ion Secară, pârcălab de Cetatea Nouă$$Clănău, spătar$$Boldor, vistier$$Andreico, ceaşnic$$Ion Frunteş, stolnic$$Eremia, postelnic$$Şandru, comis;

- Cotă veche: nu e cazul;
- Limba: slavonă;
- Indice toponimic:

Moldova$$Suceava$$Albotești$$Sărata$$Prut$$Hotin$$Neamț$$Orhei$$Cetatea Nouă;

- Indice de nume:

Ştefan cel Mare vv.$$ Lupe, armaş$$ Nastea$$ Toma $$ Ilca$$ Coste$$Ana$$Sima$$Lazor$$Oană, vornic$$Stanciul$$Jurja Husea$$ Tăutul, logofăt $$Toader$$Zbiarea$$Neagul$$Duma$$Gangur$$Dragoş, vornic$$Hărman$$Iaţco Hudici$$Dajbog$$Ştefulde la Hotin$$Micotă, pârcălab de Neamţ$$Reaţeş, pârcălab de Neamţ$$Andreico Ciortorovschi$$Grozea, pârcălab de Orhei$$Ion Secară, pârcălab de Cetatea Nouă$$Clănău, spătar$$Boldor, vistier$$Andreico, ceaşnic$$Ion Frunteş, stolnic$$Eremia, postelnic$$Şandru, comis;

- Indice general: nu e cazul (mănăstiri, unităţi de măsură, monedă, dări ş.a.)

Cea de-a doua colaboare internațională pe care Arhivele Naționale o dezvoltă începând cu anul 2014, în vederea publicării online a descrierilor de documente, este APE**x** **(** The **A**rchives **P**ortal **E**urope network of e**x**cellence).

Acest proiect european are drept scop stabilirea unor practici comune în vederea continuării, dezvoltării și susținerii unui alt proiect mai vechi, APEnet (The **A**rchives **P**ortal **E**urope), o platformă de arhivă creată în anul 2009, la indicațiile Comisiei Europene și susținută financiar de aceasta prin programul ICT-PSP. Scopul comun al celor două inițiative se concretizează în realizarea unei platforme unice pan-europeană la care să adere cât mai multe și diverse instituții creatoare și păstrătoare de arhivă, ale căror informații - referitoare atât la materialul documentar cât și la instituția în sine, să devină accesibile printr-un singur punct de acces. The **A**rchives **P**ortal **E**urope poate găzdui și publica online doar elementele de metadata, nu și imaginile digitale, către acestea fiind posibilă afișarea legăturii care să conducă spre website-ul propriu. Interesul crescut manifestat de instituțiile care păstrează atât documente cât și fond de carte, APEx având și avantajul de a reprezenta cel mai mare agregator către Europeana, transpare din statisticile care arată că, în momentul de față, numărul acestora a ajuns la aproape 900, provenind din 32 de țări europene. Fiind o colaborare relativ recentă, contribuția Arhivelor Naționale se reduce momentan la descrierea instituției (sediul central și filiale județene) pe baza standardelor apeEAC-CPF (Encoded Archival Context – Corporate Bodies, Person, Families[7], adaptate conform cerințelor portalului), căutându-se soluții pentru identificarea căilor de importare în APE a descrierilor de material documentar existente deja pe portalul instituției.

Natura dublă a instituțiilor deținătoare de arhivă și fond de carte a fost cu mult timp în urmă anticipată: au rămas, pe de o parte, instituţii tradiționale cu săli de lectură, fonduri și colecţii de documente/carte și, pe de altă parte, au devenit organizaţii virtuale care oferă o gamă variată de servicii *online*; succesul a fost asigurat de faptul că a fost încurajată cercetarea și dezvoltarea unor noi modele de funcţionare a procesului de

[7] Standardele de descriere/întocmire a fișelor de autoritate pentru creatorii/deținătorii de documente create de International Council of Archives în anul 1996, ultima versiune datând din 2004.

cercetare care să îmbine perfect latura tradiţională cu latura modernă. Rolul lor s-a extins, de la achiziţia, prelucrarea şi furnizarea documentelor, la un alt fel de organizare a cunoştinţelor şi a informaţiilor specializate, punând accentul pe evaluare, adăugarea de valoare şi validare în tranzacţiile cu publicul iar specialiştii în ştiinţa informării au competenţa de a parcurge şi analiza relevanţa unui document, de a-l sistematiza şi oferi utilizatorilor interesaţi, după cum au şi capacitatea de a recepţiona şi analiza *feedback*-ul primit de la utilizatori pentru o perpetuă reconsiderare a modului de prelucrare şi diseminare a unui conţinut.

Codruța MIHAILOVICI este arhivist-paleograf la Arhivele Naționale, din anul 2003, când a absolvit Facultatea de Arhivistică, București. De-a lungul timpului a participat la diverse proiecte-pilot (ICA-AtoM, International Council on Archives - Access to Memory), iar în 2010 a realizat documentația pentru aderarea Arhivelor Naționale la ICARUS (International Center for Archival Research), având ca rezultat postarea on-line, pe platforma monaterium.net, a documentelor dintr-o colecție specială (Peceți). În prezent, îndeplinește funcția de Country Manager în cadrul unui alt proiect internațional APEx (Archives Portal Europe), principalul agregator către Europeana.

Diseminarea informaţiei dobrogene patrimoniale în mediul electronic

Corina-Mihaela APOSTOLEANU
capostoleanu@yahoo.co.uk
Biblioteca Judeţeană „Ioan N. Roman", Constanţa

Rezumat: *Acest articol prezintă proiectul de digitizare a documentelor vechi dobrogene, iniţiat de Biblioteca Judeţeană „Ioan N. Roman" Constanţa, începând cu anul 2004, în scopul salvării colecţiilor pe suporturi tradiţionale-hârtie şi microflm-cât şi pentru a disemina informaţia, spre un număr cât mai mare de utilizatori, respectiv, a oferi noi servicii la distanţă. Numărul de solicitări, pentru aceste tipuri de documente, este într-o continuă creştere. Tehnologiile informaţiei permit cunoaşterea fondului patrimonial al bibliotecilor, indiferent la ce distanţă s-ar afla acestea de utilizatori, într-o epocă în care spaţiul şi timpul sunt revalorizate. Cerinţa naturală a utilizatorilor de informaţie deţinută de structurile info-documentare,în această epocă dominată de o puternică amprentă tehnologică, este accea de a avea acces „total" la documente. Specialiştii în ştiinţele informării cunosc marile avantaje ale unor astfel de proiecte pe termen lung, căci valoarea adăugată documentelor, pe care bibliotecile le deţin deja, şi punerea lor într-o largă circulaţie sunt noua „carte de vizită" a serviciilor în domeniu.*

Cuvinte cheie: *tehnologia informaţiei, digitizare, diseminarea informaţiei,mediu virtual, servicii de bibliotecă*

Ultimele decenii au adus schimbări esenţiale în activitatea bibliotecilor, atât din punctul de vedere al producerii informaţiei, cât şi al diseminării acesteia către utilizatorii ce vizitează sediul instituţiei, ori care se află la distanţă. Noile strategii de dezvoltare a structurilor info-documentare vizează extinderea serviciilor de bibliotecă spre mediul virtual, respectiv exploatarea la maximum a facilităţilor oferite de tehnologia infomaţiei. Scopul final al acestor demersuri este legat atât de informare şi documentare, cât şi de educaţie, documentele fiind accesibile prin variate canale de comunicare, via Internet.

Este cunoscut faptul că, atunci când realizează căutări în bazele de date ale bibliotecilor, utilizatorii îşi doresc să găsească textele integrale ale documentelor, de aceea, biblioteca digitală devine un real exemplu de acces total la informaţia totală.

Specialiştii în ştiinţele informării cunosc marile avantaje ale unor astfel de proiecte pe termen lung, căci valoarea adăugată documentelor, pe care bibliotecile le deţin deja, şi punerea lor într-o largă circulaţie sunt noua „carte de vizită" a serviciilor în domeniu. În acest sens, bibliotecarii, în calitate de specialişti în ştiinţele informării, au rolul de a îndruma utilizatorii în accesarea mediului electronic, pe care aceştia trebuie să îl perceapă ca fiind prietenos. Însuşi termenul de „utilizator al bibliotecii"- folosit astăzi în locul celui de „cititor al bibliotecii"- arată solicitarea de servicii şi un grad ridicat de participare în procesul cognitiv-educaţional-informaţional.

Biblioteca Judeţeană „Ioan N. Roman" din Constanţa deţine o importantă colecţie de documente referitoare la Dobrogea, foarte solicitată de variate categorii de utilizatori. În contextul mai sus amintit, în cele ce urmează vom prezenta proiectul de modernizare şi diversificare a produselor şi serviciilor de bibliotecă, respectiv de valorificare superioară a fondului documentar dobrogean existent în colecţiile instituţiei. Proiectul ce vizează diseminarea informaţiei patrimoniale în mediu electronic se dezvoltă ca o cerinţă naturală, într-o epocă având o puternică amprentă tehnologică.

În cele ce urmează, vom prezenta aspecte legate de dezvoltarea bibliotecii digitale cu conţinut dobrogean, fără a insista pe detaliile tehnologice, considerând că acestea ţin mai degrabă de organizarea internă a activităţii şi de un alt tip de demers decât cel de faţă.

Condiţiile existente la momentul începerii proiectului, în anul 2004, erau următoarele [1]:

• Biblioteca Judeţeană „Ioan N. Roman" din Constanţa deţine o importantă colecţie de presă veche dobrogeană pe suport de hârtie şi pe suport de microfilm (aproximativ 700 de titluri), atât ale românilor, cât şi ale minorităţilor etnice, publicaţii ce acoperă perioada 1878-1944[2];

[1] Menţionăm că proiectul se desfăşoară în continuare, o parte din rezultate sunt accesibile pe pagina de web a BJ Constanţa, la adresa http://www.biblioteca.ct.ro/ ; activităţile specifice proiectului se realizează prin colaborarea dintre compartimentul de bibliografie dobrogeană şi compartimentul Proiectare grafică, digitizare, tehnoredactare, servicii informatice pentru utilizatori

[2] Exprimarea situaţiei existente la momentul începerii proiectului este la timpul prezent din două motive-proiectul continuă şi unele dintre documente se mai află încă în imposibilitate de consultare în afara instituţiei

• Cercetătorii, istoricii, jurnaliştii, studenţii solicită în mod frecvent această colecţie, având interese de informare şi documentare ce vizează evoluţia istorică a provinciei istorice Dobrogea. Toate aceste cereri de informare presupun consultarea documentelor originale, care în timp se degradează, în cazul hârtiei, cu toate etapele de recondiţionare prin care unele dintre acestea un trecut;

• Microfilmele au o vechime de aproximativ 40 de ani, se află într-o stare precară, iar aparatul (documator) cu ajutorul căruia pot fi consultate, este total depăşit tehnic;

În aceste condiţii, serviciile erau improprii, deoarece un utilizator poate consulta o dată un document, pentru unele dintre microfilme, vizualizarea era destul de dificilă şi cu un cosum mare de timp, iar diseminarea informaţiei aflate pe aceste suporturi, în afara bibliotecii, era practic imposibilă.

Obiectivele proiectului:

- democratizarea accesului la informaţie;
- dezvoltarea serviciilor de bibliotecă şi sporirea calităţii acestora, printr-un acces mai larg la documente (consultare rapidă, simultană a aceluiaşi document de către mai mulţi utilizatori, punerea la dispoziţia acestora a informaţiilor imprimabile, copii electronice ale informaţiilor nonexistente în bibliotecă, acces la distanţă);
- completarea bibliografiei destinate învăţământului preuniversitar şi universitar;
- introducerea în circuitul informaţional (naţional, mondial) a patrimoniului dobrogean, cu impact şi asupra cooperării între instituţii şi organizaţii culturale;
- stoparea degradării documentelor şi conservarea memoriei culturale;
- formarea deprinderilor de utilizare a documentelor electronice;
- creşterea numărului de utilizatori ai bibliotecii;
- creşterea impactului noilor tehnologii ;
- utilizarea în bibliotecă şi a altor categorii de informaţii, care acum nu fac obiectul activităţii de bibliotecă (ex. transferul de informaţii între diferite instituţii, organizaţii şi bibliotecă);
- completarea patrimoniului informaţional dobrogean, prin utilizarea unor surse insuficient exploatate, până în prezent;
- sensibilizarea comunităţii asupra importanţei cunoaşterii istoriei locale

Modalităţi de identificare a grupurilor ţintă şi a tipurilor de documente:

Analiza tipurilor de solicitări, adresate compartimentului de bibliografie locală, precum şi a nivelului de complexitate a acestora, au constituit elementele de bază ale selecţiei documentelor; la acestea, s-au adăugat aspecte legate de gradul de degradare a unora dintre periodice sau cărţi, respectiv microfilme, care, solicitate cu o mare frecvenţă, pot ajunge în situaţia ca în viitor să nu mai poată fi consultate, nici măcar la sediul bibliotecii. Detectarea documentelor compromise fizic şi identificarea posibilităţilor de recuperare a informaţiei s-au aflat şi se află permament în atenţia bibliotecarilor şi bibliografilor.

Au existat, de asemenea, dialoguri cu utilizatorii, în vizitele lor la sediu ori via e-mail, pentru cei aflaţi la distanţă, pentru a observa nevoile deja existente de informare ale acestora, dar şi pentru identificarea unor noi centre de interes documentar. Nu au fost neglijate nici evaluarea conţinutului documentelor solicitate şi valoarea lor patrimonială, pentru a se identifica prioritățile, dar şi numărul de exemplare.

Grupuri ţintă[3]:

- Studenţi, elevi;
- Cadre didactice;
- Cercetatori (istorici, arheologi, cadre didactice universitare, sociologi, psihologi etc.);
- Bibliografi şi arhivişti;
- Jurnalişti;
- Instituţii de cultură, organizatii, asociaţii, firme;
- Comunităţi etnice;
- Grupuri cu nevoi speciale

Pentru obţinerea unor informaţii cu privire la structura grupurilor ţintă, am considerat necesară utilizarea unor mijloace de tip sondaj sau anchetă. Acestea au vizat acei utilizatori care vizitează BJ Constanţa un timp considerat ca fiind reprezenativ pentru a formula concluzii. Aceleaşi aspecte au fost luate în considerare şi cu privire la utilizatorii de la distanţă. Studiile respective oferă o imagine nuanţată asupra utilizatorilor, care au cunoştinţă despre acest proiect, sunt informaţi cu privire la

[3] Acestea au fost identificate ca grupuri ţintă, dar, în esenţă, întreaga comunitate este beneficiara acestui proiect, prin conservarea istoriei acestei provincii istorice

rezultate, prin punerea la dispoziţie a unui număr din ce în ce mai mare de documente digitizate şi care pot fi astfel co-participanţi la proiect, prin noile solicitări şi sugestiile oferite bibliotecii. În acest mod, serviciile bibliotecii digitale sunt apreciate chiar din momentul apariţiei lor şi au şanse reale de a fi îmbunătăţite mai rapid.

Integrarea în sistemul informaţional al bibliotecii se realizează prin:

- procesări şi prelucrări superioare ale documentelor digitale obţinute (OCR, corecturi pe text, formatări, prelucrare superioară de imagini;
- verificări şi corecturi conversii, arhivări în alte formate, etc);
- completarea catalogului electronic cu descrierile bibliografice aferente;
- integrarea informaţiei disponibile în sistemul informatic;
- asigurarea informaţie on-line, schimb informaţional;
- optimizarea permanentă a sistemului informaţional

Categoriile de documente digitizate sunt următoarele[4] :

- cărţi - pe suport de hârtie
- periodice - pe suport de hârtie şi pe microfilm;
- manuscrise
- hărţi
- iconografie (cărţi poştale ilustrate)
- diapozitive

Impactul generat de implementarea proiectului vizează:

- crearea şi organizarea bibliotecii digitale - acces la informaţia totală;
- amplificarea rolului bibliotecii de creator şi furnizor de informaţie;
- acces mai simplu, mai larg şi mai rapid la documente/ informare şi documentare globală, rapidă şi calitativ superioară;
- diversificarea tipurilor de beneficiari, prin identificare a noi interese de informare şi documentare;
- valorificarea superioară (în sensul facilitării şi îmbunătăţirii accesului) a colecţiilor de documente referitoare la provincia istorică Dobrogea, inclusiv a celor referitoare la istoria comunităţilor etnic;

[4] vezi imaginile de exemplificare

• extinderea serviciului tradiţional de bibliotecă la media non-tipărită şi utilizarea la maximum a facilităţilor oferite de tehnologia informaţională;

• impunerea bibliotecii ca centru local de promovare a tehnologiei informaţiei;

• grad sporit de apreciere a serviciilor bibliotecii de către utilizatori

Diseminarea rezultatelor proiectului către:

• instituţii de învăţământ, arhive, instituţii din reţeaua info-documentară;

• instituţii de cultură, alte tipuri de organizaţii, specialişti în ştiinţele informării;

• persoane fizice

prin:

- pagina web a bibliotecii/ full text, catalog on-line, link-uri;
- partajare informaţională;
- reţele de socializare;
- poşta electronică;
- mass-media;
- materiale publicitare;
- workshop-uri;
- articole în reviste de specialitate;
- participarea la întâlniri profesionale;
- schimburi de experienţă cu realizatori de proiecte similare;

Un proiect de o asemenea anvergură nu poate fi încheiat cu succes într-un timp scurt, fiind cunoscute investiţiile materiale, dar şi cele de timp şi personal necesare pentru derularea lui. Libertatea utilizării informaţiei îşi găseşte astfel o definiţie reală în posibilitatea fiecărui utilizator de a se informa, oriunde se află. Cu toate că utilizatorii tind să solicite anume documente, în funcţie de nevoile lor de informare, la un moment dat, observarea multitudinii de surse noi, îi determină să îşi schimbe comportamentul informaţional şi să îşi dorească să obţină mult mai multe informaţii. Nu puţine au fost situaţiile de acest gen şi la BJ „Ioan N. Roman" din Constanţa, fie că este vorba de vizitele la sediu, ori de accesul de la distanţă. Simultaneitatea şi rapiditatea informării au creat noi configurări ale noţiunii de libertate, mai sus enunţată. Treptat, utilizatorii de la distanţă, ocupă o poziţie din ce în ce mai importantă în strategiile de dezvoltare a sistemului informaţional al bibliotecilor.

Proiectul de valorificare la un nivel superior a informaţiei dobrogene constituie o etapă importantă în evoluţia generală a ideii de informare şi documentare în biblioteca publică, având un impact major asupra relaţiei dintre structura info-documentară şi utilizatorii săi.

Anexa - Lista de figuri

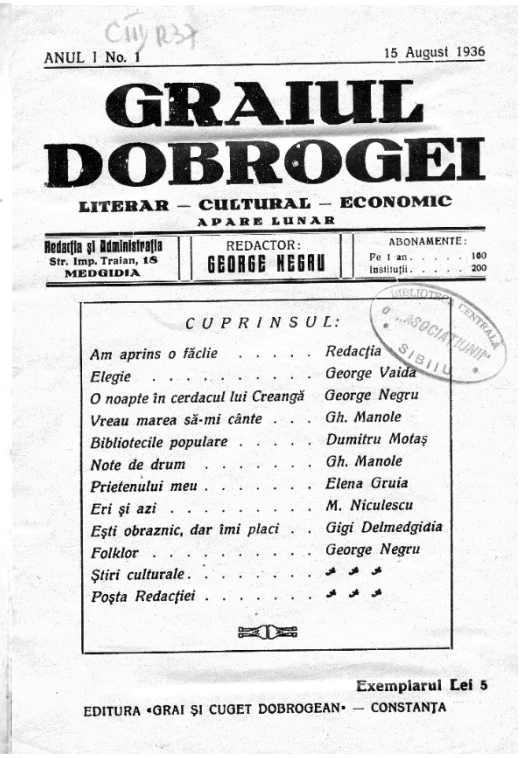
COASTA de ARGINT

Ziarul cultural al Universităţii libere din Balcic

Balcicul în 1834 — Desen de Durand Brager

Câteva gânduri pentru Balcic.

MARIA
Regina României

ANUL I No. 1 — 15 August 1936

GRAIUL DOBROGEI

LITERAR — CULTURAL — ECONOMIC

APARE LUNAR

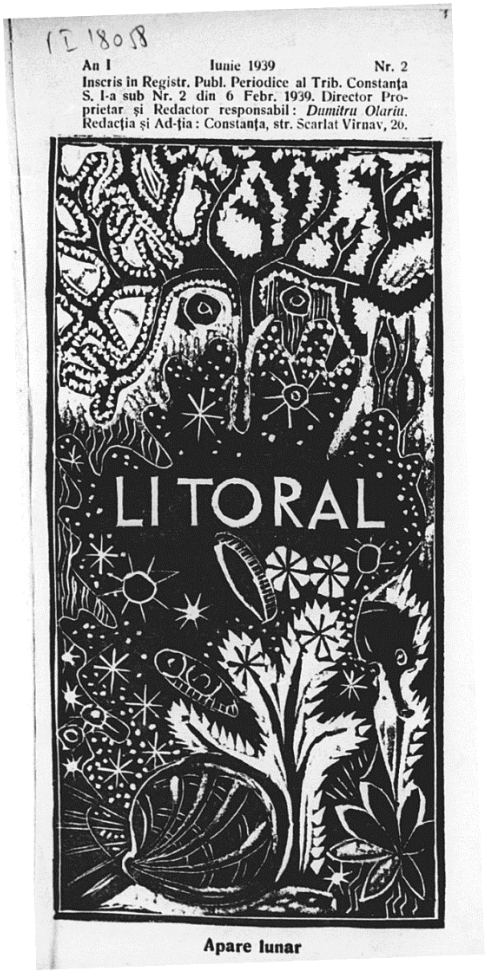
Redacţia şi Administraţia Str. Imp. Traian, 18 MEDGIDIA | REDACTOR: GEORGE NEGRU | ABONAMENTE: Pe 1 an . . . . 160, Instituţii 200

CUPRINSUL:

Am aprins o făclie . . . . . Redacţia
Elegie . . . . . George Vaida
O noapte în cerdacul lui Creangă George Negru
Vreau marea să-mi cânte . . . Gh. Manole
Bibliotecile populare . . . . . Dumitru Motaş
Note de drum . . . . . Gh. Manole
Prietenului meu . . . . . Elena Gruia
Eri şi azi . . . . . M. Niculescu
Eşti obraznic, dar îmi placi . . Gigi Delmedgidia
Folklor . . . . . George Negru
Ştiri culturale . . . . . * * *
Poşta Redacţiei . . . . . * * *

Exemplarul Lei 5

EDITURA «GRAI ŞI CUGET DOBROGEAN» — CONSTANŢA

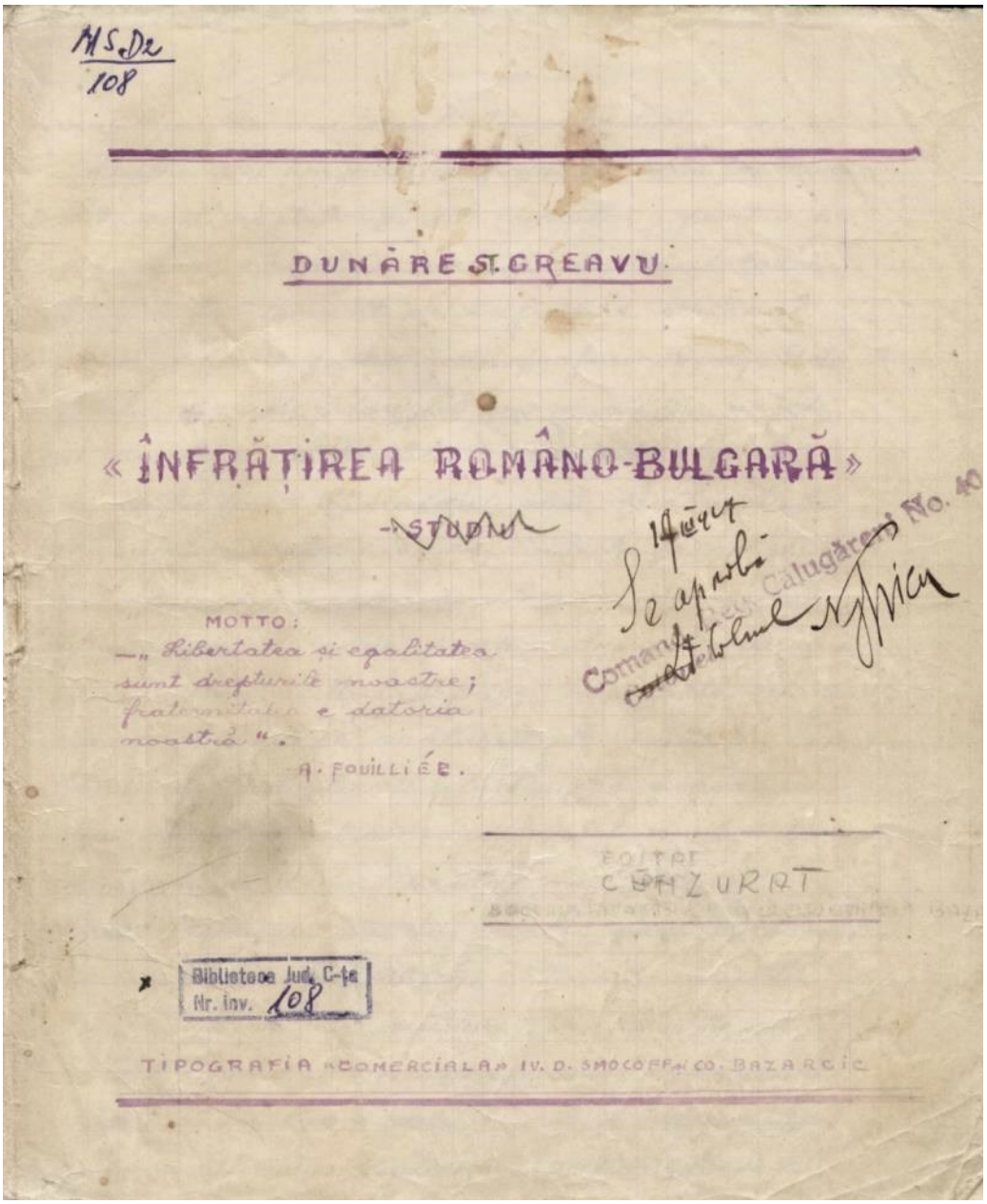

An I — Iunie 1939 — Nr. 2

Inscris în Registr. Publ. Periodice al Trib. Constanţa S. I-a sub Nr. 2 din 6 Febr. 1939. Director Proprietar şi Redactor responsabil: *Dumitru Olariu.* Redacţia şi Ad-ţia: Constanţa, str. Scarlat Virnav, 20.

LITORAL

Apare lunar

MS. Dz
108

DUNĂREA ST. GREAVU

«ÎNFRĂȚIREA ROMÂNO-BULGARĂ»

-STUDIU-

14 ianuarie
Se aprobă
Comandantul Cercului Călugăreni No. 40
Locotenent

MOTTO:
— „Libertatea și egalitatea sunt drepturile noastre; fraternitatea e datoria noastră".
A. FOUILLIÉE.

FOTOT
CENZURAT

Biblioteca Jud. C-ța
Nr. inv. 108

TIPOGRAFIA «COMERCIALA» IV. D. SMOCOFF & CO. BAZARGIC

Cooperarea popoarelor în a rezolvi marile probleme, cari până acum erau clasificate de neamuri singulare sau cel mult în tovărăşii restrânse, dictate de interese politice mai mult sau mai puţin pasagere, - e unul dintre cele mai caracteristice fenomene ale vremurilor noastre. Societatea Naţiunilor, care din zi în zi devine tot mai utilă, un tot mai puternic factor mondial, « înconjurându-se de un maximum de garanţii de imparţialitate şi de obiectivitate », - după expresia lui Leon Bourgeois -, e adevărat, şi-a formulat soluţii juridice aşa de apropiate echitatea absolută, pe cât îi îngăduesc metodele omeneşti. Factorul psichologic nou şi de însemnătate capitală, relevat prin procedeul de lucru al acesteia, merită toată atenţia internaţională. Căci, într-adevăr a făcut mult pentru dreptul public internaţional, deoarece a nimicit pe cât a fost posibil, « metodul

Constanţa, Pavilionul M. S. Reginei de pe Dig

Corina-Mihaela APOSTOLEANU, absolventă a Facultăţii de Filologie, Universitatea din Craiova, română-engleză, 1996. În anul 2002 a absolvit cursurile post-universitare de Bibliologie şi Ştiinţa Informării, Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti. Din 2009, Doctor în Litere, specializarea Biblioteconomie, Universitatea Bucureşti. Este sef al Serviciului Dezvoltarea Colecţiilor, Prelucrare, Informare Bibliografică, Biblioteca Judeţeană „Ioan N. Roman” Constanţa.

Proceduri de digitizare în Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Cluj

Róbert BODNÁR
bodnar_robert@yahoo.com
Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Cluj-Napoca

Rezumat: *Într-o bibliotecă medie/mare este necesar stabilirea unor reguli şi fluxuri de lucru în procesul de digitizare pentru a elimina cât mai multe greşeli şi a optimiza fluxul de lucru în şi între departemente. Noi am încercat din propria experienţă să alcătuim proceduri şi reguli care să ne ajute în munca de zi cu zi.*
Cuvinte cheie: *flux de lucru, digitizare, proceduri, bibliotecă digitală, reguli de digitizare*

Scurt istoric

În BCU Cluj digitizarea documentelor s-a început din anul 2005, când biblioteca a primit o donaţie incluzând şi un scanner cu software special pentru prelucrarea documentelor. Primele documente digitizate au fost câteva volume din revista Gazeta de Transilvania, fiind şi semnalate online pe pagini web.

În 2008 s-a înfiinţat Laboratorul de Digitizare, cu echipamente de lucru speciale, personal şi spaţiu dedicat, iar digitizarea s-a axat pe constituirea colecţiei Transsilvanica şi digitizarea cataloagelor tradiţionale pe fişe. Criteriile de selecţie pentru documentele digitizate au fost: reprezentativitatea pentru regiunea transilvăneană, valoarea documentară, prezervarea şi promovarea patrimoniului deţinut, gradul de solicitare şi respectarea legii copyrightului.
Documentele digitizate au fost şi continuă să fie prezentate pe pagini HTML accesibile din pagina de web a bibliotecii[1].

Odată cu dezvoltarea colecţiei de documente supuse procedurii de recunoaştere optică a caracterelor (OCR-zare), a crescut şi necesitatea pentru crearea unui sistem care să asigure funcţia de căutare şi în interiorul documentelor procesate prin această metodă. Aşa că în anul 2010 s-a început implementarea sistemului bazat pe programul DSpace, care oferă posibilitatea căutării atât în metadate, cât şi în textul ocr-izat al documentelor.

[1] http://documente.bcucluj.ro

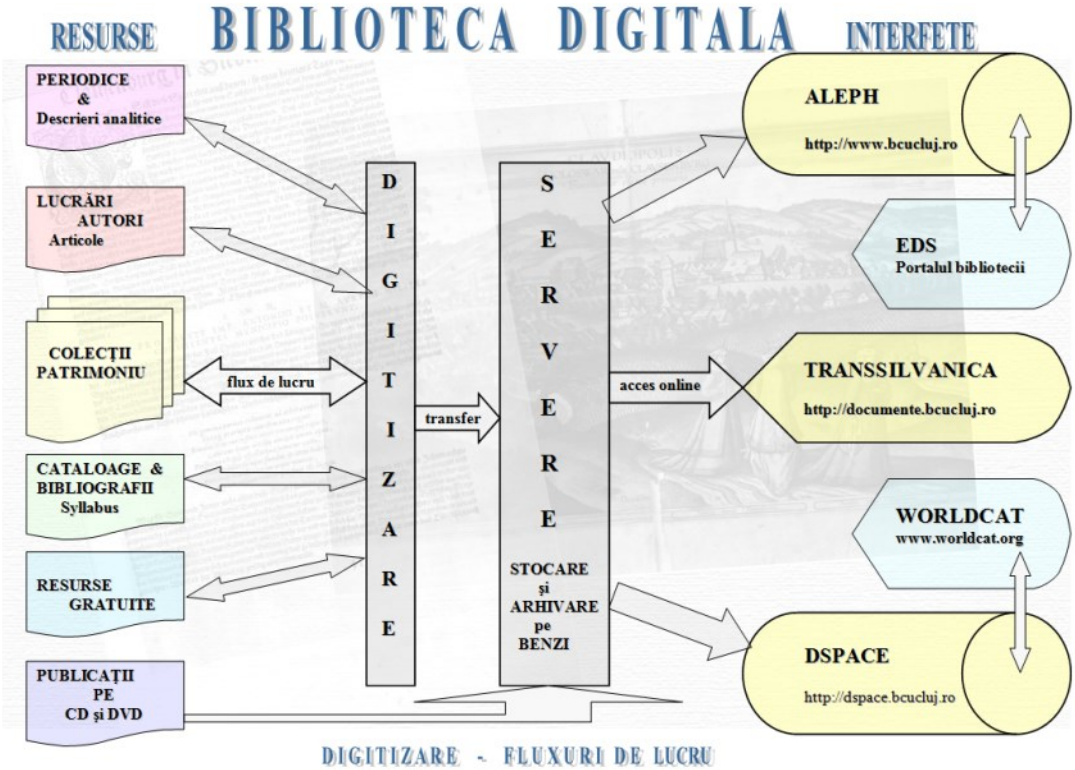
Această colecție conține toate documentele digitizate de biblioteca noastră, plus toate documentele donate in format digital, cele obținute prin colaborări cu alte instituții, și cele editate de BCU Cluj. Sistemul a fost deschis publicului în 2011.[2]

În acest moment sunt accesibile atât paginile web create de la începuturi, cât și biblioteca digitală bazată pe Dspace.

Toate materialele digitizate sunt semnalate în catalogul online al bibliotecii, și în catalogul internațional Worldcat.[3] Colecția digitală este prezentă în acest catalog din 2011, dar începând cu 2015 tot catalogul bibliotecii este regăsibil în Worldcat.

Trebuie să mai menționăm și digitizarea cataloagelor tradiționale, care au ajuns deja la peste două milioane de fișe digitizate. Aceste fișe sunt puse la dispoziția publicului pe o pagină separată, cu posibilitatea de a solicita online servirea aceste documente, cărți sau periodice, din depozite în sălile de lectură.[4]

În imaginea de mai jos puteți urmării ce digitizăm și unde semnalăm aceste documente digitizate:

Reguli de digitizare

[2] http://dspace.bcucluj.ro/

[3] http://www.worldcat.org

[4] http://www.bcucluj.ro/re/catalogold/

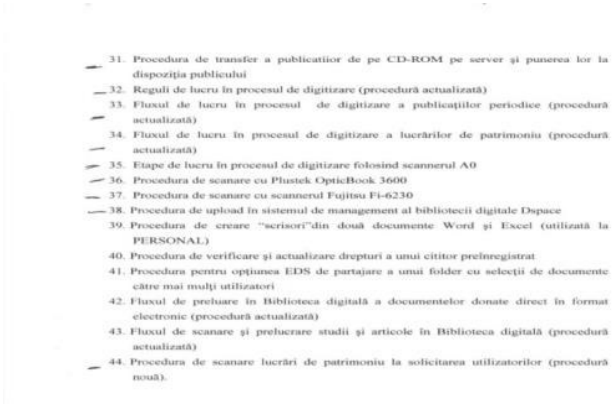
Chiar din primele luni de activitate a laboratorului de digitizare s-a încercat stabilirea fluxului de lucru, implicând colaborarea strânsă cu departamentele din bibliotecă şi comisia de selecţie a documentelor, regulile de digitizare pentru diferite tipuri de documente, precum şi modalităţile de stocare, arhivare şi accesare online a documentelor digitizate.[5]

S-au stabilit reguli de digitizare în funcţie de tipurile de documente, şi în funcţie de unde provine documentul respectiv.

S-au conceput reguli de digitizare

- pentru periodice,
- pentru documente de patrimoniu,
- materiale iconografice
- pentru donaţii în format digital, etc.

Sigur că multe din punctele acestor reguli se regăsesc în aproape toate variantele, dar sunt şi întrebări/probleme care diferă şi care necesită răspunsuri diferite.

31. Procedura de transfer a publicatiior de pe CD-ROM pe server şi punerea lor la dispoziţia publicului
32. Reguli de lucru în procesul de digitizare (procedură actualizată)
33. Fluxul de lucru în procesul de digitizare a publicaţiilor periodice (procedură actualizată)
34. Fluxul de lucru în procesul de digitizare a lucrărilor de patrimoniu (procedură actualizată)
35. Etape de lucru în procesul de digitizare folosind scannerul A0
36. Procedura de scanare cu Plustek OpticBook 3600
37. Procedura de scanare cu scannerul Fujitsu Fi-6230
38. Procedura de upload în sistemul de management al bibliotecii digitale Dspace
39. Procedura de creare "scrisori"din două documente Word şi Excel (utilizată la PERSONAL)
40. Procedura de verificare şi actualizare drepturi a unui cititor preînregistrat
41. Procedura pentru opţiunea EDS de partajare a unui folder cu selecţii de documente către mai mulţi utilizatori
42. Fluxul de preluare în Biblioteca digitală a documentelor donate direct în format electronic (procedură actualizată)
43. Fluxul de scanare şi prelucrare studii şi articole în Biblioteca digitală (procedură actualizată)
44. Procedura de scanare lucrări de patrimoniu la solicitarea utilizatorilor (procedură nouă).

Proceduri în Lab. de Informatică şi Digitizare

Ca să vedem ce conţin aceste reguli, putem să ne uităm de exemplu la regurile pentru periodice. În primul rând am împărţit aceste documente în mai multe categorii, în funcţie de procedurile logice ce trebuie urmate:

- am încercat să formulăm câteva reguli tehnice de bază pentru formatul fişierelor rezultate în urma scanărilor. În exemplul amintit mai sus acestea ar fi tiff-ul şi pdf-ul cu câteva caracteristici predefinite, cum ar fi rezoluţia, compresia imaginilor.

[5] CURTA, Olimpia, Hosu, Lucia, Róbert Bodnár. Digitization between necessity and challenge. În: The 6th INTERNATIONAL CONFERENCE on Information Science and Information Literacy, Sibiu, 1-23 Aprilie, 2015. CD-ROM.

- am conceput o denumire pentru fișierele rezultate prin care să le regăsim cât mai repede de unde provin și unde pot fi regăsite. Așa am ajuns la un nume de fișier destul de lung, care poate să conțină până la 8-9 elemente, ca fondul, anul, numărul, etc.
  Numele unui pdf în cazul periodicelor ar arăta așa:
  BIBLIOTECA_FOND_COTA_AN_VOL_NR.PDF
- următorul pas ține de stocarea fișierelor. Acest lucru este făcut de laboratorul de informatică. Aici sunt descrise informațiile unde și cum vor fi salvate fișierele rezultate după scanare
- ca să ajungă la public, aceste documente digitale trebuie să fie încărcate în diferite sisteme. Ultimul pas reglementează unde și în ce mod vor fi prezentate aceste documente.
  Cum se vede și din prima imagine, aceste sisteme pot să se refere atât la catalogul, cât și la pagina Transsilvanica, respectiv biblioteca digitală Dspace.

Fluxuri de lucru

În scopul fluidizării colaborării dintre diferite departamente ale bibliotecii, implicate în procesul de digitizare, am încercat să stabilim niște fluxuri de lucru împreună cu colegii de la departamentele respective. Ce departamente sunt incluse în fluxurile de digitizare:

- Departamentul de informatică
- Laboratorul de digitizare
- Colecțiile Speciale
- Biroul de catalogare
- Secretariat

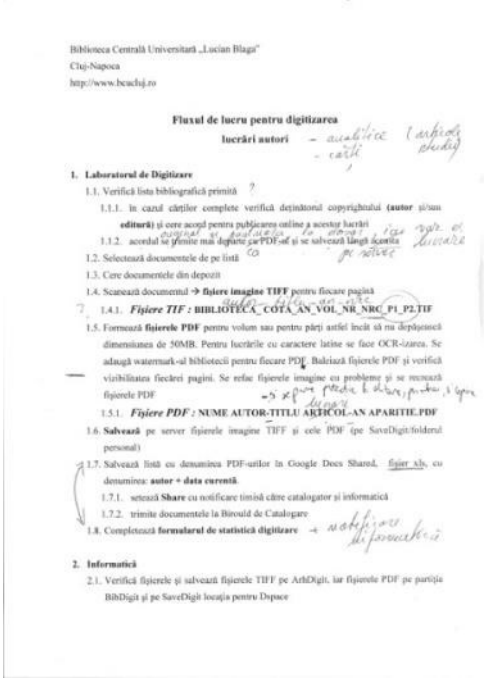
  Rolul fiecărui departament este semnalat separat, punctual în toate procedurile. Fără să intrăm în prea multe detalii putem amintii câteva exemple:
- Laboratorul de digitizare poate fi responsabil pentru solicitarea documentelor, scanare și prelucrarea imaginilor, denumirea fișierelor, etc.
  Aici sunt amintite etapele, dar regulile sunt detaliate în regulile de digitizare amintite mai sus.
- Colecțiile speciale pregătesc documentul, incluzând catalogarea lor dacă este nevoie, completează descrierile

- Biroul de catalogare ne ajută la catalogare și completarea descrierilor documentelor din alte surse decât Colecțiile speciale
- Laboratorul de informatică este responsabil pentru salvarea și arhivarea documentelor, respectiv pentru o parte din punere la public
- tot Laboratorul de digitizare se ocupă de cealaltă parte a punerii la public a documentelor

În majoritatea fluxurilor acești pași sunt asemănătoare, dar departamentele implicate pot să fie diferite în funcție de documentele digitizate, de unde provin și ce scop are digitizare.

De-a lungul anilor aceste reguli s-au schimbat mult, întotdeauna s-a încercat găsirea soluțiilor optime. Din păcate personalul din laboratorul de digitizare nu a avut parte de o instruire și a trebuit să experimentăm noi cu aparatele, setările, programele de calculator.

Și în funcție de experiența acumulată s-au modificat regulile și fluxul de lucru. În imaginea următoare puteți observa câte modificări s-au făcut ca să încorporăm ultimele modificări ale regulilor.

Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga"
Cluj-Napoca
http://www.bcucluj.ro

Fluxul de lucru pentru digitizarea
lucrări autori

1. **Laboratorul de Digitizare**
   1.1. Verifică lista bibliografică primită
      1.1.1. în cazul cărților complete verifică deținătorul copyrightului (**autor** și/sau **editură**) și cere acord pentru publicarea online a acestor lucrări
      1.1.2. acordul se primește mai departe cu PDF-ul și se salvează lângă scanări
   1.2. Selectează documentele de pe listă
   1.3. Cere documentele din depozit
   1.4. Scanează documentul → **fișiere imagine TIFF** pentru fiecare pagină
      1.4.1. ***Fișiere TIF :*** **BIBLIOTECA_COTA_AN_VOL_NR_NRC_P1_P2.TIF**
   1.5. Formează **fișierele PDF** pentru volum sau pentru părți astfel încât să nu depășească dimensiunea de 50MB. Pentru lucrările cu caractere latine se face OCR-izarea. Se adaugă watermark-ul bibliotecii pentru fiecare PDF. Balează fișierele PDF și verifică vizibilitatea fiecărei pagini. Se refac fișierele imagine cu probleme și se recreează fișierele PDF
      1.5.1. ***Fișiere PDF :*** **NUME AUTOR-TITLU ARTICOL-AN APARITIE.PDF**
   1.6. **Salvează** pe server fișierele imagine TIFF și cele PDF (pe SaveDigit/folderul personal)
   1.7. Salvează listă cu denumirea PDF-urilor în Google Docs Shared, fișier xls, cu denumirea: **autor + data curentă**.
      1.7.1. setează **Share** cu notificare trimisă către catalogator și informatică
      1.7.2. trimite documentele la Biroul de Catalogare
   1.8. Completează **formularul de statistică digitizare** →
2. **Informatică**
   2.1. Verifică fișierele și salvează fișierele TIFF pe ArhDigit, iar fișierele PDF pe partiția BibDigit și pe SaveDigit locația pentru Dspace

Reviziuire flux de lucru 1

Avantaje și dezavantaje

Trebuie neapărat să amintim și ce beneficii ne aduc alcătuirea acestor proceduri.

În primul rând este foarte important ca dacă apar întrebări, sau dacă cineva dintre colegi nu este sigur cum trebuie făcut ceva, poate să verifice aceste documente pentru

răspunsuri. Și în cazul unor colegi noi, ei pot să vadă tot fluxul, toți pași descriși și pot oricând să revină să recitească materialul. Detaliile sunt clare, toate punctele sunt discutate numai o singură dată.

Sigur, sunt și câteva dezavantaje care pot fi amintite:

- necesită foarte mult timp pregătirea acestor materiale și foarte mult timp până reușim să discutăm toate problemele cu departamentele implicate;
- trebuie pregătite multe proceduri separate pentru situații diverse;
- necesită modificări ulterioare în funcție de modificarea condițiilor, etc.

Concluzii

Cred că putem afirma că întocmirea unor reguli și proceduri sunt foarte utile în procesul de digitizare, chiar dacă pregătirea lor necesită destul de mult timp. În elaborarea lor este util a se consulta și materialele altor instituții, cu experiențe mai complexe în acest domeniu și să încercăm să și adaptăm ce este posibil.

Dar există câteodată și situații când trebuie să ne bazăm numai pe experiența noastră și din acest motiv aceste proceduri trebuie modificate regulat, de fiecarea dată când se identifică o soluție mai bună pentru realizarea unor lucrări.

Bibliografie

1. **CURTA, Olimpia**. The IT Laboratory and Its Professionals. În: *Philobiblon*, 2009, vol. 14, pp. 674-695, EBSCOhost Database.
2. **HOSU, Lucia**. Biblioteca Digitală a BCU Cluj: evoluție și provocări. În: *Lucrările cele de-a XXV-a Conferințe Naționale ABR: Bibliotecile - Acces deschis la educație și cultură*, Cluj-Napoca, 3-5 Septembrie 2014. CD-ROM.
3. **CURTA, Olimpia**. *Metode de informare documentară tradiţionale şi moderne cu aplicaţie la Bibliografia istorică a României*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2008. 286 p.
4. *Inventarierea documentelor digitizate în sistemul naţional de biblioteci*,http://www.bibnat.ro/Inventarierea-documentelor-digitizate-s160-ro.htm [accesat: 4.03.2015].
5. *Politică Publică pentru digitizarea resurselor culturale şi realizarea Bibliotecii Digitale a României*, http://www.bibnat.ro/Comisia-pentru-digitizarea-patrimoniului-cultural-scris-s136-ro.htm [accesat: 4.03.2015].

6. **BODNÁR Robert, CURTA Olimpia, TRIFU Raluca**. Designing New Library Services at „Lucian Blaga" Central University Library. În: *Biblio 2012: Conferinţa internaţională de biblioteconomie şi ştiinţa informării*, Braşov: Editura Universităţii "Transilvania", 2012, p. 25-30.
7. *Recomandări Tehnice pentru programele de creare de conţinut digital din domeniul cultural,* http://www.bibnat.ro/Documente-elaborate-in-cadrul-Comisiei-s159-ro.htm [accesat: 4.03.2015].
8. **CURTA, Olimpia, Hosu, Lucia, Róbert Bodnár.** Digitization between necessity and challenge. În: *The 6th INTERNATIONAL CONFERENCE on Information Science and Information Literacy*, Sibiu, 1-23 Aprilie, 2015. CD-ROM.

Róbert BODNÁR a absolvit Facultatea de Istorie și Filosofie (Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca), specializarea Istorie-biblioteconomie în 2005. În 2010 am urmat studii postuniversitare de informatică și programare la Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca. Din 2004 lucrez la Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Cluj, începând la departamentul Dezvoltarea colecțiilor/Schimb internațional, iar din 2010 mi-am continuat la Laboratorul de Digitizare.

Restaurarea, prezervarea, digitizarea şi diseminarea colecţiilor patrimoniale în contextul erei digitale

Gabriela DUMITRESCU
gabi_biblacad@yahoo.com
Biblioteca Academiei Române

Rezumat: *Articolul face o trecere în revistă a expoziţiilor virtuale şi a bazelor de date de legături şi, în acelaşi timp, subliniază necesitatea valorificării patrimoniului cultural naţional prin facilitarea accesului utilizatorilor la colecţiile bibliotecii. La ora valorizării pe Internet a resurselor patrimoniale, ne putem întreba ce se întâmplă cu legăturile, în special cu cele preţioase. Ele sunt semnalate şi puse în valoare în principal sub două forme: expoziţiile virtuale şi bazele de date. Dacă pentru Biblioteca Academiei Române ar fi necesar să înceapă lucrul la o bază de date de legături, aceasta nu se poate face înainte de rezolvarea unor probleme de mare complexitate şi dificultate, în special în materie de descriere uniformă şi de stabilire a standardelor informatice. Toate aceste probleme nu trebuie să ne împiedice însă să realizăm pentru început expoziţii virtuale care să atragă atenţia asupra patrimoniului de mare valoare deţinut de bibliotecă.*

Cuvinte cheie: *legături preţioase, expoziţii virtuale, patrimoniu cultural, descriere uniformă, standarde informatice, baze de date.*

Forma cărţii este fără îndoială o formă simbolică, în sensul în care Erwin Panofsky vorbeşte despre ea în *La perspective comme forme symbolique*[1], adică o formă care exprimă de o manieră implicită un întreg ansamblu de valori şi reprezentări. Mult timp, istoria cărţii s-a confundat cu aceea a conţinutului ei, în principal a textelor.

Istoria cărţii este însă aceea a ideilor pe care le vehiculează, o istorie a literaturii şi, de asemenea, o istorie a autorilor. Bibliotecarii înşişi se gândesc că un titlu şi numele autorului sunt suficiente pentru a caracteriza o carte, ignorând faptul că există mii de exemplare care sunt de fapt obiecte diferite, având cu toate acestea aceeaşi definiţie. Este evident astăzi că interesul pentru morfologia cărţii şi funcţionarea ei a fost generat

[1] Erwin Panofsky**,** *La Perspective comme forme symbolique* (Traducere din limba engleză sub coordonarea lui Guy Ballangé)*,* Paris, 1976, p. 160 – 182.

de apariţia ecranelor electronice. Informatica a creat un fel de apărare şi ilustrare a cărţii, obiect sensibil pe care l-au crezut ameninţat. La ora valorizării prin internet a resurselor patrimoniale ne putem întreba însă ce se întâmpă cu legăturile de carte. Ele sunt în principal semnalate şi valorizate sub două forme: prin expoziţii virtuale şi prin crearea de baze de date. Dacă acest aspect al istoriei cărţii este indispensabil cercetărilor în domeniu, el nu poate fi abordat înainte de a ne pune câteva întrebări, destul de complexe, mai ales în domeniul modalităţii de descriere a legăturii şi a standardelor informatice încă inexistente.

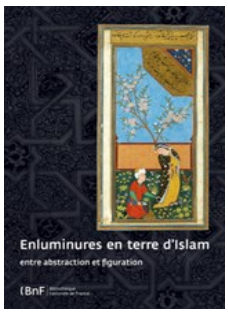
Expoziţiile virtuale

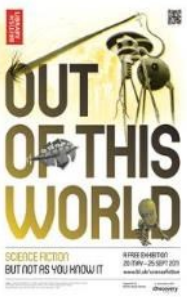
În privinţa valorizării legăturilor de carte prin expoziţii virtuale, putem observa că există două tipuri de astfel de expoziţii. Primul este acela de a prezenta pe Internet opere reale digitizate, însoţite de explicaţii şi de o scenografie mai mult sau mai puţin elaborată şi un alt tip, care constă în prezentarea online a unor opere create special pentru Internet. Acest din urmă tip de realizare a unei expoziţii virtuale este apanajul artiştilor contemporani, care aleg această cale pentru a-şi face cunoscută opera.

Bibliotecile nu au fost primele care s-au lansat în realizarea de expoziţii virtuale, chiar dacă, în marea lor majoritate, se străduiesc să asigure un acces cât mai larg la toate colecţiile pe care le prezervă. Există două demersuri care prezidează realizarea acestui tip de expoziţii. O bibliotecă poate avea drept scop pregătirea viitorilor utilizatori pentru ceea ce ar putea vedea dacă vin la sediul bibliotecii. Spre exemplu, expoziţiile virtuale organizate de Bibliothèque Nationale de France[2] şi British Library[3] sunt organizate adesea în acest scop, propunând, în plus – în funcţie de profilul utilizatorului –, dosare pedagogice sau bibliografii pentru cercetători.

[2] http://expositions.bnf.fr (accesat 20 09 2014).

[3] http://www.bl.uk/events/(accesat 14 09 2014).

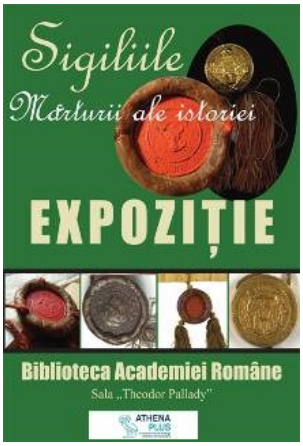
De asemenea, o bibliotecă poate monta o expoziţie virtuală fără legătură cu o expoziţie reală. În mod frecvent acest lucru se întâmplă atunci când se digitizează un fond patrimonial şi se asigură în felul acesta accesul publicului larg la unele piese de mare valoare. Astfel, Biblioteca Academiei Române a realizat în cadrul proiectului *Athena Plus* două expoziţii virtuale de valorizare a fondului de documente istorice.

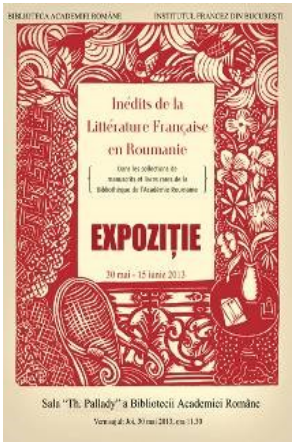

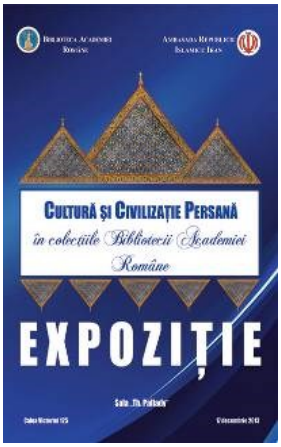

În acelaşi timp, o bibliotecă poate alege o temă pentru care poate organiza atât o expoziţie reală cât şi una virtuală, care se completează, fără să fie redundante[4]. Opţiunile pe care o bibliotecă le are la dispoziţie sunt deci variate, ceea ce îi permite valorizarea în mai multe feluri a fondurilor.

[4] http://www.biblacad.ro/expoSigilii.html /(accesat 14 09 2014).

Legătura de carte ca modalitate de a ilustra bogăţia patrimonială a unei biblioteci

Utilizarea legăturilor de carte pentru ilustrarea generală a colecţiilor este fără îndoială maniera cea mai frecventă de valorizare online a acestui tip de colecţie. Prezentarea a două sau trei imagini ale unor legături preţioase dintr-un fond reprezintă cea mai sigură metodă de a atrage atenţia potenţialilor utilizatori ai bibliotecii, în contextul în care cele mai multe biblioteci au astăzi posibilitatea de a oferi acces online la cataloagele colecţiilor lor sau chiar la colecţii digitale. Este interesant de observat marea varietate de prezentare în ceea ce priveşte legăturile unor opere digitizate: unele biblioteci le prezintă sistematic, altele nu le prezintă deloc. Unele fişe dau informaţii asupra legăturilor, de regulă sumare, altele nici nu le menţionează.

Sigur, digitizarea este proces complex, iar fotografiile după legături de carte necesită o abordare diferită din punct de vedere tehnic. Pentru un cititor însă este frustrant să-şi înceapă lectura cu prima pagină de text; primul contact al cititorul cu o lucrare anume este coperta cărţii, locul de unde începe descoperirea operei.

Legătura de carte în cadrul unei expoziţii virtuale

Este uşor să înscriem legăturile de carte, mai ales legăturile cu caracter patrimonial, într-o expoziţie virtuală. Trebuie să recunoaştem că manuscrisele şi cărţile vechi sunt printre cele mai importante resurse ale unei biblioteci şi ele nu sunt întotdeauna prezentate într-o manieră atractivă căci, trebuie să recunoaştem, este destul de dificil de realizat o astfel de expunere, fie în sala de expoziţii, fie în cadrul unei expoziţii virtuale.

Vorbind în cadrul unui simpozion (*Le Livre exposé, enjeux et méthodes d'une muséographie de l'écrit),* Hubert Bari, directorul Bibliotecii Municipale din Lyon, a

subliniat o problemă crucială în ceea ce priveşte expunerea: „*le livre est-il donc d'un mortel ennui dès qu'il est exposé? J'ai tendance à croire que oui*" [5]

Din acest motiv, este important ca într-o expoziţie să alăturăm cărţii imagini sau obiecte care să atragă vizitatorii, dezvoltând o adevărată muzeografie în jurul cărţii. Dacă acest lucru este necesar în cadrul unei expoziţii reale, cu atât mai mult este nevoie de o astfel de viziune în cadrul unei expoziţii virtuale, căci imaginile sunt cel mai bun mijloc de a atrage atenţia utilizatorilor.

Expoziţiile virtuale trebuie construite în jurul imaginilor, textul fiind necesar doar pentru a prezenta aceste imagini; textele mai lungi pot fi încadrate în anumite rubrici, accesibile vizitatorului doar când acesta doreşte să afle mai multe amănunte. În plus, pot fi utilizate şi resursele multimedia pe care le permite Internetul: foiletarea cărţilor, fond sonor, explicaţii audio, imagini 3D, etc.

Baze de date de legături

Bazele de date care prezintă legături completează expoziţiile virtuale pe acest subiect şi oferă date interesante într-un domeniu până acum neabordat în România. Pentru a putea aprecia care sunt problemele pe care le ridică realizarea unei asemenea baze de date, vom prezenta câteva realizări principale: baza de date de la British Library

http://www.bl.uk/catalogues/bookbindings/Links.aspx),

aceea de la Staatsbibliothek din Berlin

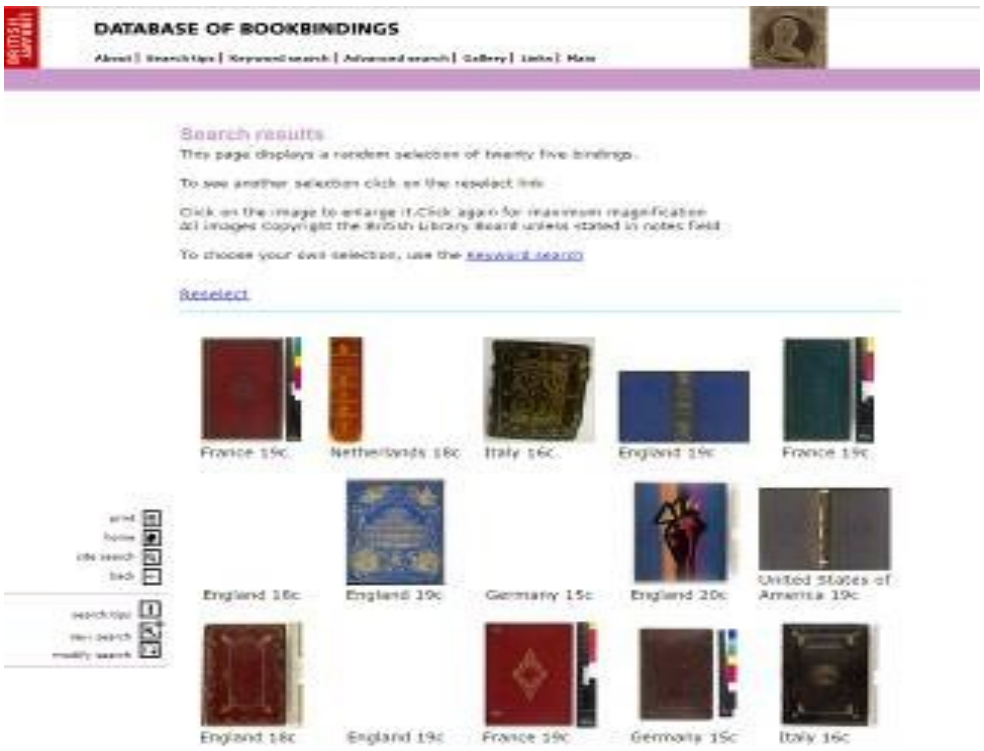
(http://www.braidense.it/bookbinding/fra.htm),

baza de date de la Bibliothèque Nationale de France

http://www.bnf.fr/en/collections_and_services/online_catalogs/a.reliures_bnf_fr_eng.html

şi aceea a Bibliotecii Sainte-Geneviève (http://bsg-reliures.univ-paris1.fr/fr/accueil/).

[5]http://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/1228-le-livre-expose-enjeux-et-methodes-d-une-museographie-de-l-ecrit.pdf. /(accesat 21 09 2014).

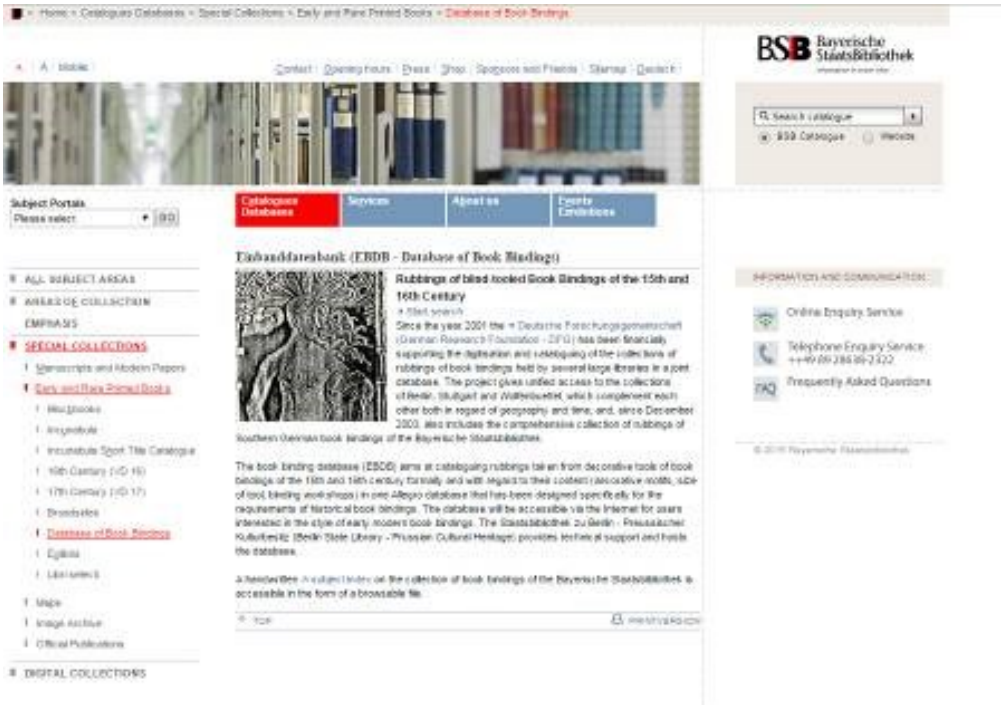

British Library are o bază de date care prezintă legături ale manuscriselor occidentale conservate atât în propriile colecţii cât şi pe acelea din colecţia aflată la National Library of Scotland. În prezentarea bazei de date, British Library subliniază că este vorba despre o bază de date ce evoluează permanent, sperând să extindă domeniul de aplicare pentru a include legături pe care le deţine din alte părţi ale lumii şi legături de la alte instituţii. De asemenea, se menţionează că biblioteca aşteaptă observaţii şi comentarii de la utilizatori, în scopul de a îmbunătăţi oferta actuală. Se prezintă în această bază de date o selecţie de legături începând cu secolul al XII-lea şi mergând până în secolul XXI, care însă nu reflectă de o manieră completă colecţiile bibliotecii. Elaborarea bazei de date a avut în vedere un public non-specializat, legăturile importante fiind lăsate deoparte din cauza digitizării dificile, cotorul legăturilor nu a fost fotografiat în cele mai multe cazuri, iar termenii tehnici ai vocabularului pentru descrierea legăturilor au fost ocoliţi, pentru ca fişele să poată fi accesibile unui public cât mai numeros.

Baza de date poate fi consultată în două feluri: se propune utilizatorului fie vizionarea unei selecţii de legături, fie apelarea la o căutare precisă. Butonul „Gallery” oferă utilizatorului o selecţie aleatorie de 25 de legături, însoţite de o scurtă notiţă privind ţara de origine şi secolul. Este vorba de o selecţie punctuală, pe care utilizatorul o poate repeta de câte ori doreşte.

Căutarea în baza de date se poate face fie prin intermediul unui formular simplu, prin cuvinte cheie, fie printr-un formular de căutare combinată. Căutarea cu ajutorul cuvintelor cheie se poate face pentru toate componentele cărţii: cotă, autor, titlu, loc de publicare, dată de publicare.

Căutarea avansată permite interogarea combinată cu până la nouă criterii: legător, marcă de posesor, ţara, materialul din care este confecţionată legătura, stilul sau tipul decorului şi secolul. Explicaţiile privind legăturile sunt însoţite de câte o imagine reprezentând coperta superioară şi cea inferioară, imagini cu rezoluţie mare, ce pot fi mărite. Pentru a permite utilizatorilor extinderea cercetării, se oferă o bibliografie şi o pagină cu link-uri internet care repertoriază expoziţiile virtuale, bazele de date, situri ale unor instituţii sau ale unor legători.

Baza de date de la Bayerische Staatsbibliothek din Berlin prezintă o colecţie istorică de frotiuri după legături germane presate la rece din secolele XV-XVI. Această bază de date a fost constituită plecând de la câteva colecţii de frotiuri constituite de istorici ai domeniului, precum Ernst Kyriss, Ilse Schunke şi Ferdinand Geldner. Ele se găsesc la Würtembergische Landesbiblbiothek din Stuttgart, la Herzog August Bibliothek din Wolfenbüttel, la Bayerische Staatsbibliothek din Munchen şi la Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz. Câteva biblioteci germane deţin într-adevăr mari colecţii de frotiuri, care reprezintă o imensă valoare pentru cercetarea actuală în domeniul istoriei legăturii. Noutatea, în cadrul aceste baze de date este că ea oferă, la rubrica „Terminologie" fie o căutare în ***tesaurus*** a motivelor (fiare, rulete şi

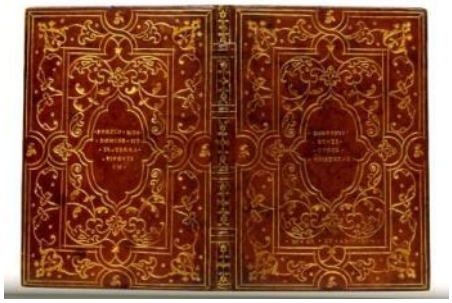
plăci) utilizate pentru decorul legăturii. Această rubrică propune de asemenea un repertoriu al formelor pe care le pot avea fiarele şi plăcile.

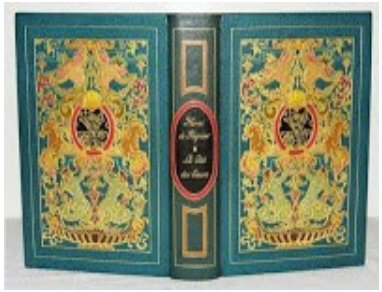

Baza de date de la Bibliothèque Nationale de France prezintă o selecţie de 200 de legături franceze reprezentative pentru această artă. Căutarea se poate în funcţie de câteva criterii:

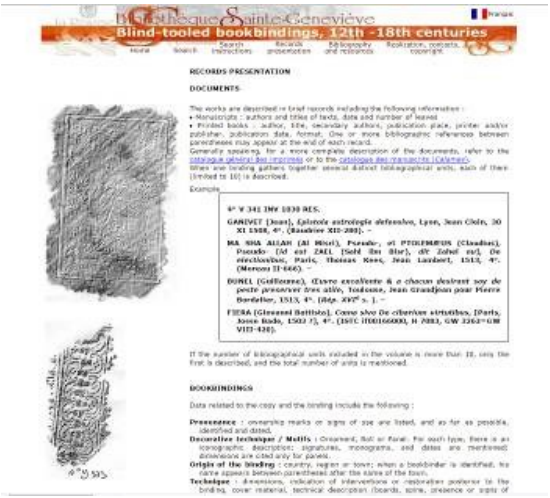
- Caracteristicile legăturii: tipologie, ornamente, structură;
- Ateliere de legătorie şi legători;
- Proveniență.

Acestora li se adaugă o bibliografie, un glosar de termeni şi o pagină dedicată celor mai importante resurse on-line.

Dintre legăturile prezentate, cele mai importante sunt legăturile cu ornamente mari datând din timpul domniei lui Henry al II-lea (1547-1559), legăturile semnate de Jean Grolier (1489-1565) şi Thomas Mahieu (1520 - 1588) şi legăturile mozaicate din secolul al XVIII-lea.

Baza de date de la Bibliothèque Sainte-Geneviève prezintă legături imprimate la rece din colecţia proprie şi este accesibilă online din 2006. Ea îşi are originea în colecţia de frotiuri realizată de Denise Gid[6] şi se înscrie în lunga tradiţie de cercetare iniţiată de Louis-Marie Michon, arhivist-paleograf la Bibliothèque Sainte-Geneviève timp de 20 de ani. Baza de date conţine aproximativ 400 de legături occidentale care sunt reproduse, identificate şi descrise. Cea mai veche legătură este din secolul XII, iar cea mai recentă de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Toate legăturile sunt realizate în Europa occidentală, 60% fiind de origine franceză, 30% germană, dar şi flamandă, italiană, engleză sau spaniolă.

Putem semnala de asemenea alte câteva realizări de mai mică amploare:

- Biblioteca Regală din Madrid - care prezintă o bază de date *Encuadernaciones de la Real Biblioteca*, care reuneşte 59 de legături, clasate după numele legătorului;

- Biblioteca Universitară din Gratz propune o bază de date de frotiuri ale unor legături realizate de legătorii din Gratz în secolele XV - XVIII. Sunt descrise peste 1650 de legături, utilizatorul având la dispoziţie un tabel de frotiuri alături de legături, locul şi data imprimării volumului, proveniența şi un index bibliografic.

Bazele de date referitoare la legătura de carte sunt, aşa cum putem vedea, puţin numeroase, chiar dacă există mai multe proiecte în curs, a căror realizare va contribui la o dezvoltare substanţială a cercetării în acest domeniu.

Un proiect de realizare a unei baze de date de legături la BAR

---

[6] Denise Gid, Marie-Pierre Laffite, *Les Reliures à plaques françaises.* Turnhout: Brepols, 1997, p. 381, ISBN 2-503-50534-1.

Înainte de a aborda aspectele practice legate de metodologia de urmat în cadrul unui asemenea proiect, trebuie să avem în vedere unele chestiuni generale, căci un asemenea demers pune probleme ce depăşesc cadrul unui proiect local, fie el şi de anvergură. Printre diferitele întrebări pe care le poate ridica această iniţiativă, două sunt de interes major: mai întâi, de ce acest tip de valorizare pe Internet, ce interes deosebit putem avea pentru a lansa o astfel de acţiune; cea de a doua întrebare, mai degrabă de ordin tehnic, se referă la datele pe care dorim să le furnizăm online şi la formatul de codificare al acestora.

Acest tip de valorizare pe internet a legăturii de carte propune utilizatorilor o nouă perspectivă asupra cărţii şi permite acestora să facă noi descoperiri, căci nu trebuie să uităm că biblioteca este prin excelenţă locul de difuzare a culturii scrise, o instituţie dinamică care permanent trebuie să-şi îmbunătăţească imaginea.

Realizarea unui astfel de proiect ar trebui să parcurgă trei etape:

1. Realizarea unei descrieri standardizate a legăturii

- Stabilirea unei descrieri standardizate în acest domeniu ar trebui în primul rând să aibă în vedere punerea la punct a unui tezaur/glosar de termeni utilizaţi pentru descrierea legăturilor;

- Punerea la punct a unui format electronic al descrierii;

Pentru a ajunge cel puţin la un glosar de termeni trebuie să ne rezumăm la o descriere comună. Ori, aceste criterii comune sunt destul de limitate raportate la o legătură de sec. XII sau chiar la o legătură de sec. XVIII. Se impune astfel stabilirea unei fişe care necesită expertiză în mai multe domenii: filologic şi paleografic pentru text şi istoria sa, istoria artei pentru tehnica ornamentaţiei şi tehnic pentru descrierea structurii legăturii. Descrierea unei legături se poate descompune în două mari părţi – structura legăturii şi decorul. Dacă pentru descrierea structurii se poate ajunge la stabilirea unor termeni generali, în ceea ce priveşte descrierea decorului, generalizarea termenilor este mult mai dificilă, căci descrierea include mult subiectivism. Uneori, chiar în privinţa structurii unei legături, există multe aspecte care trebuie semnalate în cadrul fişei, aşa cum este spre exemplu cusătura provizorie (aşa numita *cusătură verticală*), utilizată curent în cazul manuscriselor greceşti pentru o lungă perioadă, greu de detectat şi studiată abia în ultimii ani[7].

[7] Dominique Grosdidier de Mathons et François Vinourd, *Descriptions et catalogage des reliures (*http://www.e-corpus.org/eng/ref/141093/Art_Reliures_Byzantin... /accesat 20 09 2014)

În privinţa descrierii decorului unei legături, schema este încă mai elaborată şi, în cazul motivelor realizate cu fiare individuale, este necesară prezentarea de imagini sau de frotiuri după elementele respective.

Cu toate acestea, subiectivismul este greu de depăşit, căci, spre exemplu, într-o listă de termeni pentru descrierea culorii, este dificil de apreciat dacă o legătură este roşie sau purpură, arămie sau galbenă, brună sau oliv; diferitele tipuri de decor pun de asemenea numeroase probleme şi este suficient să ne gândim la necesitatea de a face diferenţa între *rinceau, entrelacs* şi *arabesque*.

Dacă obiectivul pe care ni-l propunem este acela de a semnala diverse tipuri de legături pe Internet, cel mai bine este să definim un tip de descriere (Definition Type Description) care ne va permite structurarea datelor (descrierilor) în limbaj XML interoperabilitatea între diferite sisteme.

Dificultăţi

În ultimii ani, la nivel european, s-a pus problema standardizării descrierii legăturilor şi diferiţi cercetători din mai multe ţări s-au aplecat asupra acestei probleme dificile. În Italia, spre exemplu, s-a făcut inventarierea legăturilor medievale, urmând să fie inventariate aproximativ 15000 de legături, fără ca acest lucru să fi fost definitivat până acum[8]. Acest lucru demonstrează că este fundamental să fie identificat corpusul cel mai reprezentativ de legături care urmează să fie descris încă de la început, iar standardizarea termenilor descrierii să fie pasul următor.

În Franţa, s-a pus la punct şi a fost publicată o serie de protocoale privind descrierea legăturilor, începând cu cel lansat în 1992 la Colocviul de la Erice privind cartea medievală, elaborat de Dominique Grosdidier de Matons, Philippe Hoffmann et Jean Vézin. Acest protocol, utilizat pentru publicarea catalogului *Reliures médiévales des bibliothèques de France* (1998 - 2009)[9], a fost urmat de un altul, referitor la descrierea

[8] Carlo Federici, *La Legatura medievale.* Roma: Istituto centrale per la patologia del libro; Milano, Ed. bibliografica, 1993. 2 vol. ISBN 88-7075-314-X.

[9] Jean-Louis Alexandre et al., *Catalogue des reliures médiévales conservées à la Bibliothèque municipale d'Autun ainsi qu'à la Société Eduenne*, 1998; *Bibliothèque municipale de Vendôme; Médiathèque d'Orléans*; *La reliure médiévale. Pour une description normalisée 2008* ; *Bibliothèque municipale de Reims*, 2009.

legăturilor bizantine[10], elaborat în cadrul proiectului european STUDITE (la care a participat şi Serviciul de Manuscrise al BAR), sub coordonarea Centre de Conservation du Livre –Arles, proiect încheiat în 2012.

Concluzii

Realizarea unei baze de date de legături este un lucru dificil, care vizează un public specializat, mai exact cercetători în domeniul istoriei cărţii şi în acest context un parteneriat cu un institut al Academiei Române ar fi binevenit, cu atât mai mult cu cât acest public este un public exigent în privinţa descrierilor şi a calităţii imaginilor.

Spre deosebire de o expoziţie virtuală, pentru care lucrul se încheie odată cu lansarea ei on-line, lucrul la o bază de date este mult mai dificil, întrucât ea este prin natura ei un instrument de lucru deschis. Alegerea corpusului de legături ce urmează a fi descris şi postat online este de asemenea o decizie importantă. Un corpus restrâns, cel puţin pentru început, permite crearea unui formular de descriere precis, care permite cercetătorilor să aibă la dispoziţie toate informaţiile de care au nevoie. Dacă baza de date este suficient de completă şi dacă imaginile digitale asociate sunt de bună calitate, cercetătorii pot chiar să se dispenseze de vizita la bibliotecă pentru consultarea originalelor. Într-un fel, cu cât solicitarea de a consulta originialele este mai mică, cu atât garanţia reuşitei acestei baze de date este mai mare.

Odată stabilit corpusul de legături ce urmează a fi descris, trebuiesc realizate imaginile digitale care vor fi anexate descrierilor. În această privinţă, este absolut necesară respectarea standardelor europene în această privinţă şi procurarea echipamentului adecvat necesar.

Aceste dificultăţi tehnice nu sunt, totuşi, obstacole în calea realizării unei baze de date de legături şi, atâta timp cât sunt asigurate mijloacele, ea poate fi creată în cadrul bibliotecii.

Sperăm că în aceste câteva pagini am reuşit nu numai să trecem în revistă cele câteva realizări care există în domeniul valorizării legăturilor în spaţiul virtual dar şi să arătăm că legăturile sunt un material potrivit pentru diverse tipuri de valorificare şi reprezintă un element pozitiv în ceea ce priveşte imaginea bibliotecii şi a ofertei editoriale puse la dispoziţia publicului.

---

[10] *La description des reliures orientales : conservation, aspects juridiques et prise de vue*, Ed. R. Mouren, London, 2013.

Bibliografie

ALEXANDRE, Jean-Louis ; GRAND, Geneviève et LANOË, Guy. *Bibliothèque municipale de*

Vendôme. Turnhout : Brepols, 2000. 289 p. ISBN 2-503-51014-0.

ALEXANDRE, Jean-Louis ; GRAND, Geneviève et LANOË, Guy. *Médiathèque d'Orléans.*

Turnhout : Brepols, 2004. 317 p. ISBN 2-503-51192-9.

ALEXANDRE, Jean-Louis et MAÎTRE, Claire. *Catalogue des reliures médiévales conservées à*

la Bibliothèque municipale d'Autun ainsi qu'à la Société Éduenne. Turnhout : Brepols, 1997.

124 p. [98] f. de pl. ISBN 2-503-50708-5.

FEDERICI, Carlo. *La Legatura medievale.* Rome: Istituto centrale per la patologia del libro;

Milan : Ed. bibliografica, 1993. 2 vol. ISBN 88-7075-314-X.

GELDNER, Ferdinand et BAYERISCHE STAATSBIBLIOTHEK. *Bucheinbände aus elf*

Jahrhunderten. München : F. Bruckmann, 1959. 47 p.

GID, Denise et LAFFITTE, Marie-Pierre. *Les Reliures à plaques françaises.* Turnhout : Brepols,

1997. 381 p. ISBN 2-503-50534-1.

INSTITUT DE RECHERCHE SUR L'HISTOIRE DES TEXTES. *Programme reliure : Inventaire et catalogue des reliures médiévales des bibliothèques de France (*http://www.irht.cnrs.fr/recherche/programme_reliure.htm, accesat 12 09 2014).

MANIACI, Marilena et MUNAFÒ, Paola. *Ancient and Medieval Book Materials and*

Techniques : Erice, 18-25 September 1992. Città del Vaticano: Biblioteca apostolica

vaticana, 1993. 2 vol. ISBN 88-2100651-4 (vol. 2).

MUZERELLE, Denis. *Vocabulaire codicologique : Répertoire méthodique des termes français*

relatifs aux manuscrits. Paris : Éd. Cemi, 1985. 265 p. ISBN 2-903680-04-3.

(online http://vocabulaire.irht.cnrs.fr/vocab.htm).

VÉZIN, Jean. *Évolution des techniques de la reliure médiévale.* Paris: Bibliothèque Nationale,

1973. 17 p. ISBN 2-7177-1166-X.

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DE FRANCE. *Reliures (*www.bnf.fr/en/.../a.reliures_bnf_fr_eng.html).

BIBLIOTHÈQUE SAINTE-GENEVIÈVE. *Reliures Estampées à Froid, 12e 18e siècle.* [en http://bsg-reliures.univ-paris1.fr/fr/accueil/.

REAL BIBLIOTECA MADRID. *Encuadernacion.* (http://encuadernacion.realbiblioteca.es/index.php).

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN. *Einbanddatenbank.*(http://www.hist-einband.de/).

THE BRITISH LIBRARY. *Database of Bookbindings.* (http://www.bl.uk/catalogues/bookbindings/).

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GRAZ. *Einbände und Buchbinder.* (http://www.kfunigraz.ac.at/ub/sosa/einband/index.php).

Gabriela DUMITRESCU, absolventă a Facultăţii de Filologie a Universităţii Bucureşti, este şef al Serviciului Manuscrise - Carte rară a Bibliotecii Academiei Române. Este, de asemenea, expert autorizat al Ministerului Culturii pentru patrimoniul cultural naţional mobil. Principalele sale domenii de interes ştiinţific se referă la literatura română veche, catalogarea manuscriselor şi cărţilor rare, paleografia chirilică.

Valenţele patrimoniale ale publicaţiilor periodice – studiu de caz «Anuarul comercial pe anul 1906 …», Craiova

Iuliana Delia BĂLĂICAN
delia.balaican@gmail.com
Biblioteca Academiei Române

Rezumat: *Valenţele patrimoniale ale publicaţiilor periodice şi rolul lor de sursă primară pentru cercetare impun constituirea unei Arhive Naţionale Digitale în care să fie integrate şi aceste importante tipuri de documente. Demonstraţia porneşte de la studiul de caz al celor 3 volume ale «Anuarului Comercial pe anul 1906», de la Craiova, investigat din perspectiva noţiunii de patrimoniu şi analizat pentru informaţiile valoroase furnizate de Camera de Comerţ şi Industrie, referitoare la dezvoltarea economico-socială a Olteniei, precum clasificarea firmelor, adresa, anul înfiinţării, cifra de afaceri, informaţii despre calificarea şi originea etnică a angajaţilor, casele din străinătate cu care firmele colaborau, producţia agricolă etc. Rolul presei de indicator al valorilor trecutului şi prezentului, din punct de vedere simbolic, afectiv, social, politic, economic, cultural ştiinţific, de componentă determinantă a istoriei, a fost apreciat şi recunoscut de către marile instituţii culturale şi ştiinţifice ale lumii precum: Library of Congress, British Library, Bibliothèque nationale de France.*

Cuvinte cheie: *Anuar Comercial pe anul 1906, Craiova, Camera de Comerţ şi Industrie, patrimoniu.*

Patrimoniul - valenţe şi implicaţii

Noţiunea de „patrimoniu“ a apărut în vremea Revoluţiei franceze, termenul fiind introdus de către Chateaubriand. De ce ideea de „patrimoniu“ stârneşte încă reacţii, după atâta vreme de la intrarea în scena publică, deşi trendul este unul globalizator? Patrimoniul este încă un subiect la modă. Din anul 1984, au loc în Franţa, în cel de-al treilea sfârşit de săptămână din lună, „Zilele patrimoniului“, unde publicul este invitat prin diverse mijloace: articole sau ştiri spre a descoperi expoziţii deschise gratuit în muzee, palate, arii protejate[1]. Activităţile culturale gen „Porţile deschise“ sau „Noaptea Muzeelor“ atrag în continuare mii

[1] Pierrette Guibourdenche, *Conserver le patrimoine pourqoui*, PEMF, BT N28 2000, p. 4, consultat la adresa http://www.icem-pedagogie-freinet.org/sites/default/files/28Npatrimoine.pdf, în 14 XII 2014.

de vizitatori, deşi instituţiile sunt în acelaşi loc, păstrătoare ale aceloraşi valori, în tot timpul anului. Curiozitatea, dorinţa de destindere, atmosfera specială a evenimentelor determină mobilizarea unui mare aflux de oameni către comorile trecutului şi prezentului. Patrimoniul poartă cu el simboluri, este un vector al identităţii naţionale, a contribuit la naşterea naţiunilor în secolul al XIX-lea şi stă la baza formării mentalităţilor colective, însă elemente ale patrimoniului au fost folosite din nefericire şi în manipulare, sunt obiecte de propagandă, sau miză în războaie. Patrimoniul este mai presus de orice o sursă de cunoaştere care se păstrează, se îmbogăţeşte şi se valorifică prin intermediul cunoaşterii.

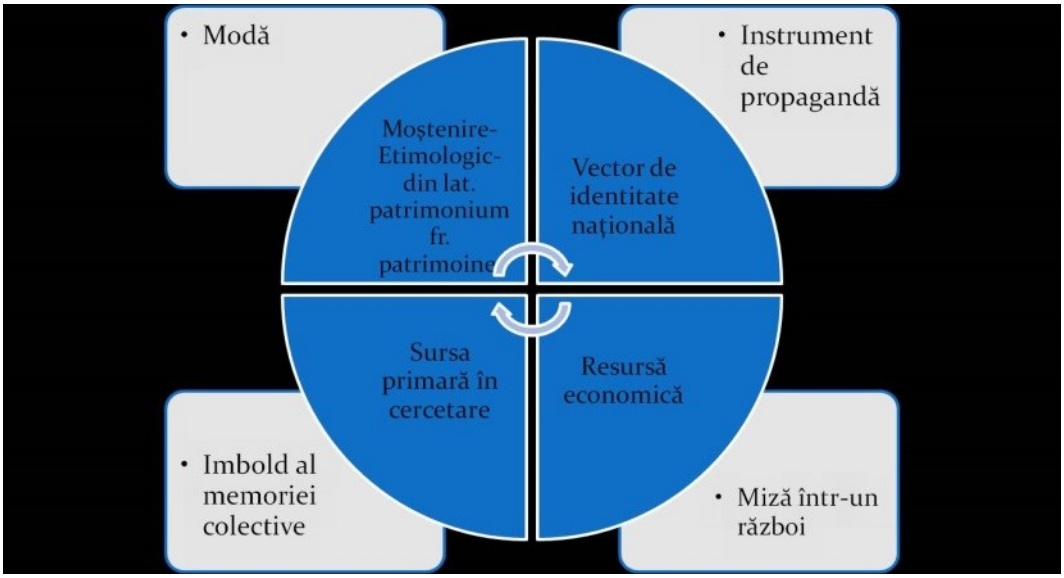

Fig. 1 – Diagrama Patrimoniului

Periodicele- parte integrantă a patrimoniului

Componentele patrimoniale au fost într-o continuă dinamică. De exemplu, anul 1980 a fost declarat de către guvernul francez „Anul patrimoniului“, cu scopul de a introduce în circuit „noi patrimonii“, în afara conceptului clasic ce îl cuprindea pe cel artistic şi monumental. Noile intrări erau patrimoniul rural şi patrimoniul industrial[2]. În continuarea acestei idei a extinderii reprezentărilor patrimoniului, revenind la valenţele patrimoniale ale publicaţiilor periodice, practica internaţională dovedeşte includerea acestor tipuri de documente în Arhivele naţionale şi în forma digitală. Consultând paginile de internet ale marilor biblioteci ale lumii, precum Library of Congress[3], British Library[4], Bibliothèque

[2] *Ibidem*

[3] http://www.loc.gov/ndnp/

[4] http://www.britishnewspaperarchive.co.uk/

nationale de France[5], etc, observăm că acestea au rezervate servicii speciale de punere la dispoziţia publicului a colecţiilor de periodice într-o manieră digitizată. Beneficiind de experienţa acestor state dezvoltate ale lumii, fiind atenţi la propriile noastre nevoi culturale şi ştiinţifice putem afirma că existenţa unei „Arhive româneşti digitale a periodicelor“ este în egală măsură desiderat şi necesitate. Centrele de cercetare au inclus publicaţiile periodice în lista surselor primare de documentare, presa reprezentând un maker al timpului, care se dezvoltă din şi pentru istorie.

Valorizarea printr-o varianta digitală a Arhivei Periodicelor este utilă pentru sporirea accesibilităţii acestui tip de documente istorice şi întregirea spectrului surselor directe de cercetare din care mai fac parte: documentele istorice, manuscrisele, hărţile, stampele, fotografiile, obiectele numismatice etc.

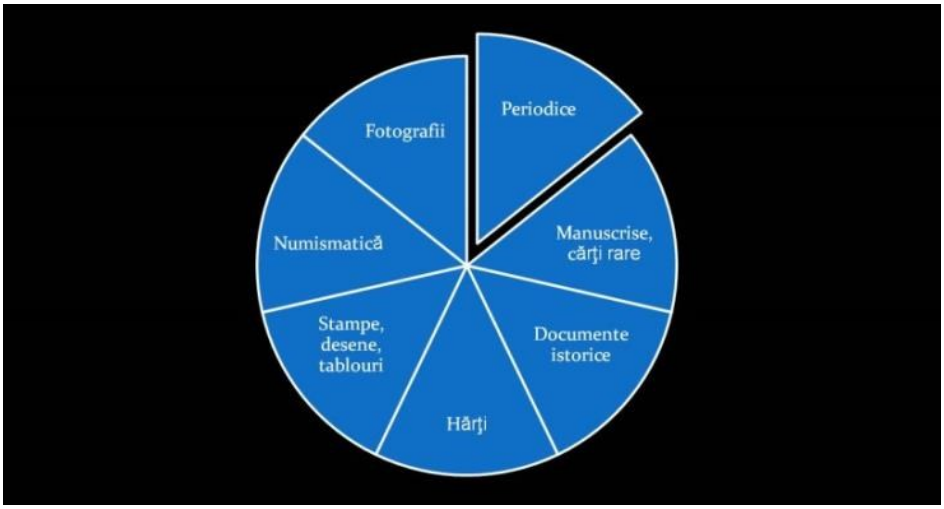

Fig. 2 – Diagrama Arhivei Naţionale Digitizate

Exemplificare: *Anuarul Camerei de Comerţ şi Industrie din Craiova* realizat pentru Expoziţia de la Bucureşti din 1906

Camera de Comerţ şi Industrie din Craiova a lăsat o bună impresie prin participarea la Expoziţia de la Bucureşti din 1906, prezentându-se cu „o lucrare meritorie, vrednică de toată lauda“, un „Anuar“, de fapt patru, repartizate pe domenii de activitate: primul se ocupa de situaţia comerţului, al doilea de industrie, al treilea era dedicat agriculturii, pe care publicul îl găsise ca fiind cel mai complet şi interesant, cel de-al patrulea se constituia într-o dare de seamă a activităţii Camerei de Comerţ din Craiova, în raport cu situaţia economică a circumscripţiei în perioada 1866-1906, o expunere amănunţită a

[5] http://bibliographienationale.bnf.fr/jsp/BibNatFraSeries.jsp

rezultatelor obţinute în urma aplicării diferitelor legi cu caracter comercial[6]. S-au găsit în Colecţiile de Periodice ale Bibliotecii Academiei Române primele trei lucrări menţionate de presa vremii.

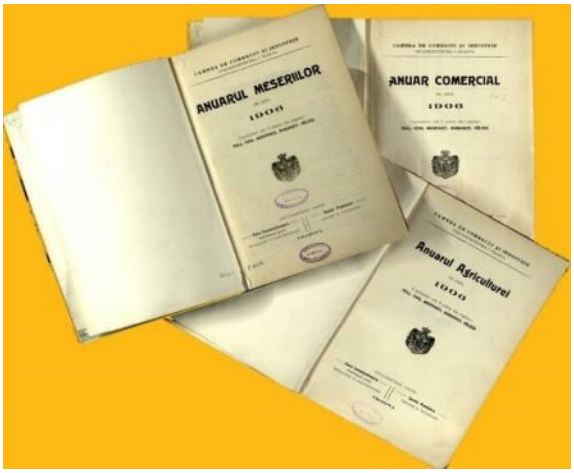

Fig. 3 – Paginile de titlu ale volumelor „Anuarului“ Camerei de Comerţ şi Industrie din Craiova, pe anul 1906, aparţinâd Colecţiilor de Periodice ale Bibliotecii Academiei Române

Evenimentul expoziţional fusese pregătit cu mare grijă, acordându-i-se o mare importanţă în epocă, celebrând cei 40 de ani de când regele Carol I era la cârma ţării. Prezenţa Regelui, a membrilor guvernului, a celor mai importante firme economice a contribuit la grandoarea manifestărilor.

Printr-o circulară din 15 octombrie 1905, emisă de Ministerul Agriculturii, Comerciului şi Domeniilor, semnată de ministrul Ion N. Lahovary, fabricanţii care beneficiau de avantajele legii industriale, au fost înştiinţaţi de deschidea la Bucureşti, în anul 1906 a Expoziţiei Generale Române, în scopul sărbătoririi şi prezentării progreselor făcute de ţara noastră în cei 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I. La eveniment urmau să fie invitaţi şi membrii altor cultele religioase: armeană, catolică, mozaică, mahomedană şi vechea ţigănească, pe lângă creştinii ortodocşi[7]. Expoziţia Generală Română a fost planificată să se desfăşoare între datele 3 iunie 1906 - 1 noiembrie 1906[8].

Camera de Comerţ şi Industrie din Craiova la Expoziţie – acesta era titlul unui articol din ziarul ,,Curierul Expoziţiei“ din 18 iunie 1906 de la Bucureşti, în care

[6],,Curierul Expoziţiei“, An II, nr. 37, Bucureşti, 18 iunie 1906, p. 2.

[7],,Curierul Expoziţiei“, Anul I, nr. 4, 30 octombrie 1905, p. 2.

[8]Idem, Anul I, nr. 5, 6 noiembrie 1905, p. 2

instituţia menţionată era descrisă ca fiind ,,una dintre cele mai active Camere de Comerţ din ţară“[9].

Merită să fie menţionaţi în acest context diriguitorii craioveni de la vremea respectivă: prefectulul judeţului, C. R. Geblescu; primarul M. Chintescu; preşedintele Camerei de Comerţ, N. Ghilţu, iar la Camera de Meserii, inginerul I. Constantinescu[10].

Instituţia craioveană fusese creată la data de 15/27 octombrie 1864, prin decretul domnesc nr. 1363 semnat de Alexandru Ioan Cuza, o dată cu Camerele de Comerţ din Bucureşti, Drobeta Turnu Severin, Turnu Măgurele, Giurgiu, Brăila, Galaţi, Ismail, Bârlad, Iaşi, Bacău, Piatra Neamţ, Botoşani, Focşani şi Ploieşti. Aceste Camere de Comerţ şi Industrie au contribuit semnificativ la orientarea economiei româneşti către fluxurile comerciale occidentale decenii la rând.[11]

România se afla în plin proces de modernizare, iar instituţia craioveană a contribuit la acel demers general. Sprijinirea antreprenorilor, centralizarea datelor, popularizarea progreselor realizate au fost o sarcini pe care funcţionarii acestei instituţii le-au îndeplinit cu cinste.

Contextul politico-economic

Progresul înregistrat în domeniul industriei româneşti, la mijlocul sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea a fost evident, totuşi dezvoltarea acestui sector economic a rămas cu mult inferioară celei din ţările înaintate ale vremii[12].

Deşi condiţiile naturale favorizau dezvoltarea unei industrii de export, economia ţării continua să fie eminamente agricolă. Cauzele puteau fi găsite în densitatea mică a populaţiei, căreia munca pământului îi absorbea toată energia, capitalul scump, lipsa combustibilului ieftin, zdrobitoarea concurenţă a puternicei industrii străine[13].

---

[9] *Ibidem*.

[10] „Anuar Naţional al României al Comerciului, Industriei şi Administraţiunei“, întocmit de Emile Melbert, Anul VII, 1906, Bucureşti, Tipografia Societăţei Anonime pe Acţiuni ,,Adevărul'', p. 148-167.

[11] Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, *Camera de Comerţ şi Industrie, Oltenia- 140 de ani de istorie,* Editura Agora, Craiova, 2005, p. 18; ,,Monitorul Oficial“, nr. 220, 2/14 octombrie 1864.

[12] Academia Română, Secţia de Ştiinţe Istorice şi Arheologie, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, *Constituirea României Moderne (1821-1878)*, Coordonator Dan Berindei, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 607.

[13] ,,Anuarul ilustrat pe 1912 cuprinzând monografia industriei şi comerţului din ţară; tarife şi taxe de transport pe C. F. R.“, Tipografia modernă ,,Cultura“ Societate colectivă, Bucureşti, 1911, p. 172.

Principalele evenimente ale istoriei poporului român au impulsionat dezvoltarea economică şi socială a ţării. După cucerirea Independenţei de Stat în anul 1877 a început adevărata luptă pentru dezrobirea economică, astfel că lansarea unei industrii naţionale a reprezentat una dintre cele mai importante preocupări ale guvernanţilor. Prin înfiinţarea marii industrii se urmărea creşterea posibilităţilor de activitate economică a populaţiei precum şi crearea unui debuşeu sigur producţiei agricole[14]. Pentru atingerea acestui scop, Statul român a urmat calea protecţionismului, acordând fie prin tarife vamale, fie prin intermediul legilor, mari avantaje industriei naţionale[15].

,,Ancheta industrială din 1901-1902“ a cuprins în paginile sale întreprinderile industriale ale ţării, grupate pe trei perioade importante: fabricile care existau înainte de 1886, cele înfiinţate între 1886-1892 şi cele formate după 1893. Perioadele erau caracterizate de influenţa regimurilor vamale ce au guvernat relaţiile comerciale. Înainte de 1866 regimul economic al ţării era cel impus de convenţia comercială încheiată cu Austro-Ungaria în 1875. Epoca dintre 1886 şi 1892 a fost marcată de războiul vamal, de tariful autonom, la care se asocia legea pentru încurajarea industriei naţionale. Perioada ulterioară anului 1893 s-a aflat sub regimul convenţiilor comerciale încheiate cu statele străine[16].

Legea pentru încurajarea industriei naţionale din 21 aprilie 1887 prevedea condiţiile necesare înfiinţării aşezămintelor industriale. Urmările legii au fost pozitive: crearea de noi industrii, înfiinţarea unui important număr de fabrici mari, pe lângă numeroase ateliere şi instalaţii industriale mai mici, produsele noilor fabrici s-au impus pe piaţă, făcând serioasă concurenţă produselor străine[17]. Meseriaşii se străduiau să se adapteze noilor cerinţe, mai ales că industria mică şi mijlocie trecea printr-o perioadă critică de tranziţie. Populaţia începuse să fie mai pretenţioasă, moda occidentală pătrundea tot mai mult, mai ales la oraşe, transformând felul de viaţă şi aspectul urban[18].

---

[14],,Analele statistice“ din 1863, p. 136-137, *apud* Academia Română, *op. cit.*

[15]*Ibidem.*

[16]Ministerul Agriculturii, Comerciului, Industriei şi Domeniilor, Serviciul Statisticei Generale, *Ancheta Industrială din 1901-1902*, vol. I, *Industria mare*, Institutul de Arte Grafice ,,Carol Göbl'', S-sor, Ion St. Rasidescu, Bucureşti, 1903, p. 56.

[17],,Monitorul Oficial“, Direcţia Monitorului şi Imprimeriei Statului, Bucureşti, 12 (24) mai 1887, p. 1-2.

[18]Leonida Colescu, *Progresele economice ale României îndeplinite sub domnia M.S. Regelui Carol I (1866-1906)*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice ,,Carol Göbl“S-sor Ioan St. Radisescu, 1907, p. 10.

,,Legea pentru încurajarea industriei naţionale“ din 1887 a fost completată cu o altă lege în anul 1912, care urmărea aceleaşi obiective[19].

Activitatea economică din Oltenia începuse să ia avânt la cumpăna secolelor XIX-XX, înscriindu-se în mersul general al ţării.

La Craiova erau deschise în perioada menţionată mai multe consulate străine: ale Austro-Ungariei, Belgiei, Germaniei şi Turciei, ceea ce reflecta intensitatea relaţiilor economice mai ales, dintre ţara noastră şi statele ai căror diplomaţi lucrau la Craiova, deservind zona Olteniei, conform *Anuarului Naţional al României al Comerciului, Industriei şi Administraţiunei*“[20].

În aceste ţări se comercializau cereale, valorificarea grânelor pe pieţele centrale şi vest europene extinzându-se după câştigarea Independenţei de Stat. Între 1881 şi 1900, produsele agricole din judeţele Olteniei reprezentau peste 84% din valoarea exportului, iar în 1907 procentul ajungea la 86,7 %, după acea dată ponderea scăzând în dauna produselor petroliere. După 1878, principala destinaţie pentru cerealele româneşti a fost Anglia. Grâul era exportat în Belgia, Italia, Germania, Franţa şi Austro-Ungaria. După 1900, Belgia a trecut pe primul loc între ţările în care se exportau cereale româneşti. Era urmată de Austro-Ungaria, Anglia, Germania, Italia, Turcia, Franţa, Rusia şi Olanda.[21]

Deşi regiunea era una eminamente agricolă, datorită plasării geografice într-o zonă de câmpie, era evidentă în perioada studiată tendinţa de extindere economică, de modernizare, reflectată în trecerea de la producţia manufacturieră la cea de fabrică, industrială.

O lume într-un *Anuar*

Anuarul Meseriilor, *Anuarul comerciului* şi *Anuarul Agriculturii pe anul 1906 cuprinzând cele 5 judeţe din regiune: Dolj, Gorj, Mehedinţi, Romanaţi, Vâlcea* au apărut la Tipografiile Unite-Fane Constantinescu, fiind redactate de Camera de Comerciu şi Industrie Circonscripţiunea I Craiova.

Anuarul Meseriilor surprindea gruparea meseriilor în corporaţii, după indicaţiile legii din 4 martie 1902. Meseriaşii cu acte în regulă erau înregistraţi după meseriile practicate; celor din oraşe le era trecută adresa atelierului, valoarea proprietăţii în cifre

[19],,Monitorul Oficial“, Nr. 249, 14 (27) februarie 1912, p. 11467-11469

[20],,Anuar Naţional al României al Comerciului, Industriei şi Administraţiunei“, întocmit de Emile Melbert, Anul VII, 1906, Bucureşti, Tipografia Societăţei Anonime pe Acţiuni ,,Adevărul“, p. 148.

[21]Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, *op.cit*, p. 64.

indicate în mii de lei, anul de când profesa şi etnia căreia îi aparţineau. Pe lângă români mai existau în Oltenia la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea meseriaşi germani, unguri, francezi, bulgari, sârbi, turci, italieni, ruşi, armeni, austrieci, polonezi, greci şi evrei, iar aceasta este o specificaţie importantă, care nu se regăseşte în Anuarele altor Camere de Industrie[22]. Ideea întocmirii unui Anuar de către Camera de Comerţ nu era nouă, însă ea fusese pusă în practică într-un mod exemplar.

Prin decizia nr. 10471 din 10 februarie 1896, Camerele de Comerţ aveau obligaţia realizării unui Anuar[23]. În ,,Prefaţa" *Anuarului Comercial pe anul 1898*...semnată de secretarul Camerei, Ştefan G. Saita se recunoştea necesitatea unui astfel de instrument, pus la îndemâna Caselor de Comerţ din străinătate, pentru a putea intra în legătură cu comercianţii de la noi. Consultarea mai vechiului Registru de firme de la Tribunal necesita mult timp, iar rezultatele obţinute nu erau precise, deoarece înşişi comercianţii nu respectau prevederile legale de actualizare a datelor firmei, referitoare la mutarea sediului sau încetarea activităţii. *Anuarul* era binevenit pentru comercianţii care nu aveau acces la sistemul costisitor de reclame şi nu puteau fi la curent cu activitatea concurenţei. Prin intermediul *Anuarului* Ministerul a intervenit pentru a-i face cunoscuţi pe comercianţi, după nume şi specialitatea comerţului, data de când exercita comerţul şi cu ştiri despre reputaţia practicantului. În încheierea ,,Prefaţei" se recunoştea că mijloacele şi personalul de care Camera dispunea la acea dată erau insuficiente, însă se spera ca pe viitor datele să fie completate[24].

Intenţia s-a realizat odată cu apariţia seriei *Anuarelor* redactate şi publicate în anul 1906, de către Camera de Comerţ şi Industrie Craiova, prin înregistrarea riguroasă a reprezentanţilor economiei locale.

Raza Corporaţiunilor din Craiova**,** compusă fiecare din breslele de meseriaşi se prezenta astfel:

1. Corporaţia Ferarilor- ferari, căruţaşi, rotari, lemnari şi căldărari.

2. Corporaţia Plăpumarilor- plăpumari, boiangii, pălărieri, tapiţeri, abagii, lumânărari şi săpunari.

---

[22]Camera de Comerciu şi Industrie Circonscripţiunea I Craiova, ,,Anuarul Meseriilor", Tipografiile Unite- Fane Constantinescu, Sache Pavlovici, Craiova, 1906, p. 289, 290.

[23]Camera de Comerciu şi Industrie Circonscripţiunea I Craiova, ,,Anuar Comercial pe anul 1898", Judeţul Dolj, Ediţie Oficială, Tipo-Litografia Naţională Ralian şi Ignat Samitca, Craiova, 1898, p. 3.

[24]Idem, ,,Anuarul Meseriilor", Tipografiile Unite- Fane Constantinescu, Sache Pavlovici, Craiova, 1906, p. 83.

3. Corporaţia Cismarilor- cismari, pantofari şi curelari.

4. Corporaţia Cojocarilor- cojocari, bărbieri, brutari şi perieri.

5. Corporaţia Tipografilor- tipografi, legători de cărţi, litografi, cofetari, argintari şi poleitori.

6. Corporaţia Mecanicilor- mecanici, turnători, strungari în fier, ceasornicari, cuţitari, giuvaergii, alămari şi armurari.

7. Corporaţia Croitorilor- croitori, ţesători, ceaprazari, umbrelari, sforari, modiste şi corsetieri.

8. Corporaţia Constructorilor- tâmplari, sculptori, cufărari, scărari, mozaişti, cioplitori în piatră, pavatori, zugravi, vopsitori, tinichigii, dogari, zidari, dulgheri, strungari, ceramişti, ornamentişti, teracotişti şi sobari[25].

După cum putem constata din listele de nume, întocmite după organizarea pe bresle de la vremea respectivă, străinii contribuiau şi ei la viaţa economică a Craiovei, alături de români. Nu era un lucru neobişnuit ca un evreu să lucreze la un român, la un neamţ, austriac sau grec, cum nici situaţia inversă nu era o ciudăţenie. Aceleaşi relaţii erau întâlnite şi în restul Olteniei. De exemplu, evreii erau cu preponderenţă croitori, ceasornicari, tinichigii, zugravi, geamgii, tapiţeri, dulgheri, tâmplari, curelari sau tipografi, iar femeile modiste, cusătorese. Existau domenii sau meserii în care aceştia fie deţineau supremaţia, cum era cazul tipografilor, fie erau singurii practicanţi ai meseriei respective, anume papucarii, brodistele şi umbrelarii[26].

Anuarul comerciului din cele cinci judeţe, Dolj, Gorj, Mehedinţi, Romanaţi şi Vâlcea îi cuprindea pe cei a căror activitate se consideră comerţ şi anume:

1. Cumpărarea de produse sau mărfuri spre a le vinde, incluzându-se obligaţiunile de Stat sau alte titluri de credit;
2. Vânzările de produse, închirierile de mărfuri;
3. Contractele de report asupra obligaţiunilor de Stat sau altor titluri de credit circulând în comerţ;
4. Cumpărarea sau vânzarea de părţi sau de acţiuni ale societăţilor comerciale;
5. Orice întreprinderi sau furnituri;
6. Întreprinderile de spectacole publice;

---

[25] *Ibidem.*

[26] *Ibidem*

7. Întreprinderile de comisioane, agenţii şi oficii de afaceri;
8. Întreprinderile de construcţii;
9. Fabricile, de manufacturile şi imprimeriile;
10. Editurile, librăriile şi obiectele de artă, când le vinde altcineva decât autorul;
11. Operaţiunile de bancă şi schimb;
12. Operaţiunile de mijlocire (samsărie) în afaceri;
13. Firmele de transporturi de persoane sau mărfuri pe apă sau pe uscat;
14. Cambiile şi ordinele în produse şi mărfuri;
15. Construirea, cumpărarea, vânzarea şi revânzarea de vase pentru navigarea interioară şi exterioară şi tot ce priveşte echiparea, armarea şi aprovizionarea unui vas;
16. Expediţiile maritime, închirierile de vase, împrumuturile maritime şi toate contractele privind comerţul maritim şi navigaţia;
17. Asigurările de viaţă;
18. Asigurările pentru riscurile de navigaţie;
19. Depozitele comerciale;
20. Depozitele în docuri şi toate operaţiunile asupra recipiselor de depozit[27].

Autorii materialului au subliniat faptul că au înregistrat toţi comercianţii existenţi la data publicării, fără să urmeze regulile prescrise de legea pentru înscrierile firmelor.

Clasificarea este făcută după: numele firmei, felul comerţului, sediul principal şi sucursalele, în oraşe după stradă, anul înfiinţării firmei, principalele firme din ţară cu care colaborează, numele comerciatului, localitatea, principalele firme din străinătate cu care colaborează, numele, localitatea şi ţara pentru locurile mai puţin cunoscute[28].

Pentru bănci şi instituţiile de credit s-a avut în vedere şi trecerea capitalului după ultimul bilanţ, numele administratorilor delegaţi, felul acţiunilor, valoarea ultimului dividend şi felul operaţiunilor[29].

Se oferea astfel tuturor celor interesaţi un instrument util, bine documentat şi nu în ultimul rând uşor de căutat în el, având la îndemână criteriul alfabetic, după numele comerciantului, localitatea, pe de o parte; pe de altă parte, exista posibilitatea căutării

---

[27]Camera de Comerciu şi Industrie Circonscripţiunea I Craiova, „Anuar Comercial pe anul 1906 cuprinzând cele 5 judeţe din regiune: Dolj, Gorj, Mehedinţi, Romanaţi, Vâlcea“, Tipografiile Unite- Fane Constantinescu, Sache Pavlovici, Craiova, 1906, p. 253.

[28]*Ibidem.*

[29]*Ibidem.*

după grupele de comercianţi, având la dispoziţie la finele Anuarului un Index, cu numerele corespunzătoare numelui[30].

Din aceeaşi colecţie face parte şi *Anuarul Agriculturii pe anul 1906 cuprinzând cele 5 judeţe din regiune: Dolj, Gorj, Mehedinţi, Romanaţi, Vâlcea.* Acesta cuprinde grupele de comune din cele cinci judeţe, distingându-se pe cele două coloane ale paginii: în stânga este indicat numele proprietarilor care au un număr mai mare de o sută de hectare de pământ; urmează numărul total al locuitorilor comunei cu numărul de hectare de pământ deţinut în proprietate; apoi numele arendaşilor pentru marile proprietăţi; în dreapta paginii este înscris rezultatul recoltelor din toamna anului 1905 pentru fiecare comună, un indicator preţios pentru evaluarea proprietăţilor[31].

O altă menţiune importantă este aceea a existenţei sau nu în fiecare comună a unei bănci populare, cu informaţii referitoare la constituirea ei[32].

La finele *Anuarului* se găseşte un rezumat asupra recoltelor pe judeţe formând în total producţia agricolă a întregii circumscripţii în anul 1905[33].

Anuarul Agriculturii pe anul 1906 completează tabloul economic al zonei şi perioadei, un instrument valoros inclusiv la vremea respectivă, având în vedere că amplasarea geografică a zonei imprima dezvoltarea eminamente agricolă din punct de vedere economic, iar publicarea acestor date venea în sprijinul importatorilor şi exportatorilor de cereale sau a investitorilor în pământ.

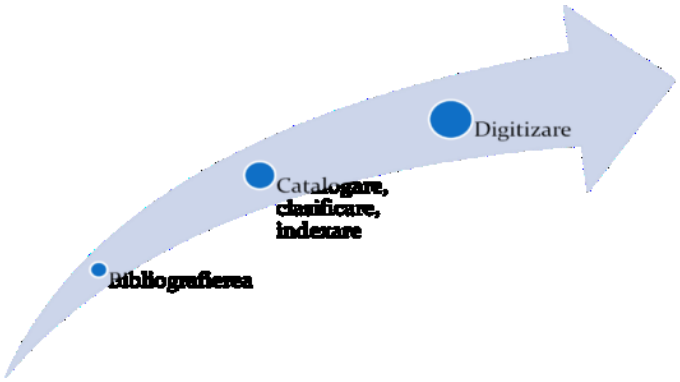

Fig. 4 – Diagrama etapelor arhivării documentelor

[30] *Ibidem.*

[31] *Ibidem.*, p. 225.

[32] *Ibidem.*

[33] *Ibidem.*

Periodicele constituie o sursă valoroasă de documentare care ar putea dispărea din cauza fragilităţii extreme a suportului lor. Măsurile preventive şi măsurile de conservare (de păstrare, de recondiţionare minoră, microfilmare, scanare) sunt deosebit de importante pentru asigurarea perenităţii conţinutului acestor surse arhivistice.

Organizarea unei Arhive Naţionale Digitale în care să fie integrate periodicele este o necesitate impusă de respectul faţă de păstrarea patrimoniului naţional, parte a patrimoniului universal.

Delia BĂLĂICAN, doctor în istorie, este bibliograf la Biblioteca Academiei Române, Serviciul Tehnologia Informaţiei şi Mediatecă. Licenţiată a Facultăţii de Istorie-Limbi Străine a Universităţii din Craiova, promoţia 1998, a absolvit în anul 2001 programul de Studii Aprofundate „România în relaţiile internaţionale“. În 2010 îşi susţine doctoratul la Facultatea de Istorie, Universitatea Bucureşti. A scris articole de specialitate în istorie modernă şi istoria contemporană. A făcut parte din echipe de proiect care au avut ca obiectiv promovarea patrimoniului cultural naţional. A coordonat proiecte europene de formare profesională. Are preocupări în cercetarea şi valorificarea patrimoniului cultural documentar: presă, memorialistică, documente istorice inedite.

Clasarea cărţilor în patrimoniul cultural naţional - o "radiografie" a bibliotecilor româneşti

Elena CHIABURU
elena.chiaburu@gmail.com
Biblioteca Facultăţii de Economie şi Administrarea Afacerilor, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iaşi

Rezumat: *articolul subliniază importanţa protejării şi valorificării cărţilor aflate în colecţiile bibliotecilor româneşti prin includerea lor în patrimoniul cultural naţional mobil. Este înfăţişat cadrul legislativ care reglementează protejarea patrimoniul cultural în România. Se descrie procedura de clasare a cărţilor şi documentaţia care trebuie întocmită de biblioteci pentru a obţine includerea publicaţiilor de valoare excepţională în patrimoniul cultural naţional, precum şi obligaţiile ulterioare ce decurg din aprobarea propunerilor de clasare. Articolul se încheie cu prezentarea unei situaţii statistice a bunurilor de patrimoniu clasate de bibliotecile din România, concluzia fiind că doar o parte insignifiantă a colecţiilor de carte veche şi manuscrise deţinute de bibliotecile din România este evaluată şi expertizată în conformitate cu prevederile legale.*

Cuvinte cheie: *patrimoniul cultural naţional; carte veche; biblioteci româneşti; clasarea cărţilor.*

„Patrimoniul cultural naţional cuprinde ansamblul bunurilor identificate ca atare, indiferent de regimul de proprietate asupra acestora, care reprezintă o mărturie şi o expresie a valorilor, credinţelor, cunoştinţelor şi tradiţiilor aflate în continuă evoluţie; cuprinde toate elementele rezultate din interacţiunea, de-a lungul timpului, între factorii umani şi cei naturali. <…> Prin protejarea patrimoniului cultural naţional mobil se înţelege ansamblul de măsuri având caracter ştiinţific, juridic, administrativ, financiar, fiscal şi tehnic menite să asigure identificarea, cercetarea, inventarierea, clasarea, conservarea, asigurarea securităţii, întreţinerea, prepararea, restaurarea şi punerea în valoare a patrimoniului cultural naţional mobil, în vederea asigurării accesului democratic la cultură şi a transmiterii acestui patrimoniu generaţiilor viitoare. Protejarea patrimoniului cultural naţional mobil este realizată prin intermediul autorităţilor administraţiei publice, al unor instituţii specializate, cum sunt muzeele, colecţiile

publice, casele memoriale, arhivele şi bibliotecile, al cultelor religioase şi instituţiilor ecleziastice, precum şi al organizaţiilor neguvernamentale cu activitate în domeniu”[1].

Din punctul de vedere care ne interesează aici, manuscrisele, incunabulele, cărţile rare, vechi şi cu valoare bibliofilă intră in patrimoniul cultural national mobil, în categoria bunuri arheologice şi istorico-documentare. În funcţie de importanţa sau de semnificaţia lor istorică, documentară, artistică, ştiinţifică şi tehnică, literară, bibliofilă, de vechimea, unicitatea sau raritatea lor, acestea pot fi incluse în tezaurul patrimoniului cultural naţional mobil, care este alcătuit din bunuri culturale de valoare excepţională pentru umanitate, sau în fondul patrimoniului cultural naţional mobil, alcătuit din bunuri culturale cu valoare deosebită pentru România[2].

Procedura de stabilire a acelor bunuri culturale mobile care fac parte din categoriile juridice ale patrimoniului cultural naţional mobil, tezaur şi fond se numeşte clasare, se desfăşoară, în principal, în conformitate cu *Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural naţional mobil* – republicată şi *Hotărîrea Guvernului României nr. 886 / 2008* pentru aprobarea *Normelor de clasare a bunurilor culturale mobile*, fiind obligatorie pentru toate instituţiile publice care deţin astfel de bunuri.

Potrivit prevederilor acestor acte normative, evidenţa patrimoniului cultural se realizează pe mai multe niveluri, fiind rezultatul colaborării mai multor instituţii:

 la nivel instituţional - bibliotecile au obligaţia să întocmească evidenţa bunurilor culturale din colecţiile lor (cf. art. 13 alin. 1 din Legea nr. 182/2000).

 la nivel teritorial - Direcţiile Judeţene pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu Cultural Naţional (DJPCCP) au obligaţia să întocmească evidenţa bunurilor culturale susceptibile de clasare aflate la deţinătorii din teritoriul lor de competenţă (art. 55 alin. 3 din Legea nr. 182/2000). Din acest punct de vedere, Bibliotecile judeţene sunt obligate să colaboreze cu DJPCCP pentru a derula operaţiunea de clasare a cărţilor aflate în colecţiile lor.

---

[1] *Legea nr. 182 privind protejarea patrimoniului cultural naţional mobil*, publicată în „Monitorul Oficial”, Partea I, din 25.10.2000, republicată (versiune actualizata pana la data de: 01/02/2014, accesibilă la

http://www.cimec.ro/Legislatie/Legislatie-culturala.html), art. 1, alin. 2 şi art. 2, punctele 4, 5.

[2] *Ibidem*, art. 3, alin. 2, litera d şi art. 4.

 la nivel naţional - CIMEC - Institutul de Naţional al Patrimoniului (fost Institutul de Memorie Culturală) centralizează evidenţa tuturor bunurilor culturale mobile clasate în România (art. 58 din Legea 182/2000)[3].

Stabilirea categoriei de patrimoniu pentru cartea veche tiparită şi manuscrisă se face prin Procedura de clasare pe baza unui *Raport de expertiză* întocmit de Experti acreditaţi de Ministerul Culturii şi Cultelor.

Procedura de stabilire a categoriei de patrimoniu în care să fie incluse cărţile se declanşează din oficiu (în anumite împrejurări) sau la solicitarea deţinătorului de bunuri culturale mobile tip carte, în cazul de faţă, la solicitarea conducerii fiecărei biblioteci. La declanşarea operaţiunii, Bibliotecile vor anunţa în scris următoarele autorităţi publice: Bibliotecile judeţene vor înştiinţa Direcţia Judeţeană pentru Cultură, culte şi Patrimoniu cultural Naţional, iar Biblioteca Naţionala, cele universitare, specializate, ale Academiei cu filialele lor vor transmite informaţia ministerului sau instituţiei centrale căreia îi sunt subordonate.

Documentaţia necesară pentru înaintarea propunerilor de clasare a cărţilor în patrimoniul cultural national mobil cuprinde, pentru fiecare exemplar în parte:

 Fişa analitică de evidenţă

 Fişa-standard Carte veche şi manuscris, cu foto color (9 x 12 cm)

 copie după pagina din *Registrul inventar* în care este înregistrată cartea respectivă (şi evidenţiat nr. de inv. cu marker roşu)

 Cerere de clasare

 Raport de expertiză întocmit de expertul acreditat.

Modele acestor formulare-tip sunt prevazute în *Anexele HG nr. 886 / 2008*; formularele se pot descărca şi de pe site-ul CIMEC:

http://www.cimec.ro/Metodologice/Formulare-Evidenta-Clasarea-Pat-Mobil.html

Tot de la CIMEC se poate obţine gratuit şi un program informatic pentru evidenţa patrimoniului cultural mobil, numit DOCPAT. Acest program acoperă toate domeniile de patrimoniu mobil şi este folosit cu prioritate de muzee şi arhive. O verificare făcută pe site-ul CIMEC a relevat faptul că dintr-o listă de 202 instituţii din România care l-au

---

[3] Irina Oberländer-Târnoveanu, *Managementul evidenţei patrimoniului cultural mobil*,

http://www.cimec.ro/ Metodologice/Managementul-Evidentei-Pat-Cult-Mobil.html , accesat la 5 august 2014.

solicitat şi implementat foarte puţine sunt biblioteci (doar Bibliotecile Judeţene Braşov, Galaţi, Iaşi şi cea Municipală Sighetu Marmaţiei).

In ceea ce priveşte întocmirea documenţatiei, *Fişa analitică de evidenţă* şi *Fişa-standard* Carte veche şi manuscris, se pot alcătui fie de către bibliotecarul specialist al Departamentului de carte veche – verificată, completată şi autentificată de un Expert în carte veche acreditat de Ministerul Culturii, fie direct de către expertul în carte veche acreditat, la faţa locului, în Bibliotecă (aceste cărţi fiind supuse unui regim special de protecţie). Firește, ambii lucrează pe baza investigaţiilor asupra exemplarului şi a studierii documentelor care fac referire la acesta: fişe de catalog, acte de provenienţă, conexate cu diferite lucrări de referinţă, cataloage de licitaţii etc. ce permit stabilirea cât mai precisă a valorii cultural-istorice şi artistice a cărţii propuse a fi incluse în patrimoniul cultural national.

Raportul de expertiză se întocmeşte în mod obligatoriu numai de un expert acreditat de Ministerul Culturii.

Dintr-un alt punct de vedere, aceste formulare pot fi întocmite gratuit de bibliotecarul specialist în cadrul obligaţiilor profesionale prevăzute în Fişa postului aferentă Departamentului de carte veche, în cazul în care acesta este şi Expert acreditat în domeniu de Ministerul Culturii, sau contra-cost, de un Expert acreditat din afara bibliotecii, în baza unui contract de colaborare. În cazul contractului de colaborare ce cuprinde mai multe cărţi investigate, expertul acreditat va întocmi în plus un Raport general de expertiză – în care expune sintetic principiile care au stat la baza întregii operaţiuni de expertiză.

Cererea de clasare se întocmeşte pentru fiecare exemplar în parte de către responsabilul Departamentului de carte veche, în numele instituţiei, se semnează şi se ştampilează către de director / manager şi i se dă număr de înregistrare în arhiva Bibliotecii.

Odată completată documentaţia necesară pentru declanşarea procedurii de clasare, Biblioteca va depune la Direcţia Muzee, Colecţii şi Arte Vizuale din cadrul Ministerului Culturii câte un dosar pentru fiecare exemplar de carte pe care doreşte să îl includă în patrimoniul cultural naţional. În cadrul acestei structuri a Ministerului, Comisia Naţională a Muzeelor, Colecţiilor şi Artelor Vizuale analizează documentaţia primită din partea unei Biblioteci şi admite clasarea cărţilor în categoriile propuse: Fond şi Tezaur,

situaţie în care emite un *Ordin de clasare* pentru fiecare exemplar în parte, sau respinge documentaţia din diferite motive.

În cazul aprobării procedurii de clasare, *Ordinul de clasare* a cărţilor devenite bunuri culturale mobile se comunică Bibliotecii solicitante de către Secretariatul tehnic al Comisiei Naţionale a Muzeelor şi Colecţiilor. In cazul bibliotecilor judeţene, *Ordinul de clasare* va fi transmis şi Direcţiei Judeţene pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu, care va introduce cărţile în cauză în evidenţa bunurilor culturale din judeţul respectiv. Documentaţia admisă de Comisia Naţionala a Muzeelor si Colectiilor este trimisă şi la Institutul Naţional al Patrimoniului, care gestionează Inventarul bunurilor culturale mobile clasate în patrimoniul cultural naţional din Romania: http://clasate.cimec.ro/

Clasarea are ca prim efect înscrierea în Inventarul Patrimoniului Cultural Naţional (PCN). Acest Inventar se întocmeşte pe baza Ordinelor de clasare de către Direcţia Muzee, Colecţii, Arte Vizuale din Ministerul Culturii şi Cultelor. Centralizarea, evidenţa informatizată şi administrarea documentelor care au stat la baza întocmirii Inventarelor PCN se efectuează de către CIMEC - Institutul Naţional al Patrimoniului.

În urma aprobării clasării exemplarelor expertizate, bibliotecile sunt obligate să opereze modificările ce se impun în evidenţa analitică şi sinoptică proprie (un nou preţ), să aplice noi modalităţi de conservare şi siguranţă fizică, să le valorifice din punct de vedere cultural şi al cercetării ştiinţifice, să expună pentru publicul larg valoroasele cărţi etc.

În consecinţă, potrivit reglementărilor în vigoare, la nivel instituţional, în fiecare bibliotecă, activitatea de evidenţă a cărţilor de patrimoniu presupune următoarele:

- fiecare carte - bun cultural să fie inventariată, să aibă o *Fişă analitică de evidenţă* şi una sau mai multe imagini relevante;
- *Fişele analitică de evidenţă* să fie organizate într-un fişier în aşa fel încât să fie uşor accesibile;
- evidenţa trebuie să fie informatizată, *Fişele analitice de evidenţă* să fie introduse într-o bază de date, iar imaginile să fie digitizate prin scanare sau fotografiere digitală;
- să existe minimum două copii de siguranţă pentru toate documentele de evidenţă (inventare, *Fişe analitice de evidenţă*, baze de date, imagini), păstrate în locuri diferite.

****

RADIOGRAFIE / Statistici - bunuri de patrimoniu clasate de bibliotecile din România:

 Dintr-un total de 38690 bunuri de patrimoniu clasate în România şi înregistrate la CIMEC la 14.07.2014, doar 411 provin din biblioteci. Concret, situaţia este următoarea:

 Biblioteca Academiei Române – Bucureşti = 161

 Biblioteca Academiei Române – Iaşi = 149

 BCU Cluj-Napoca = 1

 BCU Bucureşti = 3

 Biblioteca Naţională Bucureşti =52

 Biblioteca Naţională – Filiala Batthyaneum = 10

 Biblioteca Judeţeană Arad = 35

Acestora li se mai adaugă câteva clasări avizate de Ministerul Culturii în anul 2014, dar neoperate încă la CIMEC, şi anume:

 Biblioteca Judeţeană "Gheorghe Asachi" - Iaşi = 137

 Biblioteca Judeţeană Mureş = 38

 Biblioteca Judeţeană "George Bariţiu" Braşov = 8

 Biblioteca Judeţeană "V. A. Urechia" Galaţi = 7

 Din 951 de înregistrări la CIMEC în categoria carte, plus 782 de înregistrări la categoria manuscris, doar 451 sunt cărţi vechi tipărite şi manuscrise, restul fiind cărţi noi rare şi documente de arhivă.

 Din cele 451 de cărţi vechi tipărite şi manuscrise, doar 299 provin din biblioteci; diferenţa până la 411 bunuri de patrimoniu clasate de Biblioteci constă în desene, fotografii, numismatică.

Concluziile sunt descurajatoare:

 dintre toate instituţiile publice de cultură din România, bibliotecile sunt pe ultimul loc în ceea ce priveşte valorificarea cărţii de patrimoniu;

 doar o parte insignifiantă a colecţiilor de carte veche şi manuscrise deţinute de bibliotecile din România este evaluată şi expertizată în conformitate cu prevederile legale;

 Bibliotecile sunt depăşite în primul rând de muzee, dar şi restul instituţiilor culturale, religioase şi socio-economice au un avans considerabil în faţa lor în ceea ce priveşte clasarea cărţii de patrimoniu.

Elena CHIABURU, Biblioteca Facultăţii de Economie, Univ. "Al.I. Cuza" Iaşi; doctor în Istorie; expert în „Carte veche, documente" acreditat de Ministerul Culturii. A scris *Carte şi tipar în Ţara Moldovei*, *Însemnări de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei* (coaut.), 4 vol., și circa 150 de articole, comunicari ştiinţifice, recenzii.

„Prezervare şi valorificare prin digitizare a patrimoniului naţional în cadrul Arhivei Istorice a Colecţiilor Speciale ale BNaR; expoziţiile virtuale ca modalitate de valorificare a Arhivei Istorice”

Elena COJUHARI
elena.cojuhari@bibnat.ro
Arhiva Istorică, Colecţii Speciale,
Biblioteca Naţională a României

Rezumat: *Articolul prezintă succint un studiu de caz - model de conservare şi valorificare a documentelor de patrimoniu din cadrul Arhivei Istorice a Colecţiilor Speciale ale Bibliotecii Naţionale a României (BNaR). Conservarea lor poate reprezenta doar primul pas în procesul valorificării diversificate a documentelor istorice. Scanarea documentelor ca cea mai sigură metodă de conservare poate deveni temelia pe care se ridică o expoziţie virtuală, devenită mai târziu itinerantă, paşii căreia pot parcurge întreaga ţară. Totodată, pe lângă conservarea patrimoniului naţional pentru generaţiile viitoare, în drumul său, o astfel de expoziţie, care are la bază dorinţa şi necesitatea de a prezenta publicului, diverselor categorii de vârstă şi sociale, istoria naţională pe bază de documente ilustrate, devine în prezentul zilei de azi extrem de actuală, stimulând studiului culturii şi civilizaţiei naţionale ca parte integrantă a celei universale, cunoaşterea trecutului ca mijloc de autocunoaştere în viitor, asigurând liberului acces la informaţie, non-discriminatorie, prin intermediul tehnologiei existente în prezent.*

Cuvinte cheie: *arhiva istorică, prezervarea documentelor prin scanare, valorificarea documentelor de patrimoniu, Biblioteca Digitală Naţională, metadate, expoziţii virtuale, expoziţii itinerante*

Arhiva Istorică ca parte componentă a Colecţiilor Speciale ale Bibliotecii Naţionale a României deţine un număr important de dosare, grupate în câteva fonduri: Fondul Saint Georges, Fondul Kogălniceanu, Fondul Brătianu, Fondul Bălcescu, Fondul de Documente Istorice Vechi (secolele XV-XIX) şi mai noul Fond Secolul XX. Deoarece toate documentele, majoritatea fiind de o importanţă deosebită, sunt pe suport de hârtie, numărul lor mare ridică stringent problema conservării lor, în condiţii optime. În acelaşi timp, în condiţiile Arhivei Istorice modalitatea de conservare a lor prin digitizare poate

deveni şi o modalitate de valorificare a documentelor de patrimoniu atât la nivel local, cât şi naţional.

Documentele istorice din cadrul Arhivei Istorice acoperă o perioadă de aproape o jumătate de mileniu începând cu secolul al XV-lea şi teminând cu a doua jumătate a secolului XX. În consecinţă, există documente scrise pe diverse tipuri de hârtie, despre care se cunoaşte că este unul dintre cele mai fragile materiale, deteriorarea acesteia necesitând intervenţii de restaurare.

Conservarea acestei game largi de documente a impus o conlucrare cu Centrul Naţional de Patologie şi Restaurare din cadrul Bibliotecii Naţionale. S-au discutat mai multe modalităţi de conservare, în condiţiile în care presiunea factorului timp se face simţită zilnic. Restaurarea documentelor la Laboratorul de Patologie şi Restaurare presupune scoaterea lor din circuit pentru o perioadă de timp îndelungată. Xeroxarea sau ,în cel mai bun caz, fotografierea documentelor nu oferă cea mai bună calitate a imaginii. În cele din urmă am găsit soluţia salvatoare: scanarea documentelor în cauză. Astfel în cadrul Arhivei Istorice a început să se aplice metoda prezervării documentelor prin scanare, ca primă etapă a procesului în sine. În caz de necesitate (deteriorarea documentelor) ele vor ajunge la Laboratorul de Conservare şi Restaurare, pentru tratament, iar cititorului de la Sala de Lectură i se pot prezenta DVD-uri cu documentele în cauză (pe suport electronic), metodă ce va putea fi aplicată pentru toate documentele din cadrul Arhivei Istorice.

În concluzie, practica a demonstrat că digitizarea documentelor pe suport de hârtie poate servi drept cel mai sigur mijloc de conservare în timp a acestora.

Exemplu de aplicare a metodei de conservare prin scanare – Fondul de Documente Istorice sec. XV-XIX

Metoda de conservare prin scanare a fost aplicată în întregime în cazul Fondului de Documente Istorice Vechi (sec. XV-XIX).

Datorită valorii excepţionale şi vechimii documentelor acest fond a avut prioritate. S-au scanat toate documentele din fond, în jur de 1868 de unităţi arhivistice. Din motive lesne de înţeles, peceţile şi câteva dintre documentele de dimensiuni mai mari au fost fotografiate cu suportul colegilor de la Laboratoru de Conservare şi Restaurare. Aceasta a fost prima etapă a procesului.

Următoarea etapă a reprezentat crearea metadatelor pentru fiecare dintre cele 1868 de documente.

Împreună cu colegii de la Biblioteca Virtuală s-a realizat un model ce oferă o descriere amplă a fiecărui document în parte. Astfel fiecare document are o descriere fizică şi intelectuală obligatorie - METADATA în format *xml.*, care conţine următoarele elemente:

Deţinătorul: Biblioteca Naţională a României;

Titlul documentului;

Subiectul;

Autorul;

Descrierea documentului;

Menţiune sigiliu, pecete, etc.;

Menţiune limba document original (doar pentru traduceri, copii);

Data actului actual;

Data actului original;

Tipul de hârtie (filigran, etc.);

Dimensiuni;

Limba documentului actual;

Cota documentelor cu care este în relaţie, separate prin virgulă;

Cota documentului.

În cea de-a treia etapă s-a realizat transferul tuturor informaţiilor: a imaginilor scanate şi a metadatelor către Biblioteca Virtuală, rezultatele putând fi vizualizate pe site-ul Bibliotecii Naţionale a României, la secţiunea Biblioteca Digitală naţională (sistemul Digitool):

http://digitool.bibnat.ro:8881/R/39XDU6M3CC1L6C66NT4NMGPU4P6V7CR8TNDMH621JFNDVFNJCC-02217?func=collections-result&collection_id=1206

În prezent digitizarea documentelor continuă. S-a finalizat scanarea totală a Fondului Bălcescu, mai mult de 60% din Fondul Brătianu, urmând ca toate fondurile din cadrul Arhivei Istorice să fie digitizate.

Expoziţiile virtuale ca modalitate de valorificare a Arhivei Istorice

Ideea primei expoziţii virtuale din cadrul Arhivei istorice este legată de unul dintre evenimentele importante ale anului 2009 organizate de Arhiva Istorică în colaborare cu Cabinetul Foto ale Colecţiilor Speciale ale Bibliotecii Naţionale a României, şi anume expoziţia dedicată împlinirii a 150 de ani de la naşterea mareşalului Alexandru Averescu

„Un mareşal al României între destin şi istorie – 150 de ani de la naşterea lui Alexandru Averescu”.

În cadrul acesteia, în cea mai mare parte s-au folosit documente din Arhiva Istorică şi fotografii din Cabinetul Foro. În timpul procesului de documentare în Fondul Saint Georges (Arhiva Istorică) au fost identificate documente reprezentând tăieturi din diferite ziare din perioada interbelică, ce puteau fi utilizate pentru acest eveniment. Analiza documentelor însă a pus în evidenţă faptul că acest lucru este imposibil. Motivul era fragilizarea şi deteriorarea documentelor. În momentul constituirii dosarelor, pentru uz personal, fragmentele, după decupare au fost lipite pe foi de hârtie, care la rândul lor nu erau de cea mai bună calitate, Întâmplarea a făcut ca peste ani ele să ajungă într-o arhivă de stat. În timp, aceste file s-au îngălbenit şi au devenit extrem de fragile, hârtia s-a deshidratat, chiar dacă la prima vedere nu par să prezinte semne clare de deteriorare. S-a ajuns la concluzia că documentele în cauză nu puteau fi prezentate în cadrul expoziţiei, mai mult decât atât, se excudea orice posibilitate de a fi consultate la Sala de lectură.

Am cerut concursul Laboratorului de Patologie şi Restaurare. Împreună am căutat o modalitate prin care documentele să ajungă în faţa publicului, fără a avea de suferit o altă deteriorare. În final s-a aplicat metoda de conservare prin scanare.

Astfel, am ajuns la ideea scanării tuturor documentelor folosite pentru expoziţie, având ca scop valorificarea lor, fără a le aduce cel mai mic prejudiciu, Odată scanate, organizate în format electronic, ele pot fi prezentate oricând, oriunde, în orice condiţii şi la orice dimensiune, fără ca originalul să aibă de suferit.

Am parcurs la scanarea materialelor folosite la toate expoziţiile organizate de noi.

În rezultat am creat următoarele expoziţii virtuale: „Domnul Unirii şi Triumful unei Generaţii. 150 de ani de la Unirea Principatele Române”, conţinând 66 de imagini scanate; „Un mareşal al României între destin şi istorie – 150 de ani de la naşterea lui Alexandru Averescu”, cu un număr de 40 de imagini scanate; „Regina Maria – o viaţă în imagini (1875 – 1938)”, cu 90 de imagini scanate. Acestora li s-au adăugat alte expoziţii virtuale. Pentru toate expoziţiile virtuale s-a realizat câte un catalog în format PDF, foarte uşor de consultat şi la distanţă.

Între timp expoziţiile virtuale s-au transformat în expoziţii itinerante.

De la expoziţii virtuale la expoziţii itinerante

Ideea expoziţiilor itinerante a apărut în urma colaborării cu Serviciul Istoric al Armatei. Ca urmare s-a schiţat conceptul expoziţiilor itinerante elaborate de Cabinetul Arhiva Istorică în colaborare cu Cabinetul Foto.

Prima expoziţie itinerantă avea ca subiect campaniile armatei române, pe parcursul timpului, din momentul apariţiei României ca stat modern.

Astfel, expoziţia itinerantă „Campaniile Armatei Române" este compusă din patru expoziţii, după cum au urmat din punct de vedere istoric şi respectiv cronologic:

1. Războiul de Independenţă din 1877-1878;
2. Campania din Bulgaria (a armatei române) din anul 1913;
3. Războiul de Reîntregime a Neamului 1916-1919;
4. Armata Română în cel de-al Doilea Război Mondial – Campania din Est – 1941 – 1944.

Materialul expoziţional conţine 208 de imagini scanate, multe dintre ele rare şi inedite, hărţi, fotografii, scrisori, cărţi poştale din fondurile Arhivei Istorice şi ale Cabinetului Foto din cadrul Colecţiilor Speciale ale Bibliotecii Naţionale a României. În cazul participării Armatei Române la cel de-al Doilea Război Mondial s-au prezentat materiale existente în fonduri, având ca limită cronologică anul 1944, până în data de 23 august 1944.

Pentru realizarea seriei de expoziţii „Campaniile Armatei Române" s-a depus o muncă de cercetare şi selecţie în depozitele Colecţiile Speciale ale Bibliotecii Naţionale a României care a durat în jur de şase luni. Toate materialele prezentate sunt doar din fondurile BNaR.

Elaborarea expoziţiilor virtuale itinerante are la bază dorinţa şi necesitatea de a prezenta publicului din întreaga ţară, diverselor categorii de vârstă şi sociale, istoria naţională pe bază de documente ilustrate. Vizitând expoziţiile prezentate în ţară oricine poate să facă cunoştinţă cu diverse aspecte ale activităţii Armatei Române acoperind o perioadă de aproape 80 de ani, prezentând evenimente cruciale pentru România.

Mai multe expoziţii virtuale se pot vedea pe site-ul Bibliotecii Digitale Naţionale la secţiunea Expoziţii Virtuale:
http://digitool.bibnat.ro:8881/R/J2DANLU8RF93UADXUPNDHNLK8XST6IPL31PF3HKUVAY7DNVVDM-04018?func=collections&collection_id=1254

Necesitatea unei astfel de modalităţi de prezentare şi a cererii pentru un astfel de gen de manifestare culturală, devenită itinerantă, a fost demonstrată printr-un număr

destul de mare de vernisaje şi prezentări, conferinţe organizate în ţară, la cererea mai multor biblioteci şi organizaţii civice.

În luna mai 2010, cu ocazia Zilei Eroilor, la Cercul Militar din Mediaş a fost vernisată întreaga expoziţie, în colaborare cu Cercul Militar din Mediaş şi Muzeul Municipal din localitate. S-a utilizat varianta prezentării obişnuite pe panouri în paralel cu o videoproiecţie a întregului material.

În luna august 2010, cu ocazia omagierii intrării României în Primul Război Mondial, la Cluj s-a organizat o expoziţie cu vernisaj pentru expoziţia „Campaniile Armatei Române – Războiul de Reîntregire al Neamului – 1916-1919". Colaboratorii BNaR la acest eveniment au fost Fundaţia Chora, Despărţământul Cluj al Asociaţiei Astra şi Fundaţia Culturală „Carpatica"[1].

În luna noiembrie a aceluiaşi an, tot la Cluj, la Cercul Militar din Cluj s-a făcut prezentarea întregii serii a celor patru expoziţii împreună cu o conferinţă organizată cu acest prilej. Colaboratorii BNaR au fost Cercul Militar din Cluj, Fundaţia Chora, Despărţământul Cluj al Asociaţiei Astra.

În luna decembrie 2010 la Craiova a fost organizată prezentarea aceleiaşi expoziţii cu ocazia zilei de 1 Decembrie. Colaboratorii BNR au fost Biblioteca Judeţeană „Alexandru şi Aristia Aman" din Craiova. Tot la Craiova a ajuns şi expoziţia dedicată Unirii Principatelor Române.

Conceptul expoziţiilor virtuale itinerante s-a extins şi asupra altor subiecte.

Expoziţiile au ajuns şi la Sibiu, Brăila, etc. La Brăila, la Biblioteca Judeţeană, iniţial, s-a organizat o conferinţă dedicată evenimentului, iar mai târziu, materialele au fost prezentate în cadrul cercului de istorie care îşi desfăşura activitatea la bibliotecă.

Ca argument care demonstrează utilitatea şi necesitatea valorificării acestui gen de expoziţie la nivel naţional, cu concursul colegilor brăileni, expoziţia a fost primită cu mult succes chiar şi la un penitenciar din apropierea municipiului, în cadrul unui program de recuperare socială ce se derula acolo.

Ultima expoziţie fizică ajunsă expoziţie itinerantă ţine de domeniul istoriei astronomiei romaneşti. Intitulată „Prima expediţie astronomică românească. Senegal. Eclipsa totală de Soare. 16 aprilie 1893", conţinând mărturii (documente) fotografice

[1] https://cimec.wordpress.com/2010/08/11/cluj-napoca-vernisarea-expozitiei-itinerante-campaniile-armatei-romne-romnia-n-primul-razboi-mondial-1916-1919/

inedite cu privire la prima participare a astronomilor români la o expoziţie internaţională, în persoana savantului Nicolae Coculescu, ea va fi expusă spre vizualizare pe parcursul anului 2015 la Observatorul Astronomic „Bosianu" al Academiei Române. Expoziţia reprezintă un exemplu frumos de parteneriat desfăşurat între Biblioteca Naţională a României şi Institutul Astronomic al Academiei Române – AIRA. Expoziţia virtuală poate fi vizualizată aici: http://digitool.bibnat.ro:8881/R/J2DANLU8RF93UADXUPNDHNLK8XST6IPL31PF3HKUVAY7DNVVDM-04092?func=collections-result&collection_id=1278

Elena COJUHARI – Biblioteca Naţională a României - Colecţii Speciale - Arhiva Istorică (bibliotecar) *Studii postuniversitare* de specializare în Biblioteconomie şi Ştiinţa Informării, Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti, 2009. *Master în istoria orală*, Facultatea de Istorie şi Filosofie, Universitatea "Babeş-Bolyai", 2007. *Licenţiată în istorie*, specializarea istorie contemporană, Facultatea de Istorie şi Filosofie, Universitatea "Babeş-Bolyai", Cluj Napoca, 2004

Europeana pentru biblioteci: scop în sine sau oportunitate ? (aspecte culturale și tehnice)

Dan MATEI
dan@cimec.ro
Institutul Național al Patrimoniului

Rezumat: *Articolul descrie Biblioteca Digitală Europeană (*europeana.eu*), cu obiectivele și utilizarea ei. Apoi prezintă a) metadatele descriptive ale exponatelor și cerințele pentru expunerea lor; b) rolul agregatorului național; c) beneficiile instituțiilor memoriei în urma expunerii colecțiilor lor în* Europeana*; d) contribuția (mai mult decât modestă) a României la* Europeana *și explicația ei. În fine, se discută aspectele culturale ale expunerii în* Europeana*, și – mai ales – problema „capodoperelor", în acest context.*

Cuvinte cheie: *biblioteci digitale,* Europeana*, agregarea metadatelor, patrimoniu cultural digitizat, definirea capodoperelor*

I. Biblioteca Digitală Europeană *europeana.eu*: ce este ea ?

Biblioteca Digitală Europeană[1] este un catalog colectiv transnațional de resurse culturale digitale expuse de țările membre ale Uniunii Europene (plus încă câteva din afara Uniunii). Ea stochează și expune metadatele (i.e. fișele catalografice ale) obiectelor digitale. Expunerea se face în două moduri: printr-un portal și printr-o interfață programată – API [Application Programming Interface][2]. Prin portal (fig. 1), utilizatorii pot interoga direct colecția, iar prin API, dezvoltatorii afiliați pot îngloba înregistrări în propriile lor aplicații. Remarcă esențială: obiectele digitale propriu-zise nu sunt stocate pe serverele *Europeana*, ci sunt expuse pe saiturile furnizorilor, deci într-un mod (foarte) distribuit.

[1] www.europeana.eu

[2] http://pro.europeana.eu/api

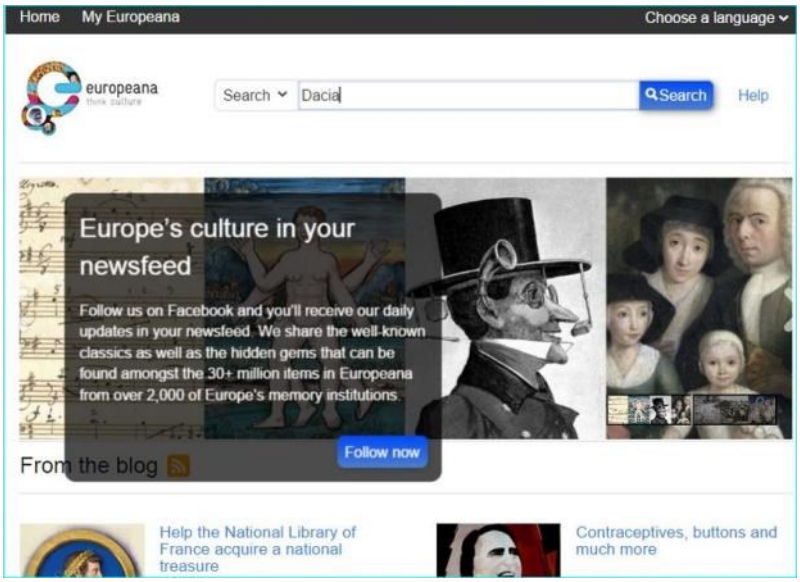

Fig. 1. Pagina natală *Europeana*

Fig. 2. Exponatul evidențiat (la data redactării)

Pe pagina natală se evidențiază (periodic) un exponat și un furnizor de conținut (fig. 2)[3]. Un exemplu de fișă metadatală expusă de *Europeana* apare în fig. 3. Pentru a vedea obiectul digital, utilizatorul trebuie să urmeze link-ul către saitul furnizorului (fig. 4). Acolo, fie se află chiar obiectul, fie (cazul nostru) fișa sa metadatală, de unde poate să ajungă la obiect (fig. 5).

[3] Întâmplător, la momentul redactării exponatul evidențiat era o pictură „românească"; descrierea ei este – evident – făcută automat: sare în ochi faptul că bietul program de traducere n-a înțeles cuvântul „irizări".

Fig. 3. Fișa obiectului expusă pe portalul *Europeana*

Fig. 4. Fișa obiectului expusă pe saitul furnizorului

Fig. 5. Obiectul, pe saitul furnizorului

II. Ce e nevoie pentru expunerea în *europeana.eu* ?

A. Publicarea online a obiectului digital (pe saitul furnizorului !)

Prima cerință (evidentă) pentru apariția în *Europeana* este publicarea obiectului digital (imagine, text, fonogramă, videogramă) pe web, și anume pe saitul furnizorului. Publicarea trebuie să îndeplinească o condiție minimală: adresa web (URL-ul) la care se găsește obiectul digital trebuie să fie stabilă pe termen lung. Această adresă este un element vital în fișa metadatală a obiectului, aflată în catalogul *Europeana*. Dacă această adresă se schimbă, utilizatorul care va dori să acceadă acel obiect va obține faimoasa eroare 404. Ca și cum în fișa cărții sau a obiectului muzeal e consemnată o localizare, iar cartea/obiectul este mutat(ă) de acolo, fără a se actualiza fișa. Resursa e cvasi-rătăcită[4]. Prin „stabilă pe termen lung" înțelegem o persistență de minimum 10 ani. E o cerință grea. Chiar saituri importante (cum ar fi YouTube, Wikimedia, Flickr, GoogleBooks), suntem siguri că peste 10 ani vor mai exista și că vor avea aceleași adrese? Din fericire, instituțiile (publice) ale memoriei pot să-și păstreze adrese stabile, chiar dacă suferă reorganizări instituționale.

Pe de altă parte, câteva calități sunt (foarte) dezirabile:

- Conexiunea Internet (de upload) a saitului furnizorului să fie rapidă; altminteri, indiferent de viteza conexiunii utilizatorului, obiectul i se va încărca lent.
- Calitatea obiectului digital să fie acceptabilă: dimensiunile sale să nu fie excesive (pentru a se încărca rezonabil de iute și în cazul conexiunilor lente), iar – în cazul

[4] În general, până acum, furnizorii de conținut au tratat cu ușurință această cerință: se întâmplă adesea să-și schimbe proiectantul saitului instituțional, fără să-i ceară să prezerve adresele web anterioare.

imaginilor – rezoluția să fie cât de bună.

- Formatul obiectului digital să nu fie neuzual (e.g. .djvu). În plus, să fie convenabil, mai ales în cazul textelor: dacă obiectul e o succesiune de imagini de pagină (e.g. o carte scanată), e preferabil un vizualizator pagină-cu-pagină în locul unui (mare) fișier pdf[5]. Vezi cartea din fig. 6 și 7, în contrast cu cea din fig. 8 (a cărei fișă metadatală se vede în fig. 9). Dacă este de ales, formatul cel mai convenabil rămâne HTML pur (fig. 11): se adaptează ecranului utilizatorului și este cel mai economicos ca volum. Notă: pentru imaginea-timbru din fișă, alta decât imaginea copertei (fig. 6), ar fi preferabilă imaginea paginii de titlu (fig. 10).

Fig. 6. Fișa unei cărți scanate

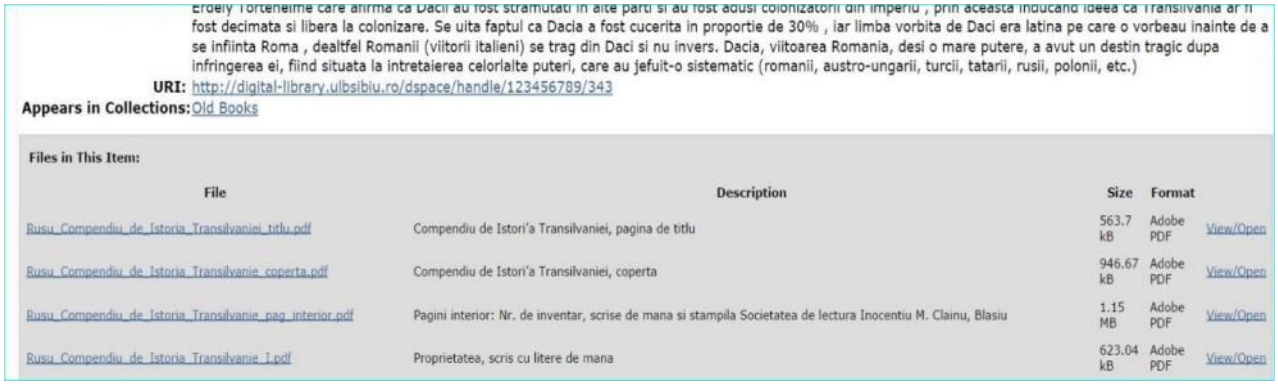

Fig. 7. Cartea digitizată oferită sub forma unor fișiere pdf mari

[5] Deoarece un fișier pdf e – de regulă – foarte voluminos, deci se încarcă lent (și, poate, costisitor), iar pe de altă parte, pe terminale mobile, cu ecran îngust, gen tabletă sau telefon, se citește semnificativ mai greu.

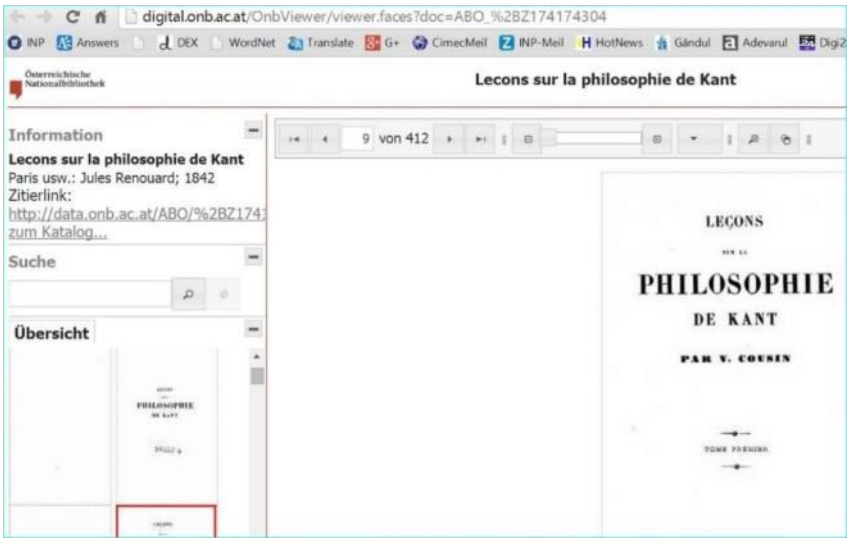

Fig. 8. Vizualizator pagină-cu-pagină

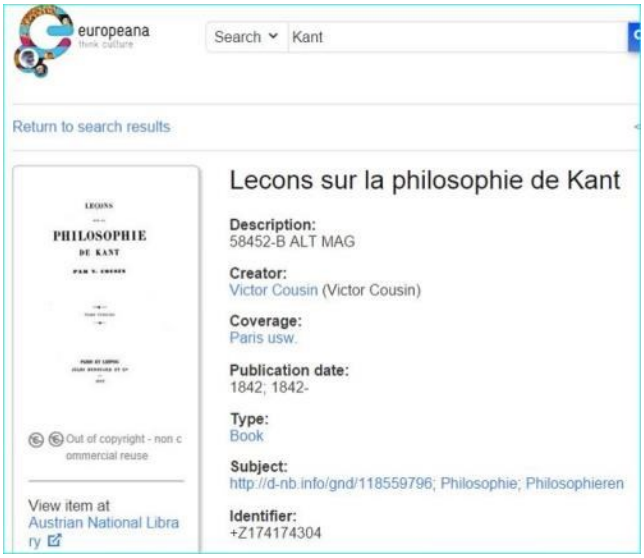

Fig. 9. Fișa metadatală (*Europeana*) a cărții din fig. 8

Fig. 10. Imagine-timbru preferabilă

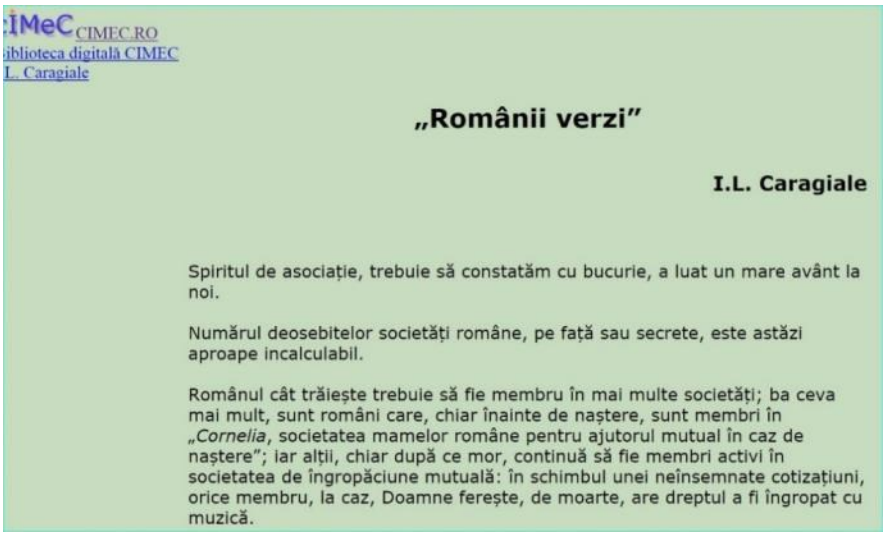

Fig. 11. Formatul preferabil: HTML

B. Transmiterea la Haga a metadatelor obiectelor digitale (inclusiv adresa web a obiectului !)

Metadatele trebuie să îndeplinească câteva cerințe:

- să fie conforme formatelor de date *Europeana,* i.e. EDM [Europeana Data Model] sau — deja cam nerecomandat — ESE [Europeana Semantic Elements];
- să fie oferite sub licența CC0 [Creative Commons], i.e. „No rights reserved”;
- să specifice licența sub care este expus obiectul digital; licențele acceptabile sunt[6]: "*Marca Domeniului Public*" [Public Domain Mark] (PDM), "*Ieșită de Sub Copyright – Reutilizare Necomercială*" [Out Of Copyright - Non Commercial Re-use] (OOC-NC), "*Creative Commons CC0 1.0 - Dedicată Domeniului Public*" [Universal Public Domain Dedication] (CC0), "*Operă Orfană*" [Orphan Works] (OW).

III. Formatul metadatelor: EDM [Europeana Data Model]

EDM[7] este o ontologie specifică *Europeana*, care cuprinde clase și proprietăți adaptate funcționalității acesteia. O mostră (descrierea unui obiect) EDM (în formalismul RDF/XML) este vizibilă în fig. 12 și 13.

[6] http://pro.europeana.eu/available-rights-statements

[7] http://pro.europeana.eu/edm-documentation

```
<edm:ProvidedCHO rdf:about="000B221934574730BEB46AD8CA3A0C4F">
  <dc:creator xml:lang="ro">autor: Pop, Vasile Ladislau</dc:creator>
  <dc:description xml:lang="ro">
     Pop Vasile Ladislau (1819-1875) îl anunţă pe Mureşianu Iacob 1812-
     1887) de sosirea Rescriptului Imperial prin care se anunţă
     continuarea Dietei Transilvaniei cu data de 1 iulie. Actul este
     scris în trei limbi: maghiară, germană şi română, iar sub fiecare
     coloană sunt semnăturile a trei personalităţi: Împăratul Franz
     Josif, Ministrul Nadajdy şi consilierul Reichenstein.
  </dc:description>
  <dc:description xml:lang="ro">culoarea: negru</dc:description>
  <dc:identifier xml:lang="ro">număr de inventar: 00401</dc:identifier>
  <dc:language xml:lang="ro">limba: română</dc:language>
  <dc:subject xml:lang="ro">
     descriptor: Pop Vasile Ladislau; Mureşianu Iacob; corespondenţă;
     sec. XIX; Dieta Transilvaniei
  </dc:subject>
  <dc:title xml:lang="ro">
    Pop Vasile Ladislau către Mureşianu Iacob
  </dc:title>
  <dc:type xml:lang="ro">Corepondenţă</dc:type>
  <dc:type xml:lang="ro">Scrisoare</dc:type>
  <dcterms:created xml:lang="ro">1863 mai 09</dcterms:created>
  <dcterms:extent xml:lang="ro">lungime: 210</dcterms:extent>
  <dcterms:extent xml:lang="ro">lăţime: 138</dcterms:extent>
  <dcterms:medium xml:lang="ro">hârtie</dcterms:medium>
  <dcterms:medium xml:lang="ro">cerneală</dcterms:medium>
  <edm:currentLocation xml:lang="ro">
    Muzeul "Casa Mureşenilor" - BRAŞOV
  </edm:currentLocation>
  <edm:hasMet xml:lang="ro">
    deţinător: Muzeul "Casa Mureşenilor" - BRAŞOV
  </edm:hasMet>
  <edm:type>IMAGE</edm:type>
</edm:ProvidedCHO>
```

Fig. 12. EDM: proprietățile obiectului propriu-zis

```
<edm:WebResource rdf:about="http://clasate.cimec.ro/medium/DOC_6914503_726-7.jpg"/>
<ore:Aggregation rdf:about="000B221934574730BEB46AD8CA3A0C4F">
    <edm:aggregatedCHO rdf:resource="000B221934574730BEB46AD8CA3A0C4F"/>
    <edm:dataProvider>Muzeul "Casa Mureşenilor" - BRAŞOV</edm:dataProvider>
    <edm:hasView rdf:resource="http://clasate.cimec.ro/medium/DOC_6914503_726-7.jpg"/>
    <edm:isShownAt rdf:resource="http://clasate.cimec.ro/detaliu.asp?k=000B221934574730BEB46AD8CA3A0C4F"/>
    <edm:isShownBy rdf:resource="http://clasate.cimec.ro/Poza.asp?k=000B221934574730BEB46AD8CA3A0C4F"/>
    <edm:object rdf:resource="http://clasate.cimec.ro/medium/DOC_6914503_726-7.jpg"/>
    <edm:provider>INP - National Heritage Institute, Bucharest </edm:provider>
    <edm:rights rdf:resource="http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/"/>
</ore:Aggregation>
```

Fig. 13. EDM: Proprietățile reprezentării digitale

Pentru fiecare exponat, câteva proprietăți sunt obligatoriu de specificat:

- fie un titlu (proprietatea *dc:title*), fie o descriere (proprietatea *dc:description*);
- (pentru exponatele textuale) limba (proprietatea *dc:language*);
- tipul (proprietatea *edm:type*); acesta poate fi: TEXT, IMAGE, SOUND, VIDEO, 3D;
- fie subiectul (proprietatea *dc:subject*), fie natura sau genul (proprietatea *dc:type*), fie locul pe care îl invocă (proprietatea *dcterms:spatial*), fie subiectul spațial sau temporal (proprietatea *dc:coverage*);
- furnizorul originar al metadatelor (proprietatea *edm:dataProvider*);
- furnizorul direct al metadatelor către *Europeana* – de regulă agregatorul (proprietatea *edm:provider*);
- declarația (validă) privind drepturile de proprietate intelectuală asupra exponatului

(proprietatea *edm:rights*);

• identificatorul unic și persistent al exponatului (atributul *rdf:about* al clasei *ProvidedCHO* și proprietatea *edm:aggregatedCHO*);

• un link (URL) către exponat; fie aflat în contextul saitului furnizorului (proprietatea *edm:isShownAt*) – vezi fig. 14, fie către obiectul digital propriu-zis, descărcabil[8] (proprietatea *edm:isShownBy*) – vezi fig. 15, fie ambele – vezi în fig. 13.

Fig. 14. Exemplu de pagină la care trimite *isShownAt* (exponatul în contextul furnizorului)

Fig. 15. Exemplu de obiect la care trimite *isShownBy* (exponatul scos din context)

IV. Agregatorul pentru *Europeana*

Un agregator este o instituție (sau proiect european) care preia metadatele de la furnizorii afiliați ei, le convertește într-unul dintre formatele acceptate și le transferă la *Europeana* (la sediul de la Haga). În prezent Biroul Europeana conlucrează cu circa 100

[8] e.g. jpg, mp3, html, pdf.

de agregatori naționali și domeniali, care agregă metadate furnizate de peste 3.000 de furnizori, din 35 de țări[9]. Procesul de agregare este reprezentat schematic în fig. 16.

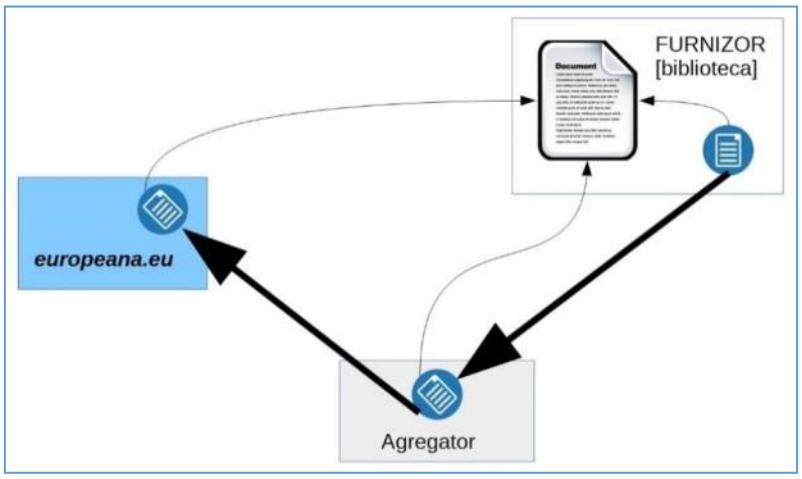

Fig. 16. Procesul de agregare

În cazul României, agregatorul național (INP) acceptă metadate în următoarele formate: bază Access (cu un query specific), Excel (cu un format specific), CSV (cu un format specific), EDM, MARC (prin intermediul catalogului colectiv național www.biblio.ro).

V. De ce și-ar expune instituțiile memoriei colecțiile în *Europeana* ?

Felul cum Europeana Foundation sintetizează beneficiile asocierii unei instituții culturale cu *Europeana* este vizibil în fig. 17[10].

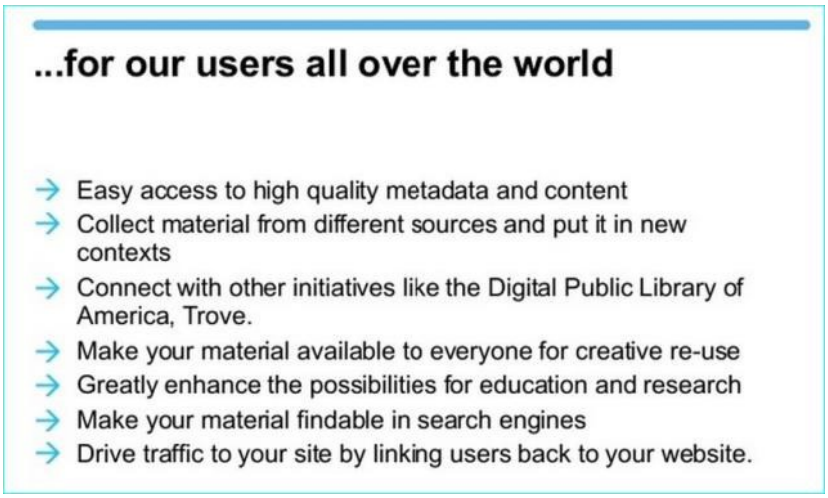

Fig. 17. Beneficiile participării la *Europeana*

[9] http://www.pro.europeana.eu/web/guest/content

[10] http://pro.europeana.eu/provide-data

Aşadar, în esenţă, participând la *Europeana*, instituţia:

- îşi expune colecţia unei audienţe mai largi;
- îşi sporeşte numărul de vizitatori pe saitul propriu;
- îşi poate plasa propriile materiale în contexte mai largi, e.g. antologii şi expoziţii virtuale.

Acestea, pe lângă oportunitatea (şi stimulentul) de a-şi verifica şi – eventual – a-şi îmbunătăţi metadatele din catalogul colecţiei.

Aşadar – pentru a răspunde întrebării din titlu, participarea la *Europeana* este o oportunitate majoră pentru instituţiile memoriei! Deşi, şi ca scop în sine ar fi cu totul onorabilă.

VI. Participarea României: mai mult decât modestă (până în prezent)

În 2011, Comisia Europeană a emis „*Recomandarea C(2011) 7579 privind digitizarea şi accesibilitatea online a materialului cultural şi conservarea digitală*". Aceasta cere la art. 7:

Participarea la evoluţia viitoare a bibliotecii Europeana*, prin:*

1. *încurajarea instituţiilor de cultură, editurilor şi altor titulari de drepturi să acorde accesul, prin intermediul bibliotecii Europeana, la materialele digitizate de care dispun, sprijinind astfel platforma în efortul acesteia de a oferi până în 2015 acces direct la 30 de milioane de elemente digitizate, printre care două milioane de elemente audio sau audiovizuale*[11]*;*
2. *condiţionarea acordării tuturor fondurilor publice pentru viitoarele proiecte de digitizare de posibilitatea ca publicul larg să aibă acces, prin* Europeana*, la materialele digitizate;*
3. garantarea faptului că toate capodoperele aparţinând domeniului public vor fi accesibile prin intermediul bibliotecii Europeana până în 2015 (fig. 18).

În plus, în Anexa II, ea cere: „*Conţinutul minim cu care trebuie alimentată biblioteca* Europeana – *obiective indicative per stat membru*", şi anume pentru România: obiectivul indicativ pentru 2015: 789.000 de exponate (fig. 19).

[11] Deja s-a ajuns la peste 39 de milioane de exponate, dar doar ceva peste 500 de mii de audiograme şi ceva peste 400 de mii de videograme.

(b) making all public funding for future digitisation projects conditional on the accessibility of the digitised material through Europeana,

(c) ensuring that all their public domain masterpieces will be accessible through Europeana by 2015,

Fig. 18. Extras din *Recomandarea C(2011) 7579*

POLAND	639,099	1,575,000
PORTUGAL	28,808	528,000
ROMANIA	35,852	789,000
SLOVAKIA	84,858	243,000

Fig. 19. Extras[12] din Anexa II a *Recomandării C(2011) 7579*

Graficul contribuțiilor la *Europeana*, pe țări, la sfârșitul lui 2014, este prezentat în fig. 20[13].

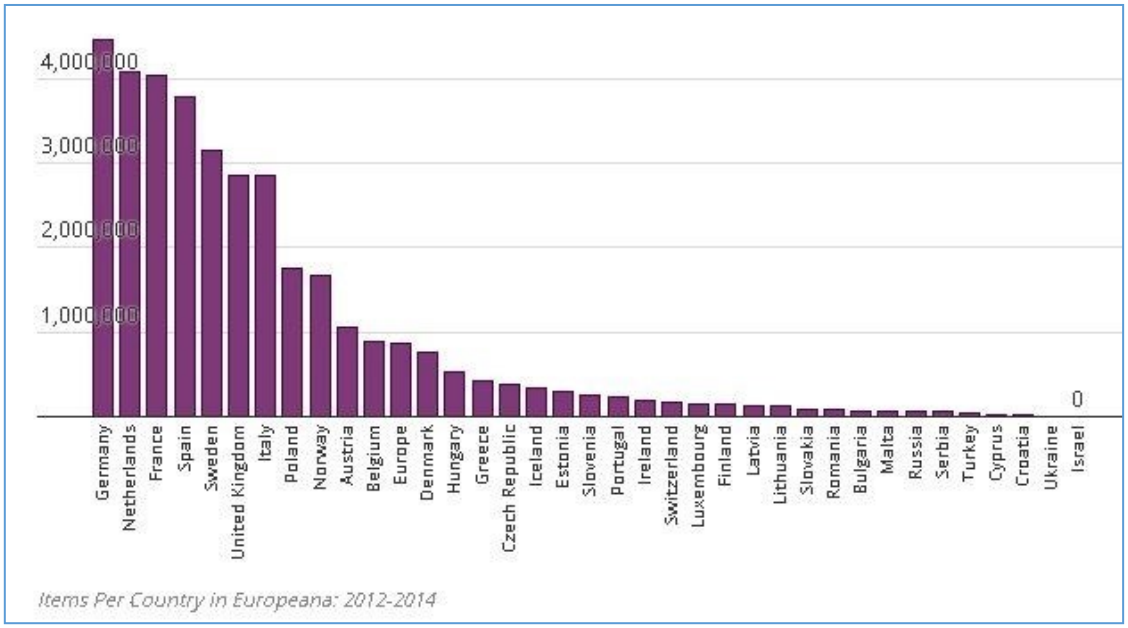

Fig. 20. Contribuțiile la *Europeana* (sfârșitul lui 2014)

România este pe locul 27, cu **76.970 exponate**, adică **9,75%** din cerința Recomandării ! Cu alte cuvinte, o situație catastrofală. Nu doar ca neîndeplinire a Recomandării CE, ci și ca reprezentare a culturii românești în ansamblul culturii europene.

Problemele curente ale participării României la *Europeana* sunt de ordin:

- tehnic: lipsa unui instrument online de furnizare/actualizare (și la noi și la *Europeana* !);

[12] Coloana a doua indică numărul de exponate furnizate de fiecare țară, până în 2011.

[13] http://www.pro.europeana.eu/web/guest/content

• politic: insuficientă presiune a Ministerului Culturii asupra instituțiilor memoriei;

• politic: insuficient interes al instituțiilor culturale;

• profesional: (adesea) calitatea scăzută a metadatelor disponibile, i.e. calitatea indexării;

• profesional: (adesea) descrieri pentru specialişti şi nu pentru public (mai ales la muzee şi arhive).

VII. Aspecte culturale: prioritățile

După părerea mea, prioritățile (româneşti) de expunere în *Europeana* ar fi (în ordine):

• ce e deja publicat online, fără a fi expus în *Europeana*;

• ce e deja convertit digital şi catalogat;

• ce e deja convertit digital, dar necatalogat: cele mai relevante pentru cultura (în ordine) locală, din România, europeană;

• ce e deja catalogat, dar neconvertit digital: cele mai relevante pentru cultura (în ordine) locală, din România, europeană.

VIII. Aspecte culturale: „capodoperele"

Reamintesc că art. 7/c din *Recomandarea C(2011) 7579* cere „*garantarea faptului că toate capodoperele aparţinând domeniului public vor fi accesibile prin intermediul bibliotecii* Europeana *până în 2015"*[14]. Obiectiv dificil ! Mai ales prin prezența cuvântului „toate" ! Trei probleme majore apar: a) cum definim „capodopera, b) cum identificăm toate capodoperele, c) cum facem să le expunem (chiar dacă ignorăm termenul 2015 !).

În 2012, echipa de la Biroul Europeana a definit „capodopera" astfel[15]:

a) "o lucrare de o creativitate sau măiestrie excepțională, sau o lucrare care s-a bucurat de o deosebită apreciere critică [...], reprezentând moştenirea de atribute tangibile şi intangibile ale trecutului unui grup sau al unei societăți" şi

b) "un obiect moştenit, întreținut şi demn de prezervat pentru viitor".

Iar definiția din WordNet sună astfel[16]:

---

[14] Această cerință contrabalansează — într-o oarecare măsură — abordarea prea cantitativistă a *Europeana*.

[15] *Masterpieces: internal research report* / Lea Brunelle, Annette Friberg. — Europeana Office, 2012

a) lucrarea cea mai remarcabilă a unui artist sau artizan;

b) o realizare remarcabilă.

E clar că se pune problema unei „definiții operaționale”. Partea a doua a celor două definiții e cam vagă (orice document de arhivă important s-ar încadra?, dar teorema lui Pitagora?), iar prima parte sugerează criteriul estetic. Nici mie nu mi se pare că obiecte – oricât de remarcabile – din domeniile: istorie naturală, memorabilia, numismatică; documente non beletristice, arheologie ar putea fi considerate „capodopere”. Prin urmare, după mine, ca definiție de lucru a capodoperei am putea să ne mulțumim cu: „o lucrare artistică sau literară excepțională”.

Cum să tratăm capodoperele în practică (în contextul *Europeana*)? Întâi: cine le desemnează? Cred că ar merita constituirea unor „comitete de înțelepți” pe diversele domenii, dar și mobilizarea opiniei publice. Ar fi o ocazie să se revizuiască canonul național. Și chiar și inevitabilele controverse ar fi interesante, din punct de vedere cultural.

Apoi, direct legat de expunerea în *Europeana*: cine expune o capodoperă? Țara de origine? Țara unde se află? Cine expune „Mona Lisa”? Italia sau Franța? Dar „Măiastra” lui Brâncuși? Noi sau americanii? Sau și unii și alții? Pe de altă parte, putem să convenim că o capodoperă merită un tratament preferențial, care să se manifeste printr-o catalogare mai fină, poate prin câteva considerații critice atașate și – mai ales – printr-o fișă multilingvă (măcar și în engleză, franceză și germană). În fine, și Biroul Europeana trebuie să găsească o modalitate de a semnala într-o fișă EDM că respectivul exponat este o capodoperă.

IX. Ce face INP (în calitate de agregator) ?

Obiectivul INP pe termen mediu este realizarea platformei Bibliotecii Digitale a României (c*ulturalia.ro)*, pandantul național al *Europeana*. Din păcate, acest proiect necesită o investiție semnificativă, deocamdată indisponibilă. Speranța ne stă în fondurile Agendei Digitale pentru Europa 2020[17].

În pregătirea acestui proiect, lucrăm la convertirea datelor din bazele noastre de

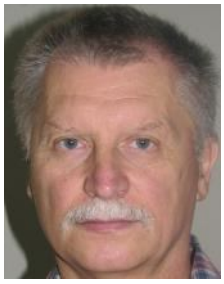
---

[16] http://wordnetweb.princeton.edu/perl/webwn?s=masterpiece

[17] http://digitalagenda.ro/

date (e.g. Inventarul Patrimoniului Cultural Național, Repertoriul Arheologic Național, Catalogul Incunabulelor, Repertoriul Teatral Postbelic), la un model de date *state-of-the-art*, o extensie a ontologiei CIDOC-CRM[18] (ajunsă la versiunea 6.0 și oficializată ca standardul ISO 21127:2014[19]). Pe lângă acest efort, vrem să ne asigurăm (ceea ce se cheamă acuma) „entitățile contextuale" (persoane, concepte, locuri geografice, evenimente etc.) convertind și fișiere de autoritate consacrate: AAT [Art and Architecture Thesaurus][20] și RAMEAU [Répertoire d'autorité-matière encyclopédique et alphabétique unifié][21]. Ar mai urma TGN [Thesaurus of Geographical Names][22] și ULAN [Union List of Artist Names][23]. Și tare ne-am dori un editor online, ca să putem adăuga echivalențe românești acestor înregistrări de autoritate.

În fine, suntem deschiși să procesăm și să expediem spre Haga metadatele oricărui furnizor de conținut din România.

Dan MATEI, documentarist și informatician. Între 1990 și 2011, director al Institutului de Memorie Culturală [CIMEC]. Din 2011, director al Direcției Patrimoniu Mobil, Imaterial și Digital (din Institutul Național al Patrimoniului [INP]), direcție care exercită funcția de agregator național pentru Biblioteca Digitală Europeană (*europeana.eu*).

[18] http://cidoc-crm.org/official_release_cidoc.html

[19] http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=57832

[20] http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/aat/

[21] http://rameau.bnf.fr/

[22] http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/tgn/

[23] http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/ulan/

În loc de concluzii

Colecţiile de patrimoniu în era digitală; în loc de o cronică a unui workshop,[1,2]

Florin Gheorghe FILIP
ffilip@acad.ro
Biblioteca Acedemiei Române

***Rezumat**: Prezentul material are ca scop descrierea contextului şi a modului în care a fost organizat şi s-a desfăşurat workshopul dedicat temei anunţate prin titlul acestui text. Mai întâi se descriu, pe rând, unele concepte legate de sectorul cultural (cu accent pe biblioteci) în era digitală şi evoluţiile din domeniu pe plan internaţional şi naţional. Apoi se trec în revistă principalele proiecte desfăşurate de către sau cu aportul Bibliotecii Academiei Române (BAR) şi se prezintă unele detalii privind pregătirea şi desfăşurarea workshopului.*

***Cuvinte cheie**: digitizare, economia culturii, expoziţii virtuale, sectorul cultural, tehnologia informaţiei.*

1. INTRODUCERE

În anul 1992, la prima sa vizită în România, efectuată în scopul lansării programului de cooperare al UE intitulat *EC-PECO* („European Communities-Pays de l'Europe Centrale et Orientale"), prof G. Metakides, coordonatorul programului european de cercetare în domeniul *TI* (Tehnologia Informatiei), a fost invitat de Acad. M. Drăgănescu, preşedintele Academiei Române (AR), să cunoască o parte din tezaurul cultural al BAR. Cu acea ocazie, prof. Metakides, ţinând în mână cu vădită emoţie câteva manuscrise greceşti vechi, l-a îndemnat pe autorul acestui text, care pe atunci conducea *Institutul de cercetare în informatică* (ICI), să înceapă neîntârziat activităţile de digitizare a colecţiilor BAR astfel încât ele să fie accesibile la orice oră şi din orice loc de pe planetă [Filip, 96a]. Din acel moment, a început o bună colaborare între ICI şi BAR pentru digitizarea unor documente şi postarea în spaţiul virtual a versiunilor electronice ale acestora folosind platforma tehnică oferită de *RNC*, prima reţea de

calculatoare din România realizată de ICI şi conectată mai întâi la *Bitnet* în septembrie 1992 şi apoi la *Internet*, în aprilie 1993 (Filip, Popa, 1996). A fost un prim contact sistematic al oamenilor dintr-o mare bibliotecă din România cu informaticienii în vederea realizării unui proiect care avea ca scop principal „democratizarea accesului" la patrimoniul naţional cultural prin intermediul unor obiecte de substituţie (versiunile digitale ale unor componente ale colecţiilor aflate în BAR). [Achizitionarea unui sistem integrat de biblioteca – ALEPH300 - a fost in 1997, tot atunci a fost creat primul sistem IT cu un server şi 10 terminale. Primele scannere Minolta, speciale pentru scanare de presa, au fost primite în comodat de la Fundatia Concept in 1998, unul din ele mai functioneaza şi azi. Scannerul Zeutschel a fost primit de la Ministerul Culturii ţn 2001 pentru manuscrisele Eminescu. Prima conexiune la INTERNET s-a făcut in 1998. ICI a elaborat proiectul de cablare şi automatizare pentru BAR în 1996]

De atunci, lucrurile au evoluat atât în plan tehnologic şi metodologic, cât şi în cel al percepţiei publice şi a acţiunilor practice. Aceste evoluţii au fost prezentate într-o serie de lucrări anterioare (Filip, 1996a,b, 2001, 2013; Filip et al, 2013, Filip, Cojocaru, 2009). Nu cu multă vreme în urmă, Consiliul Uniunii Europene a reconfirmat faptul că moştenirea culturală a Europei constituie o „resursă strategică" (aflată în biblioteci, muzee şi arhive) pentru continentul nostru, având o valoare deosebită din mai multe puncte de vedere: cultural, societal, economic etc. În consecinţă, *managementul sustenabil* al acestei resurse cu ajutorul noilor tehnologii constituie „o opţiune strategică pentru secolul 21". (CEU, 2014).

În vara anului 2014, Dr. Măriuca Stanciu, responsabilul ştiinţific al proiectului BYZANTION (http://byzantion.itc.ro/) realizat de BAR împreună cu Institutul pentru Tehnică de Calcul (ITC), a propus organizarea unui semninar ştiinţific („workshop") cu titlul „Colecţiile de patrimoniu în era digitală". Seminarul, care a avut un caracter naţional, s-a desfăşurat în perioada 24-25 noiembrie 2014.

Textul de faţă are un scop dublu: a) prezentarea selectivă şi actualizată a unor elemente de context cuprinse în articolele anterioare şi b) descrierea modului de organizare şi desfăşurare a seminarului. Materialul este organizat în continuare după cum urmează. Mai întâi, se prezintă principalele noţiuni adoptate privitoare la *sectorul cultural* (cu accent pe biblioteci) şi se face o trecere în revistă a iniţiativelor şi realizărilor pe plan internaţional din domeniu. În continuare, se descriu unele evoluţii

legate de subiectul abordat petrecute în BAR. Apoi se prezintă informaţii despre modul de organizare şi desfăşurare a seminarului amintit mai sus.

2. CONTEXT

2.1 Sectorul cultural

O serie de autori (Adorno, 1991; Thorsby, 2001; KEA, 2006; Ronche, 2009, Hesmondhalagh, 2013) descriu evoluţiile petrecute în sectorul cultural sub influenţa noilor tehnologii şi a schimbării modelelor economice şi societale. Pentru înţelegerea fenomenelor este relevantă clasificarea entităţilor care compun sectorul sub forma unor *cercuri* propuse în (KEA, p3). Astfel, putem distinge următoarele subclase (cercuri):

- Primul cerc este cel al *sectoarelor neindustriale* în care se produc bunuri şi servicii culturale unice, nereproductibile: prelegeri, manuscrise, partituri, opere de artă care sunt consumate pe loc în aule, expoziţii, spectacole teatrale, concerte etc.;
- Al doilea cerc conţine *industriile culturale* în care se produc şi se livrează în masă bunuri culturale reproductibile: cărţi tiparite, filme, înregistrări muzicale etc.;
- Al treilea cerc cuprinde *industriile creative* care realizează produse derivate (design industrial şi decoraţiuni interioare, materiale publicitare) utilizând bunurile culturale drept „elemente de intrare";
- Al patrulea cerc constă din *industriile furnizoare* de echipamente de acces (calculatoare, echipamente de comunicaţii, aparatură de înregistrare şi reproducere etc).

În (Filip et al, 2015), modelul cu patru cercuri descris mai sus este completat cu un al cincilea *cerc extern*. Acesta include subclasa organizaţiilor de „consumatori" de bunuri culturale native, derivate, sau de substituţie la care au acces fie în mod direct, prin frecventarea muzeelor şi bibliotecilor, fie în mod mijlocit, prin intermediul mijloacelor *tehnologiei informaţiei şi comunicaţiilo*r (TIC). În această clasă se plasează organizaţiile de cercetare, instituţiile de educaţie, industriile turismului şi divertismentului. În aceeaşi lucrare, se prezintă o schemă cibernetică şi un model matematic care descriu interacţiunile dintre diferiţi actanţi ai sectorului cultural şi cei care aparţin celui de-al cincilea cerc, actualizând reprezentările anterioare (Filip, 1996 b; Filip et al 2001) pentru a lua în considerare noile tehnologii ale internetului şi aplicaţiilor de tip „mobile". O versiune simplificată a modelului, testată de Bologa (2004) pe cazul Castelului Bran, a indicat valabilitatea modelului propus, demonstrând

cu date statistice reale din perioada 2000-2004 dependenţa dintre numărul de vizitatori fizici şi expunerea pe Internet. Modelul propus poate servi la *fundamentarea prin simulare* (Filip, 2002, cap. 5) a unor decizii diverse din sectorul cultural.

2.2. Momente de convergenţă

Interacţinile dintre specialiştii din lumea bibliotecilor şi cei din domeniul tehnologiei informaţiei şi comunicaţiilor datează de câteva decenii. Ele s-au intensificat pe măsura trecerii timpului sub acţiunea unor factori multipli (tehnologici, economici şi societali) a căror intensitate a variat în timp. Compoziţia setului de obiective urmărite a fost însă constantă, variind doar importanţa acordată elementelor constituente ale acestuia: a) *prezervarea* colecţiilor de patrimoniu, asociată cu *îmbogăţirea* colecţiilor în măsură tot mai semnificativă pe seama entităţilor digitale native, b) *facilitarea* şi democratizarea accesului, c) *valorificarea* conţinutului printr-o dezvoltare sustenabilă.

În (Filip, 2014, Filip et al 2015), sunt trecute în revistă principalele evenimente petrecute în lumea academică, în sectorul privat şi în domeniul acţiunii guvernamentale şi a organismelor internaţionale. În continuare, vor fi reluate unele dintre acestea, relevante pentru tema anunţată în titlul textului de faţă.

Un moment important, larg acceptat că a anticipat evoluţiile ulterioare, este datorat scriitorului britanic H.G. Wells. Într-un volum de eseuri, Wells (1938) evocă necesitatea construirii unei enciclopedii cuprinzătoare care să se constituie într-o bază cuprinzătoare de cunoştinţe. Nu peste mult timp, în 1945, Vannever Bush propunea tehnologia microfilmului pentru construirea sistemului denumit MEMEX. Alte momente importante în drumul către biblioteca digitală de azi sunt datorate, în mod natural, unor savanţi vizionari din domeniul ştiinţei şi tehnologiei informaţiei. În acest sens, pot fi meţionaţi Licklider (1965), cunoscut mai ales pentru aportul său în domeniul inteligenţei artificiale şi Kahn şi Cerf (1968), recunoscuţi pentru contribuţia lor la dezvoltarea Internetului.

Acţiunile practice care au vizat atingerea obiectivelor evocate la începutul acestei secţiuni au fost iniţiate şi stimulate atât de actanţi din sectorul de „business” cât şi de iniţiativele guvernamemtale sau ale organismelor internaţionale în contextul eforturilor de definire şi realizare a societăţii informaţionale. In timp ce sectorul de business urmărea valorificarea potenţialului economic al patrimoniului cultural, celelalte categorii de actanţi erau preocupate mai ales de prezervarea valorilor culturale şi

facilitarea accesului. Între numeroasele iniţiative din a doua categorie pot fi enumerate: a) încurajarea dezvoltării unei industrii a conţinutului în celebrul Raport Bangemann (1994), b) proiectele G7 (1995) nr. 4 („Biblioteci digitale") şi nr. 5 („Acces multimedia extins la patrimoniul cultural aflat în muzee şi galerii de artă"), c) crearea unui mecanism de coordonare a acţiunilor de digitizare din Planul de acţiune *e-Europe* adoptat de către Consiliul European de la Fereira în anul 2000, d) iniţiativa „Digital Library" din 2005 a Comisiei Europene care a fost urmată de extinderea referitoare la informaţia ştiinţifică (EC,2007), e) *Agenda Digitală pentru Europa* lansată în martie 2010, f) capitolele dedicate în programele de cercetare cadru ale UE etc. În România, un semnal important pentru o abordare sistematică în considerarea explicită a sectorului cultural în contextul eforturilor de definire şi construire a societăţii informaţionale a fost dat cu ocazia simpozionului intitulat „Rolul tehnologiilor contemporane în dezvoltarea patrimoniului cultural naţional", organizat de Academia Română pe data de 21 februarie 1996 (Filip, 1996a). Primele rezultate au fost consemnate într-un proiect prioritar al Academiei Romane dedicat definirii şi pregătirii actiunilor pentru construirea unei *Societăţi informaţionale şi a cunoaşterii,* în care sectorul cultural are un rol important (Filip, 2001b). Se remarcă, printre alte contribuţii semnificative, definirea cărţii electronice drept un „vector tehnologic" important şi influent asupra dezvoltării cunoaşterii (Drăgănescu, 2001). Din aceeaşi perioadă datează predicţia asupra evoluţiilor către biblioteca virtuală (Banciu, 2001). După anul 2000, iniţiativele şi activităţile concrete s-au diversificat şi amplificat.

3. WORKSHOPUL

3.1. Evoluţii în B.A.R.

După cum s-a arătat la începutul acestui material, primele acţiuni ale BAR legate de intrarea în era digitală datează de la începutul anilor '90 şi s-au realizat în parteneriat cu ICI. Ca rezultat al acestor prime colaborări, o serie de imagini ale unor componente ale colecţiilor BAR au fost postate pe serverele din ICI şi au devenit accesibile prin intermediul Internet-ului. La mijlocul anilor 2010, s-a realizat informatizarea sistematică a BAR prin dotarea cu echipamente de TI şi utilizarea unui sistem software performant de gestiune a bibliotecii, denumit ALEPH, achiziţionat de la firma ExLibris. [Aleph 300 achizitionat în 1997, în 2006 s-a achizitionat versiunea mai modernă ALEPH-500 şi s-a transferat baza de date din ALEPH-300 la ALEPH-500. In 2006 s-au mai achizitionat

servere (de domeniu şi de internet) şi noi licente ALEPH. Ultima achizitie masivă de echipamente IT (PC-uri) s-a făcut în perioada 2001-2003, odată cu finalizarea constructiei noului corp de bibliotecă, costurile fiind incluse în bugetul şantierului. Tot in aceeaşi perioadă s-au realizat cablarea şi instalarea echipamentelor de reţea, precum şi centrala telefonică. Informatizarea sistematică a BAR s-a făcut în perioada 2001-2006, dupa această perioadă a mai fost deschis doar un singur modul – Achiziţii.]

Un proiect de mare amploare, iniţiat de Acad. E. Simion a avut ca scop faximilarea caietelor lui Mihail Eminescu disponibile în prezent în formă de volume şi ca resursă electronică (Dumitrescu et al, 2010)

La sfârşitul primului deceniu al noului Mileniu, partenerii din domeniul TIC ai BAR au devenit mai numeroşi şi s-au diversificat pentru a atinge o paletă largă de scopuri diferite (prezervarea obiectelor de patrimoniu prin digitizarea şi ameliorarea condiţiilor de păstrare, facilitarea accesului prin postare pe Internet, efectuarea de cercetări bibliografice sau legate de identificarea unor aspecte de conţinut şi a unor tehnici de realizare a documentelor vechi). Se pot menţiona următorii parteneri de colaborare:

- Firma de cablu UPC, care a finanţat proiectul „Personalităţi care au schimbat lumea" (http://www.biblacad.ro/UPCprezentare.html), materializat prin scanarea şi postarea pe site BAR a unor documente originale aflate în colecţiile de patrimoniu ale instituţiei aparţinând unor mari personalităţi (Dante Alighieri, Nicolae Balcescu, George Coşbuc, Albert Einstein, Mircea Eliade, George Enescu, Galileo Galilei, La Fontaine, Nicolo Machiavelli, Napoleon, Isac Newton etc.) care au devenit astfel larg accesibile;
- ICI, cu care se realizează Bibliografia naţională retrospectivă a cărţii româneşti (http://www.biblacad.ro/bnr/);
- ITC, cu care se derulează proiectul BYZANTION menit să evidenţieze anumite canoane în obiectele de artă bizantină aflate în colecţiile BAR;
- Muzeul Holocaustului din Washington, pentru care s-au scanat şi pus la dispoziţia cercetătorilor cca un milion de pagini din presa românească interbelică;
- INCD pentru cercetări textile, cu care se desfăşoară proiectul INHERIT menit să studieze şi să amelioreze condiţiile de microclimat necesare pentru păstrarea colecţiilor de patrimoniu.

Participarea BAR, în cadrul unor consorţii internaţionale, la *proiecte europene* a avut darul să contribuie la :

- extinderea *Europeana* cu componente ale colecţiilor de artă şi de manuscrise vechi ale BAR (în proiectele Europeana Libraries): http://ec.europa.eu/information_society/apps/projects/factsheet/index.cfm?project_ref=270933) şi ATHENA PLUS: http://www.biblacad.ro/athenap.html);
- cercetarea modului de realizare a legăturilor vechi (în proiectul STUDITE: http://www.biblacad.ro/meeting%20poze_Studite.pdf);
- crearea terminologiei europene din domeniu şi realizarea de expoziţii virtuale folosind platforme informatice performante (în ATHENA PLUS).

Prezentarea acestor activităţi şi realizări colegilor din ţară care au participat la workshop a fost unul dintre scopurile manifestării ştiinţifice.

3.2. Pregătirea workshopului

Workshopul (http://www.biblacad.ro/workshop_colectii_patrimoniu.html) a avut ca scop realizarea unui schimb de experienţă între instituţiile cu responsabilităţi, preocupări şi rezultate în domeniu în vederea realizării unei viziuni privind convergenţa domeniilor biblioteconomie şi TIC şi facilitarea colaborării. Subiectele principale de interes au fost: a) metodele moderne de gestiune informatizată a colecţiilor de patrimoniu, b) digitizarea, c) modalităţile de expunere a conţinutului.

In luna iulie 2014, au fost transmise peste 50 de invitaţii nominale unor personalităţi din instituţii reprezentative pentru tema abordată. Lista institutiilor a inclus: a) biblioteci (Biblioteca Naţională, Bibliotecile Centrale Universitare din Bucureşti, Iaşi, Cluj şi Timişoara, Biblioteca Metropolitană Bucureşti, biblioteci judeţene care deţin colecţii cu valoare patrimonială, Biblioteca Patriarhiei, b) muzee (Muzeele Literaturii Române din Bucureşti şi Iaşi), c) institute cu realizări în domeniu (ICI, ITC) si d) instituţii cu responsabilităţi în domeniu (Direcţia pentru Patrimoniu a Ministerului Culturii si Cultelor).

Au răspuns un număr de 27 de persoane. Pe baza răspunsurilor primite, a fost întocmit Programul workshopului. Acesta a cuprins 20 de comunicări grupate în patru sesiuni pe parcursul a doua zile şi o prezentare plenară (http://www.biblacad.ro/expozitii/workshop/ProgramWorkshopFinal.pdf).

3.3. Desfăşurarea workshopului

Manifestarea ştiinţifică organizată de BAR cu sprijinul *Asociaţiei Bibliotecilor din România* (ABR) a beneficiat de auspiciile Secţiei pentru *Stiinţa şi tehnologia informaţie*i (http://valhalla.racai.ro/sti/) a Academiei Române. Ea s-a desfăşurat în perioada 24-25 noiembrie în Aula Ion Heliade Rădulescu a BAR. Responsabilul proiectului a fost Dr. Măriuca Stanciu.

În deschiderea workshopului au fost trecute în revistă unele repere istorice privind Academia Română şi BAR, a fost transmis salutul ABR (prof. I. Regneală) şi s-a prezentat conceptul de bibliotecă virtuală infinită (Prof. Doina Banciu).

Comunicările care au urmat au fost expuse de colegi veniţi din Alba Iulia, Cluj, Constanţa, Iaşi, Sibiu, Timişoara şi Bucureşti. Produsele software ale firmelor Ex Libris şi Quilto au fost prezentate de către specialişti veniţi de la Budapesta şi Szeged.

4. CONCLUZII

În urma analizării evoluţiilor de pe plan internaţional şi naţional, a comunicărilor prezentate la workshop şi a experienţei dobândite în cateva proiecte europene, se pot constata următoarele:

Impactul TIC asupra evoluţiei bibliotecilor este tot mai puternic şi se manifestă pe multiple planuri. Deşi efectele economice directe nu sunt pe măsura aşteptărilor clamate în urmă cu cateva decenii, efectele mijlocite prin intermediul *celui de al cincilea cerc* [al „consumatorilor" de cultură] sunt notabile;

In România, există mult entuziasm la nivelul specialiştilor din biblioteci şi un număr semnificativ de rezultate obţinute în demersurile întreprinse pentru a folosi tehnologiile erei digitale la prezervarea şi punerea în valoare a colecţiilor de patrimoniu chiar dacă sprijinul autorităţilor şi interesul firmelor nu sunt încă pe măsura aşteptărilor sau a exemplelor din alte state membre ale UE.

NOTA

[1]Prezentul articol a fost realizat în cadrul proiectelor : ATHENA PLUS "Access to cultural heritage networks for Europeana " (CIP-Best Practice Network, Grant 325098) şi BYZANTION (PN-II-PT-PCCA-2011-3.2-0030

[2]*Articol in curs de publicare in "Biblioteca", nr. 3/2015, pag. 68-71*

BIBLIOGRAFIE

Adorno T.W. (1991). *The Culture Industry; Selected Paperes in Mass Culture*. Rutledge Publications, London.

Banciu, D. (2001). De la biblioteca electronică la biblioteca virtuală.In: *Cartea electronică*, Ed. AGER, 43-59.

Bangemann, M.(1994). *Europe and Global Information Society*. Report to European Council. Corfu, June 24-25.

Bologa, R.(2004). Impactul Internet-ului asupra afluxului de vizitatori spre muzee. *Informatica Economica*, 1(29), p. 55-59(disponibil la http://revistaie.ase.ro/content/29/bologa.pdf , accesat pe data de 01.02.2015)

CEU (2014) Council of European Union. *Conclusions on Cultural Heritage as a Strategic Resource for Sustainable Europe; Education, Youth, Culture and Sport Council Meeting*, Brussels, 20 May.

Drăgănescu, M. (2001). Societatea informațională şi a cunoaşterii. In: Filip, F.G. (coord.). *Societatea informaţională – Societatea bazată pe cunoaştere: Concepte, evoluţiii, studii şi strategii pentru România.* Editura Expert, Bucureşti p. 43-112.

Dumitrescu, G., Filip, F. G., Ioniță, A., Lepădatu, C. (2010). Open Source Eminescu's Manuscripts: A digitization experiment. *Studies in Informatics and Control*, *19*(1), 79-84(disponibil la: http://sic.ici.ro/sic2010_1/sart08.pdf , accesat pe data de 01.03.2015).

EC (2007). *Acces to Scientific Information in the Digital Ag;, Communication from the Commission.* 14th February.

Filip, F.G. (1996a). Tehnologia informaţiei şi valorificarea patrimoniului cultural naţional. *ACADEMICA, anul V*, 9(69), p. 22-24(disponibil la http://biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip(1996)Academica.pdf , accesat pe data de 01.03.2015) .

Filip, F.G. (1996 b). Information technologies in culture domain; context, vision and models. *Studies in Informatics and Control-SIC*, *6*(4), 385-400 (disponibil la: http://www.biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip(1996)SIC.pdf , accesat pe 27.02.2015).

Filip, F.G. (2001a). Către o economie a culturii şi o infrastructură informaţională intelectuală. In: Filip, F.G. (coord.). *Societatea informaţională – Societatea bazată pe cunoaştere; Concepte, evoluţiii, studii şi strategii pentru România.* Editura Expert, Bucureşti, p. 143-155, revăzut şi republicat în: *Dezvoltarea economică a României şi*

integrarea ei în Uniunea Europeană (Aurel Iancu, coord.), Editura Academiei Române, Bucureşti, p.355-364.

Filip, F.G.(Coord.) (2001b). *Societatea Informaţională-Societatea Cunoaşterii; Concepte, soluţii şi strategii pentru România.* Editura Expert, Bucureşti.

Filip, F.G. (2002). *Decizie asistată de calculator decizii, decidenţi, metode şi instrumente de bază*. Editura Tehnică, Bucuresti.

Filip, F.G. (2013). *ITC and Culture Economy.* Lecture held at the School of Management, University of Chinese Academy of Sciences on 14.05.2013 (disponibil la: http://www.biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip(2013)Beijing.pdf, accesat pe data de 27.02.2015).

Filip, F.G., Donciulescu, D. A., Filip, C.I. (2001). A cybernetic model of computerisation of the cultural heritage. *Computer Science Journal of Moldova*, 9(2), p. 101-112 (disponibil la http://www.math.md/publications/csjm/issues/v9-n2/8275/, accesat pe data de 01.03.2015).

Filip, F.G., Ciurea, C., Dragomirescu, H., Ivan, I., (2015). Cultural heritage and modern information and communication technologies. *Technological and Economical Development of Economy, 21* (3).

Filip, F.G., Cojocaru, I. (2009). Economia culturii în societatea bazată pe cunoaştere. *Academos, 1-2* (9), p 11-18 (disponibil la: http://scholar.google.com/scholar?cites=17411421572956980639&as_sdt=2005&sciodt=0,5&hl=en&num=20 , accesat pe 27.02.2015).

Filip, F.G., Popa, I. (1996). Reţele de calculatoare pentru C-D. *ACADEMICA , Anul VI,* 12 (72), p 10-13.

G7 (1995). *Information Society Conference; Pilot Projects*. Executive Summary. Brussels, February 25-27.

Hesmondhalagh, D. (2013). *The Culture Industry* (3rd. edition). Sage Publications. Ltd.

Kahn, R.E., Cerf, V.G. (1968). *The Digital Library Project, Volume 1. The World of Knowbots. An Open Architecture and a Plan for Its Development*. Corp. for the National Research Initiative.

KEA (2006). *The Economy of Culture in Europe. A Study for the European Commission*. KEA European Affairs.

Licklider, J.C. (1965). *Libraries of the Future.* MIT Press, Cambridge, Mass.

Ronche, A.M. (2009). e-*Culture: Cultural Content in the Digital Age*. Springer Science and Business Media, Dordrecht.

Theng, Y.L., Foo, S., Goh, D., Na, J. G. (Eds.) (2009). *Handbook of Research on Digital Libraries: Design Development and Impact*. Information Science Reference, London.

Throsby (2001). *Economies and Culture*. Cambridge University Press. Cambridge.

Wells, H.G, (1938). *World Brain.* Mathisen & Co, London.

Acad. Florin Gheorghe FILIP este directorul – general al Bibliotecii Academiei Romane (BAR) din anul 2009. Mai multe informatii se pot gasi la adresa:http://www.academiaromana.ro/sectii/sectia14_informatica/sti_FFilip.htm